

PROGRAM
REGIONALNY

UNIA
EUROPEJSKA

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

**DIAGNOZA WYZWAŃ, POTRZEB
I POTENCJAŁÓW OBSZARÓW/SEKTORÓW
OBJĘTYCH RPO WO 2014-2020**

[Sekcja 1]

Opole, kwiecień 2014 r.

SPIS TREŚCI

1. Synteza diagnozy aktualnego stanu województwa opolskiego	5
1.1. Profil województwa opolskiego	5
1.1.1. Województwo opolskie jako region wyludniający się.....	9
1.1.2. Województwo opolskie jako region przygraniczny	10
1.1.3. Województwo opolskie jako region o średnim poziomie rozwoju i relatywnie wolnym tempie wzrostu gospodarczego	11
1.1.4. Województwo opolskie jako region o zróżnicowanej strukturze gospodarki.....	13
1.2. Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa opolskiego wg układu osi priorytetowych RPO WO 2014-2020	14
1.2.1. Innowacje w gospodarce.....	14
1.2.2. e-Opolskie.....	18
1.2.3. Konkurencyjna gospodarka	21
1.2.4. Gospodarka niskoemisyjna.....	26
1.2.5. Zapobieganie zagrożeniom.....	28
1.2.6. Ochrona środowiska, dziedzictwa kulturowego i naturalnego	30
1.2.7. Zrównoważony transport na rzecz mobilności mieszkańców	34
1.2.8. Konkurencyjny rynek pracy	35
1.2.9. Integracja społeczna.....	45
1.2.10. Wysoka jakość edukacji.....	52
1.2.11. Inwestycje w infrastrukturę społeczną.....	56
2. Wymiar terytorialny polityki rozwoju województwa opolskiego do 2020 roku	57
2.1. Bieguny wzrostu	58
2.2. Obszary problemowe	61
3. Specjalizacje regionalne	70
4. Analiza SWOT	74
5. Wizja, wyzwania rozwojowe i cele strategiczne	77

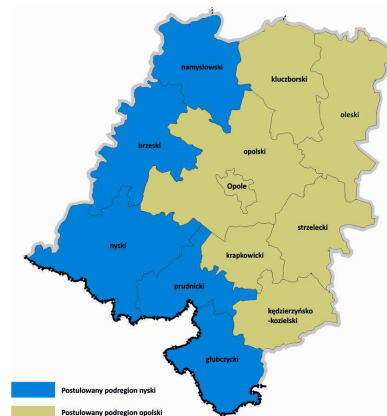
1. Synteza diagnozy aktualnego stanu województwa opolskiego

Synteza diagnozy stanu województwa opolskiego przygotowana w ujęciu strategicznym jest aktualną charakterystyką regionu, wskazującą jego podstawowe uwarunkowania społeczne, gospodarcze, a także przestrzenne. Diagnoza nie obejmuje wszystkich dziedzin związanych z rozwojem regionu, a koncentruje się na świadomie wyselekcjonowanych zagadnieniach, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wskazanych do wsparcia w ramach RPO WO 2014-2020. Synteza wskazuje zarówno mocne jak i słabe strony regionu, opisuje stany jak i trendy jakim w ostatnich latach podlegało województwo opolskie. Diagnoza jest spójna z wynikami prac analityczno-badawczych przeprowadzonych na rzecz przygotowania *Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.*

1.1. Profil województwa opolskiego

Województwo opolskie położone jest w południowo-zachodniej części kraju. Od wschodu sąsiaduje z województwem śląskim (Katowice), a od zachodu – z województwem dolnośląskim (Wrocław). Oba regiony należą do grupy dużych europejskich struktur regionalnych, opierających swój rozwój na układach typu węzłowego z kształtującymi się metropoliami – górnośląską i wrocławską. Od południa region opolski sąsiaduje z krajem morawsko-śląskim i ołmunieckim w Republice Czeskiej. Pierwszy ma charakter metropolitalny (Ostrawa), natomiast drugi charakteryzuje się podobnym do województwa opolskiego potencjałem rozwojowym. Od północy województwo opolskie graniczy z województwami wielkopolskim i łódzkim, regionami znacznie większymi, z centrami (Poznań, Łódź) oddalonymi od układu regionalnego Polski południowej. Opolskie jest jednym z pięciu województw (dolnośląskie, lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie) tworzących makroregion Polski Zachodniej, cechujący się wysokim stopniem konkurencyjności.

Administracyjnie województwo opolskie dzieli się na 12 powiatów, w tym 1 powiat grodzki (Opole) oraz 71 gmin (w tym 3 miejskie, 32 miejsko-wiejskie i 36 wiejskich). W klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych województwo opolskie podzielone jest na dwa podregiony: nyski oraz opolski. Podregion nyski obejmuje powiaty: brzeski, kluczborski, namysłowski, nyski i prudnicki, zaś podregion opolski powiaty: głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, oleski, opolski, strzelecki oraz miasto Opole. Od 2015 r. planowane jest wprowadzenie zmiany polegającej na przesunięciu do podregionu nyskiego powiatu głubczyckiego, zaś do podregionu opolskiego powiatu kluczborskiego¹. Wybrane dane statystyczne dotyczące województwa i jego podregionów przedstawiono w Tabeli 1.

Mapa 1. Granice postulowanych podregionów NUTS3 w woj. opolskim

Województwo opolskie należy do grupy małych regionów europejskich, z populacją oscylującą wokół 1 mln mieszkańców. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że w końcu

¹ W 2012 r. rozpoczęła się kolejna runda rewizji wspólnej Klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) obowiązującej na podstawie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady. W wyniku przeprowadzonych w Polsce konsultacji, w pięciu województwach, w tym w Opolskim ustalono modyfikację granic dotychczasowych podregionów. W przypadku województwa opolskiego planowane jest wprowadzenie zmiany polegającej na przesunięciu do podregionu nyskiego powiatu głubczyckiego, zaś do podregionu opolskiego powiatu kluczborskiego (granice postulowanych podregionów NUTS3 przedstawiono na Mapie 1). Zgodnie z przyjętym trybem procedowania stanowisko dotyczące proponowanych zmian w klasyfikacji NUTS zostało przekazane do Stałego Przedstawicielstwa Rzeczypospolitej Polskiej przy Unii Europejskiej. Propozycja zmian w klasyfikacji stanowić będzie podstawę do przygotowania przez Komisję Europejską – Eurostat projektu rozporządzenia, które w 2013 roku będzie przedmiotem prac legislacyjnych w Unii Europejskiej. Zmieniona klasyfikacja powinna obowiązywać od 2015 roku.

2012 r. w regionie zamieszkiwało 1010,2 tys. osób, z czego 16,6% było w wieku przedprodukcyjnym, 65,1% w wieku produkcyjnym oraz 18,3% w wieku poprodukcyjnym. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym jest w Opolskiem najniższy spośród wszystkich województw. W strukturze ludności 51,6% mieszkańców stanowią kobiety.

Układ osadniczy regionu jest równomiernie rozwinięty, a do największych miast należą: Opole (121,6 tys. mieszkańców), Kędzierzyn-Koźle (63,6 tys.), Nysa (45,2 tys.), Brzeg (37,3 tys.) i Kluczbork (24,7 tys.)².

Charakterystycznymi elementami przestrzeni społecznej województwa są m.in.:

- wysoki poziom życia ludności w gospodarstwach domowych oraz wysoki poziom dochodów rozporządzalnych i konsumpcji;
- bardzo niska aktywność ekonomiczna ludności oraz niski poziom zatrudnienia, składające się na potencjalne i niewykorzystywane rezerwy podaży pracy;
- postępująca depopulacja, wynikająca z niskiego przyrostu naturalnego, niskich wskaźników dzietności oraz bardzo niekorzystnych tendencji w zakresie ruchu migracyjnego ludności.

Przestrzeń gospodarczą województwa charakteryzuje:

- średni poziom rozwoju gospodarczego (PKB *per capita* – 11 miejsce w kraju) oraz najniższa w kraju stopa wzrostu gospodarczego w ostatnich latach;
- wewnątrzregionalne zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego (niższy wskaźnik PKB *per capita* w części zachodniej województwa);
- istotne znaczenie sektora przemysłu w rozwoju gospodarczym regionu;
- zróżnicowana struktura działowa przemysłu, w której wyróżniają się m.in. zakłady przemysłu spożywczego, chemicznego, koksowniczego, energetycznego, cementowo-wapienniczego, metalowego, a ponadto przemysł meblarski i drzewny, bazujący na długoletniej tradycji;
- duży potencjał eksportowy województwa opolskiego, opierający się w zdecydowanej mierze na przemyśle chemicznym;
- wysoka produktywność rolnicza (wysokie plony);
- słabość sektora usług, zwłaszcza usług rynkowych oraz niedostateczny rozwój sektora usług wyższego rzędu;
- niska innowacyjność gospodarki oraz słabość sfery B+R;
- niewystarczający poziom inwestycji, w tym inwestycji zagranicznych.

Wyniki *Diagnozy społecznej* wskazują, iż warunki życia gospodarstw domowych w Opolskiem należą do jednych z najwyższych w kraju. Dodatkowo indywidualna jakość życia w regionie oceniana jest również korzystnie³.

² Dane dotyczące liczby mieszkańców podano wg stanu na dzień 31 grudnia 2012 r.

³ Por. J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2013, s. 129.

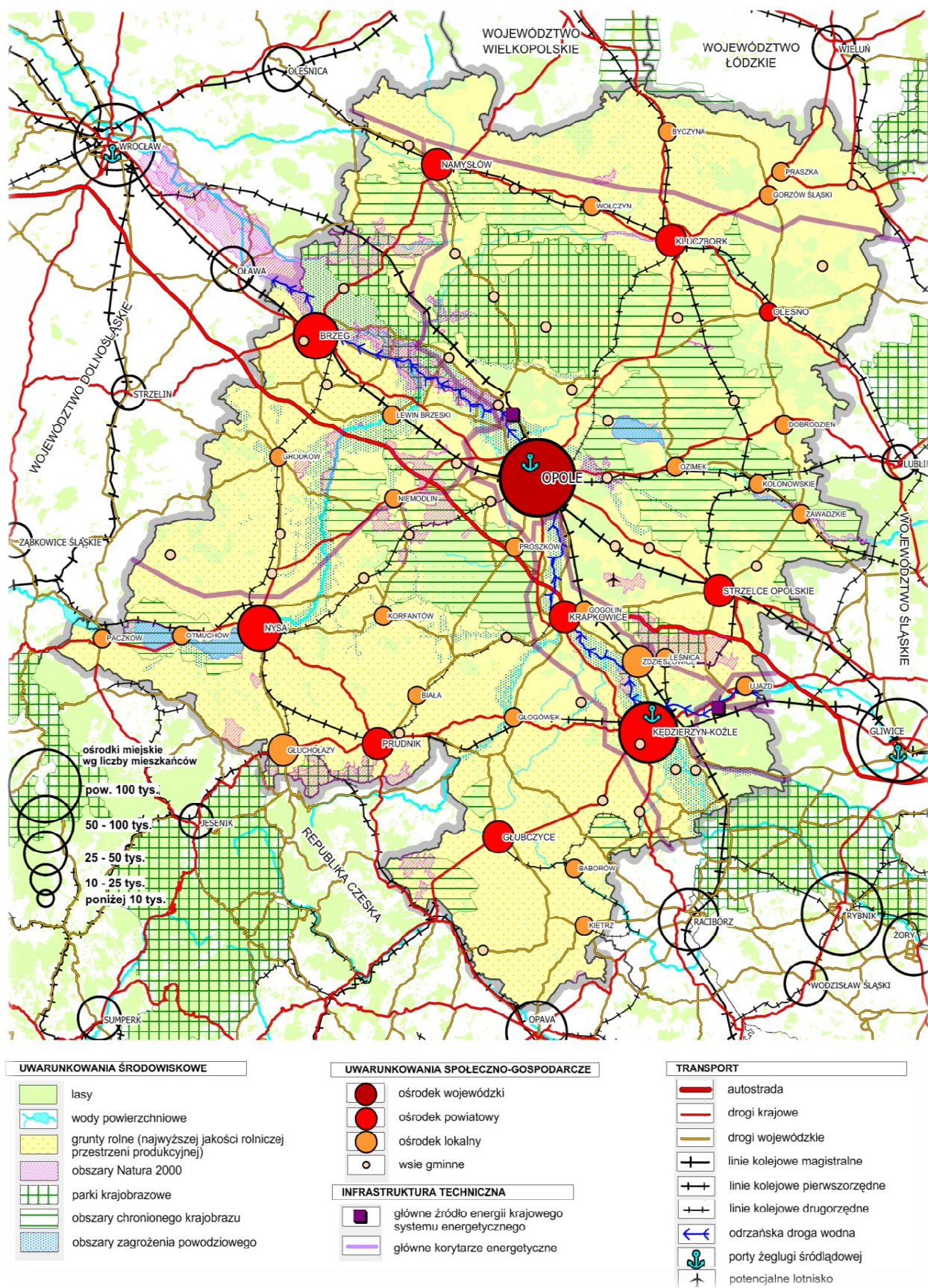
Tabela 1. Wybrane dane statystyczne charakteryzujące województwo opolskie, podregion nyski oraz podregion opolski na tle Polski

WYSZCZEGÓLNIENIE	POLSKA	WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE		
		OGÓŁEM	PODREGION	
			NYSKI	OPOLSKI
Liczba mieszkańców (31 grudnia 2012 r.)	38,5 mln	1010,2 tys.	401,8 tys.	608,4 tys.
Zmiana liczby mieszkańców w latach 2002-2012	+0,8%	-4,8%	-3,9%	-5,4%
Współczynnik dzietności (2012 r.)	1,299	1,146	1,188	1,119
Liczba emigrantów na 1000 mieszkańców (31.03.2011 r., dane NSP)	53	106	#	#
PKB na 1 mieszkańca (2011 r., Polska=100)	100	80,1	62,5	91,7
PKB na 1 mieszkańca w PPS (2010 r., UE27=100)	63	50	39	57
WDB na 1 pracującego (2011 r., Polska=100)	100	93,9	85,6	98,2
Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB (2011 r., w %)	0,8	0,3	#	#
Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej (2011 r., dane NSP, w %)	46,4	44,7	42,3	46,2
Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat (2012 r., w %)	64,7	63,9	#	#
Stopa bezrobocia rejestrowanego (XII 2013 r., w %)	13,4	14,3	19,9	11,2
Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON na 10 tys. mieszkańców (2012 r.)	1032	977	960	989

dane niedostępne lub objęte tajemnicą statystyczną; dane dot. podregionów dotyczą jednostek wg podziału obowiązującego w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie, Urzędu Statystycznego w Opolu oraz Eurostatu.

Mapa 2. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego

Źródło: Opracowanie własne.

1.1.1. Województwo opolskie jako region wyludniający się

Zmiany demograficzne obserwowane w Europie, w Polsce, w tym zwłaszcza w województwie opolskim stanowią i stanowiąc będą w najbliższych latach istotne wyzwanie dla regionu. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (2011) wskazały, iż w Polsce spośród wszystkich województw najbardziej alarmująca sytuacja w zakresie zmian liczebności, jak i struktury populacji występuje w Opolskiem. Charakteryzujące województwo najniższe wartości współczynników dzietności w kraju wraz z najwyższymi odsetkami emigrantów w odniesieniu do liczby ludności zameldowanej sprawiają, że Opolskie doświadcza nie tylko wzrostu udziału osób starszych w populacji ogółem, ale także istotnego spadku rzeczywistej liczby ludności regionu. Procesy depopulacji oraz starzenia się ludności stają się głównymi wyzwaniami rozwojowymi, rzutującymi na obecny oraz przyszły rozwój społeczno-gospodarczy województwa opolskiego. Zapobieganie i przeciwdziałanie procesom depopulacji stało się tym samym horyzontalnym wyzwaniem rozwojowym województwa opolskiego. Wyzwanie wynika z wielu przenikających się, komplementarnych względem siebie czynników, spośród których wymienić należy:

- **najwyższy poziom depopulacji spośród wszystkich województw** – w latach 2002-2012 liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 4,8% względem wzrostu o 0,8% przeciętnie w kraju - w żadnym z powiatów nie zanotowano wzrostu liczby mieszkańców, w przekroju wg gmin wzrost dotyczył zaledwie co siódmej gminy;
- **wewnątrzregionalne zróżnicowanie procesów depopulacji** – podregion opolski w ostatnich latach (2002-2012) wyludniał się szybciej aniżeli podregion nyski, liczba mieszkańców pierwszego z nich zmniejszyła się o 5,4%, a drugiego spadła o 3,9%;
- **wydłużanie się przeciętnego trwania życia** - w latach 1990-2012 zaobserwowano wydłużenie średniej życia mężczyzn zamieszkałych na terenie województwa opolskiego o 6,6 lat oraz kobiet o 5,7 lat, co stawia województwo opolskie – w przypadku mężczyzn na szóstym miejscu w kraju, a w przypadku kobiet - na siódmym;
- **masową emigrację zarobkową** wynoszącą wg szacunków prof. R. Jończego ok. 115 tys. osób **oraz emigrację zawieszoną** obejmującą osoby, które definitywnie opuściły kraj nie dokonując wymeldowania z regionu (ok. 105 tys. osób)⁴;
- **tzw. drenaż mózgów** - intensywne zasysanie zasobów ludzkich do innych ośrodków - zarówno zagranicznych, jak i pozawojewódzkich, w tym do sąsiednich ośrodków metropolitalnych, zwłaszcza do Wrocławia;
- **niezapewnioną prostą reprodukcję ludności** – w 2012 r. dzietność mieszanek woj. opolskiego była najniższa spośród wszystkich województw - 100 kobiet w ciągu całego okresu rozrodczego rodziło średnio 115 dzieci, znacznie poniżej granicy prostej zastępowalności pokoleń;
- **przesuwanie się tzw. wieku środkowego matek** – w 2011 r. dziecko w rodzinie przychodziło statystycznie na świat w 28. roku życia matki, podczas gdy w 2005 r. kilkanaście miesięcy wcześniej, a w połowie lat osiemdziesiątych około trzy lata wcześniej;
- **drastyczny spadek urodzeń** - jeszcze w latach osiemdziesiątych na każdy tysiąc mieszkańców, rodziło się w Opolskiem około dwadzieścioro dzieci, podczas gdy obecnie około dziewięcioro - projekcje demograficzne nie dają powodów do optymizmu – sytuacja nie ulegnie poprawie;
- **postępujący wzrost liczby zgonów**, który w połączeniu ze skalą urodzin przesuwają wskaźnik przyrostu naturalnego na ujemną stronę;

⁴ Emigracja z województwa opolskiego, wg danych pochodzących ze Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (2011) szacowana jest na ok. 108 tys. mieszkańców.

- **zmianę struktury demograficznej regionu** – zmniejsza się liczba mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym, rośnie liczba osób w wieku starszym⁵; poziom obciążenia ekonomicznego grupy produkcyjnej jest i będzie w regionie opolskim jednym z najwyższych w Europie;
- **niekorzystne projekcje demograficzne wskazujące, że Opolskie będzie wyludniać się w skali zagrażającej zarówno procesom rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i finansom publicznym** – *Prognoza ludności na lata 2008–2035* (GUS) przewiduje, że liczba ludności w województwie opolskim w 2035 r. wyniesie 897,1 tys. mieszkańców, tj. o 140 tys. mniej aniżeli w 2007 r. Zdecydowanie bardziej intensywny spadek poziomu zaludnienia województwa opolskiego aniżeli całej Polski ma wynikać, według prognozy GUS, przede wszystkim z niekorzystnego bilansu ruchu naturalnego, a po 2020 r. wyłącznie z tego powodu, bowiem od tej daty saldo zagranicznej wymiany migracyjnej ma być dodatnie. Dodatkowo stale ujemna wymiana migracyjna wewnątrz Polski wzmocni spadek zaludnienia regionu;
- prognozowane poważne spadki liczby ludności w wieku edukacyjnym i w wieku produkcyjnym wywołujące **społeczne konsekwencje przemian demograficznych**⁶;
- **obserwowany kryzys rodziny** - związki małżeńskie zawierane są później, rośnie liczba rozwodów⁷, występuje zjawisko separacji, osłabieniu ulegają więzi międzypokoleniowe, obserwowane są rozbieżności między preferowanym, a zrealizowanym modelem rodziny – upowszechnia się model z jednym dzieckiem, pomimo deklaracji o chęci posiadania większej liczby potomstwa.

1.1.2. Województwo opolskie jako region przygraniczny

Województwo opolskie jest regionem przygranicznym – na południu przebiega granica państwowa z Republiką Czeską, w tym z dwoma regionami: krajem ołomunieckim i morawskośląskim. Granica przebiega głównie w obszarach górskich i podgórskich. Tylko w nieznacznej mierze została ona wytyczona w oparciu o naturalne bariery geograficzne. Pod względem administracyjnym obszar przygraniczny obejmuje powiaty bezpośrednio graniczące z Republiką Czeską - powiat głubczycki, nyski i prudnicki. Sieć powiązań transgranicznych obejmuje zarówno sferę społeczno-gospodarczą, infrastrukturalną jak i ekologiczną - w tym w ramach istniejących euroregionów i projektów realizowanych ramach współfinansowanych z programu operacyjnego współpracy transgranicznej. Pomimo tego, że bariery geograficzne w tym obszarze nie są tak istotne, jak np. w innych regionach, to jednak powiązania jakie tu powstały w procesach historycznego rozwoju obszaru pogranicza nie są liczne i znaczące, szczególnie w zakresie infrastruktury technicznej i transportowej. Stan taki nie jest jedynie wynikiem technicznych trudności realizacji infrastruktury w obszarach górskich i podgórskich, ale głównie z tego powodu, że przez wiele dziesiątków lat znaczenie powiązań transgranicznych dla rozwoju obszarów przygranicznych miało mniejszą rangę niż wiązanie tych peryferyjnych obszarów z centrami ich regionów i państw.

Część wskaźników społeczno-gospodarczych jest bardziej korzystna po czeskiej stronie, co na poziomie regionów przejawia się m.in. wyższym wskaźnikiem PKB na mieszkańca (z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej), bardziej korzystnymi procesami demograficznymi oraz bardziej korzystnymi warunkami na rynku pracy (wyższa aktywność zawodowa mieszkańców, wyższy wskaźnik zatrudnienia, niższa stopa bezrobocia). Obszar przygraniczny Przedgórze Sudeckiego i Bramy

⁵ Por. *Institucje wobec potrzeb osób starszych. Raport z badań przeprowadzonych w województwie opolskim*. Badanie regionalne jako element badań ogólnopolskich zrealizowanych przez Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie, Opole 2010.

⁶ R. Rauziński, *Śląsk Opolski regionem kryzysu demograficznego* [w:] *Społeczeństwo Śląska Opolskiego 1945–2011–2035 – aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, Rządowa Rada Ludnościowa, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2012, s. 27.

⁷ Wg danych GUS, w 2012 r. w województwie opolskim zawarto 5,4 tys. małżeństw przy 1,7 tys. rozwodów, w 1999 r. odpowiednio: 5,4 tys. małżeństw, 1,1 tys. rozwodów.

Morawskiej⁸ charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, historycznymi i kulturowymi, stanowiąc znaczący w skali województwa kapitał dla rozwoju turystyki i rekreacji, w tym wyjazdów rodzinnych, czy turystyki weekendowej. Prawie na całym swym obszarze obfituje w elementy przyrodnicze, które są lub powinny być prawnie chronione (Park Krajobrazowy „Góry Opawskie”, „Otmuchowsko-Nyski Obszar Chronionego Krajobrazu”, obszary chronionego krajobrazu: „Las Głubczycki” i „Mokre – Lewice”, korytarze ekologiczne Białej Głuchołaskiej, Widnej, Prudnika, Osobłogi, Opawicy). Istotne znaczenie na obszarze pogranicza, warunkujące konieczność współpracy transgranicznej, posiadają powiązania hydrograficzne i hydrologiczne, w szczególności w zakresie zapewnienia dobrej jakości wód dla celów pitnych (ujęcia wód powierzchniowych w Głuchołazach) oraz ochrony przeciwpowodziowej na rzekach transgranicznych (rzeka Biała Głuchołaska, Żłoty Potok, Osobłoga, Opawa, Opawica). Kapitał turystyczny i kulturowy obszaru przygranicznego zaliczyć należy do największych w województwie. Cechuje się on rozwiniętą bazą turystyczno-rekreacyjną, bazującą na zasobie naturalnym i kulturowym (Góry Opawskie, zbiorniki wodne w Otmuchowie i Nysie, rejon Kamiennika, Pogórza Paczkowskiego, miasta Nysa, Otmuchów, Paczków, Głuchołazy, Prudnik, Głubczyce). Potencjał obszaru podnosi przynależność większości gmin do Euroregionu Pradziad i Silesia, będących źródłem wielu transgranicznych inicjatyw w zakresie współpracy gospodarczej, kulturalnej i społecznej. Bogactwo kulturowe, historyczne, społeczne, przyrodnicze predysponują obszar do dalszego rozwoju i współpracy w zakresie turystyki pobytowej (w tym agroturystyki), zdrowotnej i uzdrowiskowej, jak również aktywnej turystyki kwalifikowanej, w szczególności pieszej, rowerowej, konnej i wodnej oraz edukacyjnej. Wnioski z badania regionalnego w zakresie turystyki koncentrują się także na zaleceniach dotyczących wsparcia działań na rzecz: zachowania walorów przyrodniczych i krajobrazowych, rozwoju turystyki oraz ochrony zasobów przyrodniczych i krajobrazu, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz działań dotyczących rozwoju kluczowej infrastruktury związanej ze wzmocnieniem funkcji turystycznych, w tym rozwój dróg lokalnych oraz rozwój infrastruktury ochrony środowiska⁹.

Powiaty bezpośrednio graniczące z Republiką Czeską, podobnie jak całe województwo, dotyka problem depopulacji. W latach 2002-2012 liczba mieszkańców powiatu głubczyckiego zmniejszyła się o 7,3%, prudnickiego – o 6,9%, a nyskiego – o 4,4%. Niskie są również wskaźniki przedsiębiorczości (np. liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON na mieszkańca, średnioroczna wartość nakładów inwestycyjnych na mieszkańca w przedsiębiorstwach, czy wartość produkcji sprzedanej przemysłu na mieszkańca).

1.1.3. Województwo opolskie jako region o średnim poziomie rozwoju i relatywnie wolnym tempie wzrostu gospodarczego

Znaczący wzrost gospodarczy Polski w ostatnich latach nie przełożył się na analogiczne zmiany w województwie opolskim. Region rozwijał się wolniej, nie tylko w porównaniu z sąsiadującymi województwami, ale również względem regionów statystycznie najbiedniejszych – położonych na ścianie wschodniej. Tę niekorzystną tendencję wyjaśnia przynajmniej kilka czynników o charakterze endo- i egzogenicznym.

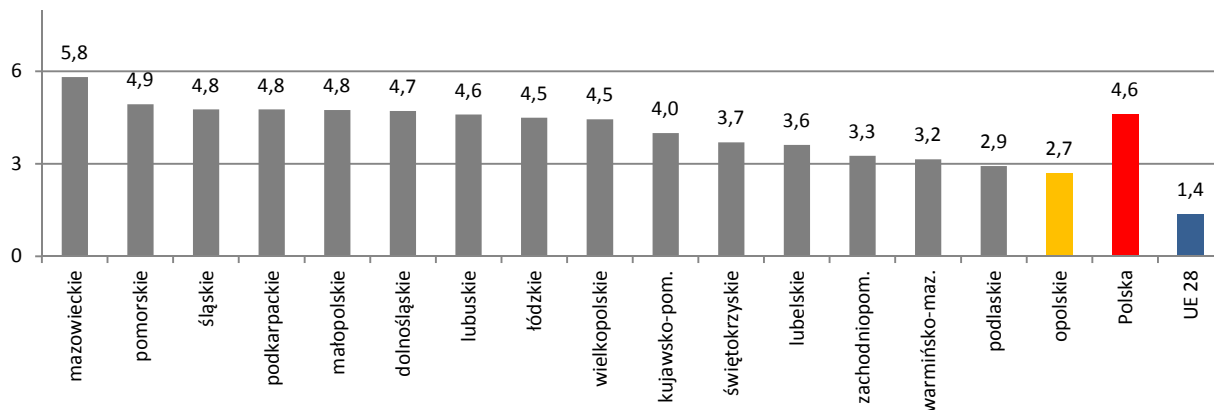
Do najważniejszych należy niedobór inwestycji o znaczeniu strategicznym, migracyjny odpływ ludności, zmniejszający istotnie chłonność rynku regionalnego, a przede wszystkim bardzo silna konkurencja regionów sąsiadujących – przechwytyjących nie tylko bogate zasoby kapitału ludzkiego, ale i nowe inwestycje, a szczególnie bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Wzrost gospodarczy hamowały ponadto obniżona wydajność niektórych branż gospodarki, a także niska aktywność ekonomiczna mieszkańców.

⁸ Szerokie obniżenie pomiędzy Karpatami i Sudetami, stanowiące naturalny obszar migracji flory i fauny pannońskiej z południa na północ Europy oraz prehistoryczny szlak komunikacyjny, przez który przebiegały najważniejsze trasy handlowe pomiędzy Morzem Bałtyckim z Morzem Śródziemnym (szlak bursztynowy), z Małopolski do Czech.

⁹ Raport końcowy z badania pn. *Wpływ usług turystycznych na rozwój gospodarczy regionu*, FUNDEKO Korbel, Krok-Baściuk Spółka Jawna, badanie na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, Opole 2012, s. 144.

Opolskie – jakkolwiek należy do regionów o średnim poziomie rozwoju gospodarczego – jest obszarem relatywnie wolnego tempa wzrostu gospodarczego. Średnioroczna stopa wzrostu produktu krajowego brutto w latach 2004–2011 była najniższa spośród wszystkich województw (Wykres 1).

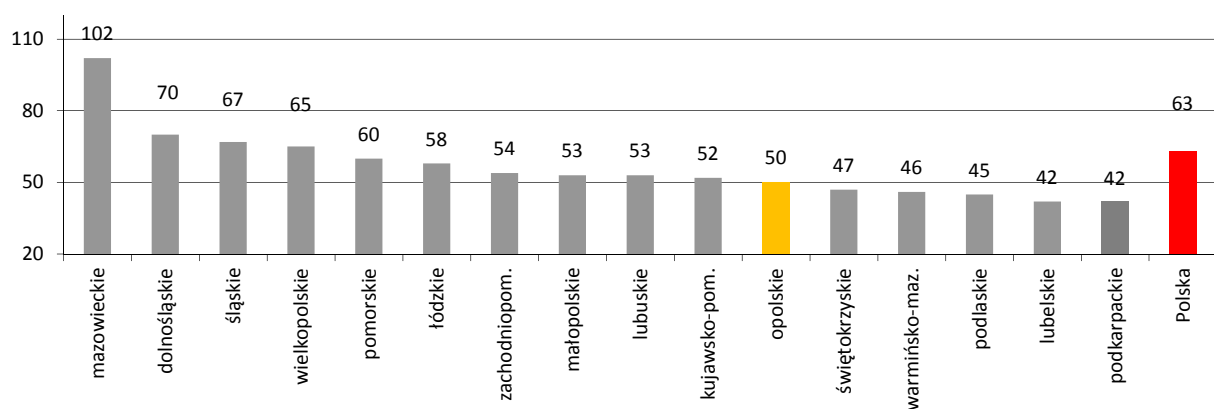
Wykres 1. Średnioroczna dynamika produktu krajowego brutto w Polsce wg województw w latach 2004-2011 (w %, wg cen stałych)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie oraz Eurostat.

Chociaż województwo opolskie należy do grupy regionów o średnim poziomie rozwoju w Polsce (11. miejsce mierzone PKB na mieszkańca), to w układzie wewnętrznym widoczne są znaczące dysproporcje już na poziomie jednostek statystycznych NUTS3. Podregion opolski należy do grupy obszarów o wysokim poziomie rozwoju (91,7% średniego poziomu w kraju, 21 miejsce), zaś podregion nyski do grupy o najniższym, statystycznym poziomie rozwoju w całym kraju (62,5% średniego poziomu w kraju, 59 miejsce na 66 podregionów)¹⁰. Pochodną sytuacji w skali Polski jest relacja PKB *per capita* do średniego poziomu w Unii Europejskiej. Wartość produktu krajowego brutto na mieszkańca we wszystkich polskich regionach jest niższa niż średnio w Unii Europejskiej (wg parytetu siły nabywczej). Opolskie, osiągając 50% średniej unijnej, zajmuje w Polsce 11. miejsce (Wykres 2).

Wykres 2. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w Polsce wg województw w 2010 r. (UE27=100)

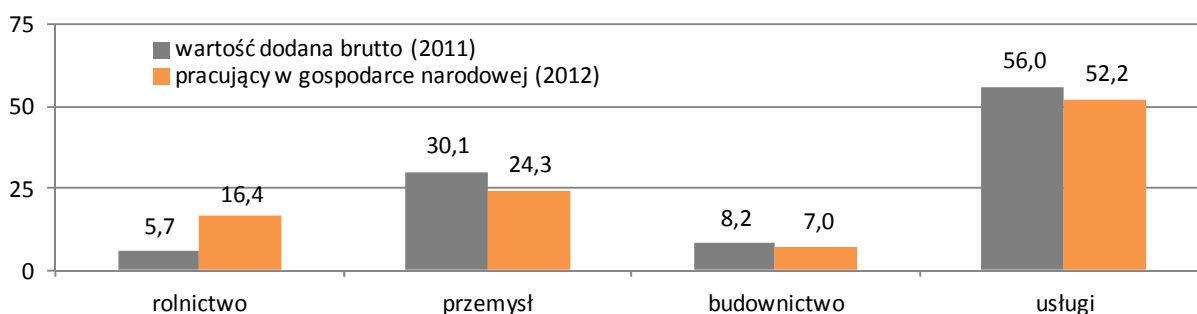
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Regional GDP per capita in the EU in 2010: eight capital regions in the ten first places*, Eurostat news release, 21.03.2013, materiał powielony.

¹⁰ Na podstawie: *Produkt krajowy brutto – Rachunki regionalne w 2011 r.*, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2013.

1.1.4. Województwo opolskie jako region o zróżnicowanej strukturze gospodarki

W strukturze gospodarki województwa opolskiego dominują usługi generujące około 56% wartości dodanej brutto oraz skupiające 52% ogółu pracujących w gospodarce regionu (Wykres 3). Jednak wyróżnikiem województwa opolskiego jest jego wysoko rozwinięty **przemysł**, generujący 30,1% wartości dodanej brutto w regionie (przeciętnie w kraju 25,6%, dane za 2011 r.). O przemysłowym obliczu regionu decydują przede wszystkim podmioty prowadzące działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego oraz wytwarzania i zaopatrywania w energię elektryczną, gaz, wodę (pierwsze miejsce w kraju ze względu na wysokość udziału w strukturze wartości dodanej brutto). Wysoki stopień rozwoju przemysłu w województwie opolskim uznawany jest za jeden z atutów regionu. Duże znaczenie dla pozycji konkurencyjnej województwa opolskiego ma również sektor budowlany (8,2% WDB).

Wykres 3. Struktura wartości dodanej brutto oraz liczby pracujących w gospodarce narodowej w województwie opolskim (2011, 2012, w %)

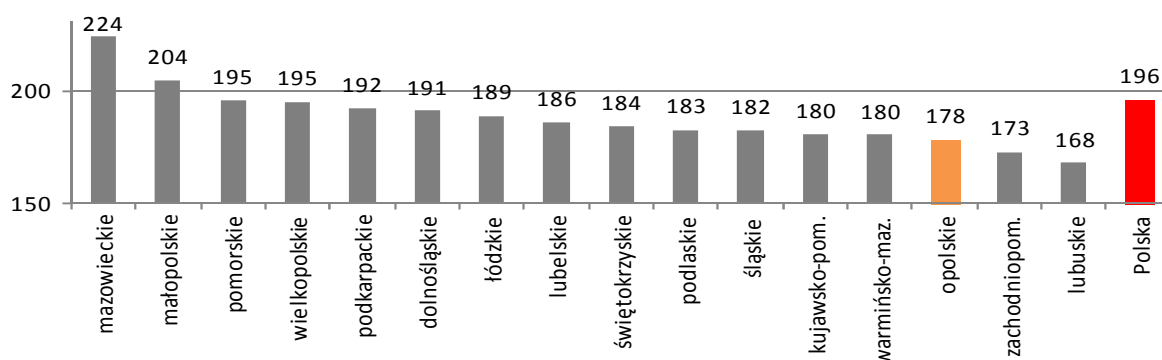

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Szczególnym wyzwaniem dla województwa opolskiego jest przewyżczenie stosunkowo powolnego rozwoju regionalnego **sektora usług** – co jest tendencją odbiegającą istotnie od dominujących trendów znanych na świecie, gdzie zdecydowaną przewagę na regionalnych rynkach pracy mają zatrudnieni w szeroko rozumianym obszarze „tworzenia warunków do wzrostu gospodarczego” i sferze generującej wysoką jakość życia w skali lokalnej i regionalnej.

W latach 2000-2011 wartość dodana brutto wytworzona w sektorze usług wzrosła w Opolskiem o 78% względem wzrostu o 96% przeciętnie w kraju. Niższy wskaźnik notowano tylko w dwóch województwach (Wykres 4).

Wykres 4. Dynamika wartości dodanej brutto w sektorze usług w Polsce wg województw w 2011 roku (2000=100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Diagnostując sytuację rozwojową województwa opolskiego można zauważyć, że regionalne podmioty gospodarcze ciągle uzyskują zbyt mało przewag konkurencyjnych, które wynikałyby z ulokowanego tu zaplecza usługowego (doradztwo, media, nauka i edukacja, sektor naukowo-

badawczy, obsługa finansowa, administracja, *public relations*, komunikacja, dostępność, logistyka, naprawy, transport itd.). Często regionalny sektor gospodarczy, tak prywatny jak i publiczny oraz sfera społeczna, nie widzą możliwości rozwojowych, które wynikają z przejścia z drugiego do trzeciego działu gospodarki, czyli z wymiaru czysto produkcyjnego do wymiaru usługowego. W takim ujęciu Opolskie jest w zdecydowanie gorszym położeniu od innych regionów, zarówno w wymiarze sąsiedzkim, jak i krajowym oraz międzynarodowym¹¹.

Duże znaczenie dla pozycji konkurencyjnej województwa opolskiego ma **sektor budowlany**. Cechuje się on stosunkowo wysoką konkurencyjnością w stosunku do sytuacji tej branży w kraju i obejmuje, oprócz działalności budowlano-montażowej, produkcję materiałów budowlanych wraz z przemysłem wydobywczym (kamień wapienny, bazalt, kruszywa, gliny). Dysponuje również specjalistycznym szkolnictwem zawodowym, wyższymi uczelniami, ośrodkami i instytutami naukowo-badawczymi, przedsiębiorstwami budowlanymi i dużymi zakładami produkującymi materiały dla budownictwa.

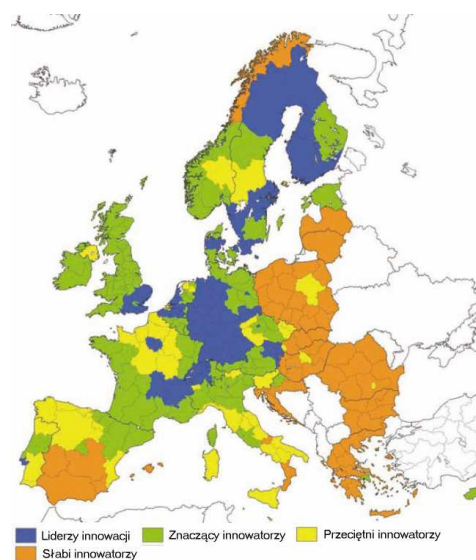
1.2. Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa opolskiego wg układu osi priorytetowych RPO WO 2014-2020

1.2.1. Innowacje w gospodarce

Wyniki badań Komisji Europejskiej w zakresie innowacji wskazują, iż województwo opolskie należy do grupy słabych innowatorów¹² (Mapa 3). Słabości obserwowane są we wszystkich badanych obszarach – w zakresie: uwarunkowań koniecznych dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy (zasoby ludzkie i ich wykształcenie, wsparcie finansowe dla badań i rozwoju), działalności podmiotów tworzących regionalną sieć innowacji oraz efektów gospodarowania i kooperowania. Wyniki badań nie wskazują na wzrost komparatywnego, jak i konkurencyjnego stopnia innowacyjności regionu. Jest wręcz przeciwnie, w niektórych obszarach standaryzowane wartości mierników są gorsze niż kilka lat wcześniej.

Rdzeń innowacyjności regionu animowany jest przez dwa ośrodki: Opole oraz Kędzierzyn-Koźle, gdzie koncentruje się działalność badawczo-rozwojowa¹³. Firmy innowacyjne prowadzą swoją działalność także w innych częściach regionu. Pozytywnie na tym tle przedstawia się wzrost wykształcenia mieszkańców, choć jak wskazały wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, udział mieszkańców z wykształceniem wyższym w województwie opolskim jest najniższy spośród wszystkich województw.

Wiele wskaźników, postrzeganych jako kluczowe dla pomiaru gospodarki opartej na wiedzy, cechuje się w regionie niekorzystnymi wartościami, zarówno w zakresie wdrażania innowacji, jak i efektów działalności (Tabela 2).

Mapa 3. Innowacyjność regionów w rankingu Regional Innovation Scoreboard 2012
Źródło: Opracowanie własne na podstawie¹³

¹¹ Za: Raport regionalny. Województwo opolskie. Prof. dr hab. K. Heffner, Opole 2011.

¹² Regional Innovation Scoreboard 2012, Komisja Europejska, 2012, s. 14.

¹³ Analiza wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Opolskiego (RSI WO) na podstawie realizowanych projektów innowacyjnych, UniRegio, Kraków 2010, s. 5.

Tabela 2. Charakterystyka obszaru innowacyjności w województwie opolskim wg wybranych obszarów

OBSZAR	CHARAKTERYSTYKA OBSZARU
Infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczająca do potrzeb i wyzwań infrastruktura B+R, - wysoki stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej; wg danych Urzędu Statystycznego w Opolu, stopień jej zużycia w jednostkach naukowych i badawczo-rozwojowych wynosi 75%, a w szkołach wyższych 60% (dane na koniec 2012 r.),
Podstawy strukturalne	<ul style="list-style-type: none"> - najniższy w Polsce udział ludności z wykształceniem wyższym (13,6% ludności w wieku 13 lat i więcej względem 17% przeciętnie w kraju; dane NSP 2011), w tym: <ul style="list-style-type: none"> • w miastach województwa opolskiego 18,2%, a na wsi 8,4%, • wśród kobiet 15,2% względem 11,8% wśród mężczyzn, - niskie wskaźniki uczestnictwa mieszkańców w formalnym kształceniu ustawicznym (4,8% względem 5,1% w Polsce i ok. 9% w Unii Europejskiej), - względnie niska popularność kierunków technicznych (co dziesiąty absolwent szkół wyższych w woj. opolskim, średnio w latach 2010-2011, ukończył kierunki inżynieryjno-techniczne, architektury i budownictwo, matematyczno-statystyczne, czy informatyczne),
Tworzenie wiedzy	<ul style="list-style-type: none"> - bardzo niskie wydatki publiczne na działalność B+R, zarówno na tle kraju, jak i Unii Europejskiej, - bardzo niskie wydatki sektora uczelni wyższych na działalność B+R (GERD, w 2007 r. 14. miejsce spośród województw, w 2009 r. ostatnie spośród trzynastu klasyfikowanych wg danych Eurostatu), - kilkanaście razy niższe niż przeciętnie w Unii Europejskiej oraz trzy razy niższe niż przeciętnie w Polsce wydatki prywatne na działalność B+R (BERD/PKB), - niskie zaangażowanie zespołów badawczych w realizację Programów Ramowych UE (liczba zespołów badawczych oraz wartość przyznanych grantów), - niewielka liczba ośrodków innowacji,
Zaangażowanie przedsiębiorstw w budowę gospodarki opartej na wiedzy	<ul style="list-style-type: none"> - niski udział przedsiębiorstw usługowych wdrażających innowacje (w 2010 r. 88% przedsiębiorstw nie poniosło w Opolskiem nakładów na innowacje, w 2011 i 2012 r. 95%), - niski, choć wyższy niż przeciętnie Polsce udział przedsiębiorstw przemysłowych wdrażających innowacje (w latach 2009-2012 około 15-16% poniosło nakłady na innowacje), - niski udział przedsiębiorstw przemysłowych współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej (ok. 8,4% w 2012 r.) oraz niski udział współpracujących przedsiębiorstw usługowych (ok. 1,4% w 2012 r.)
Poziom wdrożeń innowacyjnych, zaangażowanie kapitału ludzkiego	<ul style="list-style-type: none"> - dwukrotnie niższy niż przeciętnie w Polsce udział zatrudnionych w B+R wśród pracujących (ok. 0,4% względem 0,8% przeciętnie w kraju), - symboliczny udział produkcji sprzedanej przemysłu w sektorze wysokiej techniki, - niższy niż przeciętnie w Polsce udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych/istotnie ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem (9% względem 12% w kraju w 2012 r.), - opolskie przedsiębiorstwa przemysłowe, na tle kraju, są relatywnie innowacyjne; w latach 2010-2012 około 22% badanych przedsiębiorstw sektora przemysłu wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową, tj. nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces¹⁴, - opolskie przedsiębiorstwa z sektora usług są mniej innowacyjne niż przemysłowe i mniej innowacyjne niż przeciętnie w Polsce; w latach 2010-2012 niecałe 6% badanych przedsiębiorstw sektora usług wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową¹⁵,
Know-how	<ul style="list-style-type: none"> - nieznaczny udział opolskich przedsiębiorstw przemysłowych w polskim handlu nowymi technologiami, zarówno na rynku wewnętrznym, jak i w skali Unii Europejskiej, - liczba udzielonych patentów w ujęciu względnym plasuje region na szóstym miejscu w kraju; w latach 2009-2012 podmiotom z województwa opolskiego udzielono 203 patenty i 32 praw ochronnych wzorów użytkowych. W przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców wskaźnik udzielonych patentów był nieco wyższy niż w kraju, podczas gdy liczba udzielonych praw ochronnych na wzory użytkowe była niższa niż średnia w kraju.

Uwaga: Wykorzystane dane statystyczne pochodzą z baz Eurostatu, GUS w Warszawie oraz Urzędu Statystycznego w Opolu.

Źródło: Opracowanie własne.

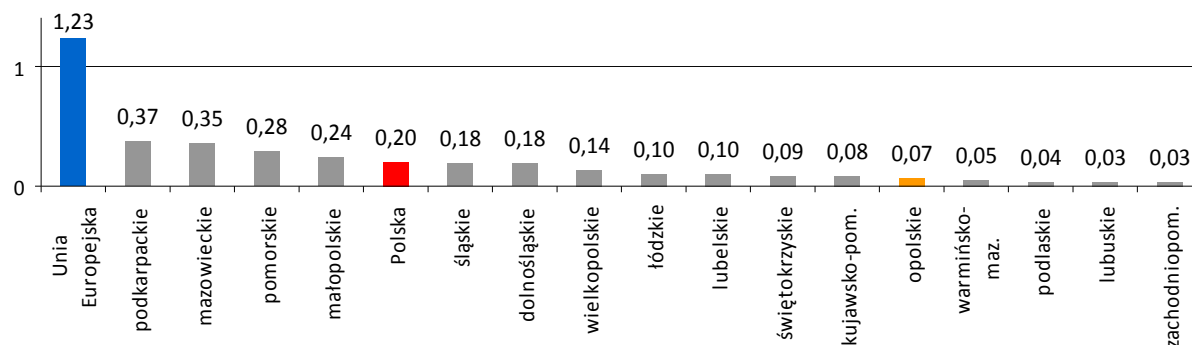
Prywatna działalność w zakresie prac badawczo-rozwojowych nie wzmacnia potencjału gospodarki województwa opolskiego (Wykres 5). Rola przedsiębiorstw w finansowaniu prac B+R jest

¹⁴ Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2010-2012, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2013, s. 38.

¹⁵ Tamże, s. 39.

znikoma. W latach 2007-2011 opolskie przedsiębiorstwa zaangażowały w ten typ aktywności 102 mln zł - zaledwie 0,07% PKB. W tym samym okresie najlepsze regiony w Unii Europejskiej przekroczyły próg 5%, przy średniej dla Unii Europejskiej na poziomie 1,23%.

Wykres 5. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w sektorze przedsiębiorstw w stosunku do PKB w Polsce wg województw oraz w Unii Europejskiej w latach 2007-2011 (w %, dane szacunkowe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie oraz Eurostatu.

Jak wskazują wyniki badań, opolskie przedsiębiorstwa cechują się wysokim poziomem skuteczności prowadzonej działalności badawczo-rozwojowej – dominuje sytuacja wdrożenia większości rezultatów prowadzonej działalności badawczo-rozwojowej do praktyki gospodarczej¹⁶. Dodatkowo, badanie regionalne wskazało na problem m.in. niedopasowania oferty instytucji naukowo-badawczych oraz sposobu ich promocji¹⁷.

Dane statystyczne wskazują, że spośród przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych większość stanowią podmioty, które nie są innowacyjne (pomimo, że w przypadku przedsiębiorstw przemysłowych opolskie osiąga pierwszą pozycję w skali kraju). W województwie opolskim w latach 2010-2012 ok. 22,3% przedsiębiorstw przemysłowych oraz ok. 5,7% przedsiębiorstw usługowych wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową (nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces).

W kolejnej perspektywie finansowej relatywnie więcej środków przeznaczyć należy na projekty związane z innowacyjnością regionalnej gospodarki, pamiętając o konieczności zastosowania zintegrowanego podejścia do wsparcia ośrodków badawczych, w tym uczelni¹⁸. System gospodarczy województwa opolskiego wzmocniony jest przez 15 ośrodków innowacji i przedsiębiorczości, z czego zaledwie 4 działają w obszarze innowacji. W Polsce wciąż utrzymuje się koncentracja ośrodków innowacji w regionach o dużym potencjale gospodarczym i silnym rynku. Regiony słabe ekonomicznie pozostają na niskim poziomie wyposażenia w infrastrukturę wspierającą innowacyjne przedsięwzięcia¹⁹. Liczba firm, jak i liczba mieszkańców przypadających na jeden ośrodek innowacji najwyższe wartości osiąga w województwie opolskim (Wykres 6).

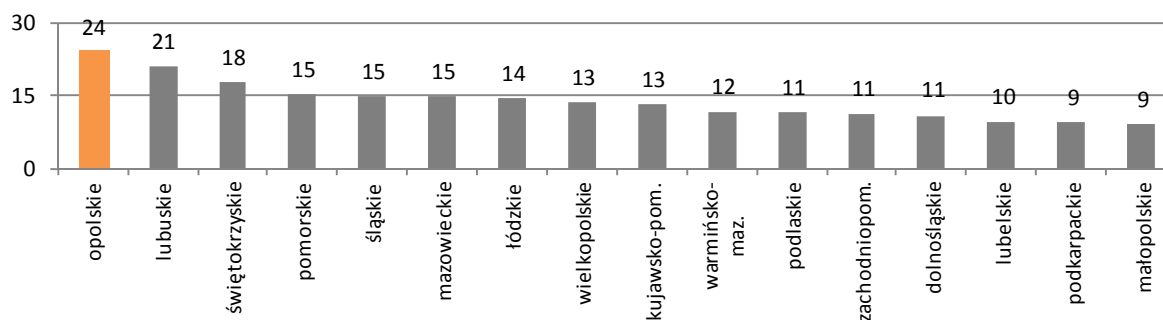
¹⁶ Ocena działań badawczo-rozwojowych oraz innowacyjnych..., op. cit., s. 67-68.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Por. Ocena jakości projektów i ich wpływu na skuteczną i efektywną realizację celów RPO WO 2007-2013 wraz ze wskazaniem obszarów wymagających dalszego wsparcia. Raport końcowy, Instytut Badań Strukturalnych oraz Reytech Sp. z o.o. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, Opole 2010, s. 4.

¹⁹ Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości w Warszawie, Warszawa 2012, s. 21.

Wykres 6. Liczba firm przypadająca na 1 ośrodek innowacji w Polsce wg województw w 2011 r. (stan w końcu roku, w tys.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce...*, s. 21.

Wartość nakładów na działalność B+R, zarówno w ujęciu względnym, jak i bezwzględnym, plasuje region bardzo nisko w rankingach poświęconych temu zagadnieniu. W latach 2007-2011 na działalność badawczo-rozwojową (ogółem) przeznaczono w województwie opolskim zaledwie 268 mln zł, tj. około 67 mln euro. To mniej więcej sto razy mniej niż na badania i rozwój przeznaczył - i to tylko w 2011 r. – Volkswagen²⁰.

Przeprowadzone badania ewaluacyjne wskazały, iż zdecydowanie największe znaczenie w kontekście ograniczania prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej mają niewystarczające środki finansowe - na problem ten wskazali wszyscy beneficjenci biorący udział w badaniu - oraz brak odpowiednich instrumentów zewnętrznego finansowania działalności badawczo-rozwojowej i wysokie ryzyko przedsięwzięć badawczych. Ograniczone zasoby ludzkie, a tym bardziej występująca w instytucji niechęć wobec zmian mają o wiele mniejsze znaczenie²¹. W kontekście ograniczonych środków na finansowanie tego typu działalności istotną rolę odegrały i nadal odgrywają klasyczne systemy dotacji, w tym z Unii Europejskiej. Dane pochodzące z systemu statystyki publicznej wskazują, iż udział środków Komisji Europejskiej, w tym środków budżetu państwa biorących udział we współfinansowaniu projektów dotowanych z Unii Europejskiej, w finansowaniu działalności badawczo-rozwojowej jest w regionie widoczny. Mniej więcej co szósta złotówka wydana w woj. opolskim w 2011 r. na działalność B+R pochodziła ze środków unijnych²².

W województwie opolskim, w końcu 2012 r. działało 59 jednostek zajmujących się działalnością badawczo-rozwojową, które zatrudniały łącznie 1,2 tys. pracowników²³. Do największych jednostek B+R należą – zlokalizowane w stolicy regionu – szkoły wyższe. Opolski sektor B+R reprezentują ponadto inne publiczne i prywatne jednostki B+R, m.in. Instytut Ciężkiej Syntezy Organicznej „Blachownia” oraz Oddział Inżynierii Procesowej Materiałów Budowlanych w Opolu Instytutu Ceramiki i Materiałów Budowlanych²⁴.

Twarde dane z zakresu ekonomicznych aspektów funkcjonowania sektora B+R wskazują na niską intensywność prac badawczo-rozwojowych w woj. opolskim. Region charakteryzuje się niską relacją wartości nakładów na działalność badawczo-rozwojową w stosunku do produktu krajowego brutto²⁵, która w 2011 r. wyniosła zaledwie 0,26% wobec 0,76% średnio w Polsce. Relacja ta,

²⁰ Zob. *EU R&D Scoreboard. The 2012 EU Industrial R&D Investment Scoreboard*, Komisja Europejska, 2012.

²¹ *Ocena działań badawczo-rozwojowych oraz innowacyjnych ...*, op. cit..

²² Dane dotyczą wszystkich sektorów, w tym przedsiębiorstw.

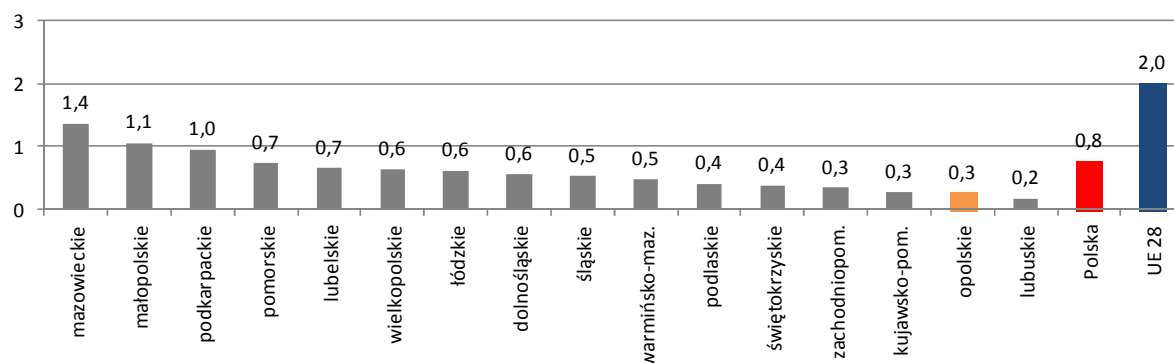
²³ *Rocznik Statystyczny Województwa Opolskiego 2013*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2014, s. 271.

²⁴ *Klasy w województwie opolskim*, op. cit., s. 9-10.

²⁵ Niskie nakłady inwestycyjne na działalność badawczo-rozwojową przekładają się na niezadowalające efekty w obszarze nauki i technologii, a w konsekwencji na niską innowacyjność gospodarki. Wyzwaniem regionów Polski – w tym również w kontekście realizacji strategii Europa 2020 (zakładającej wydatki na działalność B+R na 1,7% PKB w 2020 r.) - jest stworzenie warunków funkcjonowania stabilnej i dynamicznie rozwijającej się gospodarki wykorzystującej nowoczesne technologie, wysoką jakość prac B+R i innowacji oraz doskonalący się kapitał intelektualny. Por. *Przegląd Regionalny Polski 2012*, Krajowe Obserwatorium Terytorialne, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013, s. 38-39.

traktowana często jako uniwersalny wskaźnik dla oceny regionalnej innowacyjności, wypada dla województwa opolskiego bardzo niekorzystnie (Wykres 7)²⁶.

Wykres 7. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w stosunku do PKB w Polsce wg województw oraz w Unii Europejskiej w 2011 r. (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie oraz Eurostatu.

Niskiej intensywności prac badawczo-rozwojowych towarzyszy wysoki stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej - wg danych Urzędu Statystycznego w Opolu, stopień jej zużycia w jednostkach naukowych i badawczo-rozwojowych wynosi 75%, a w szkołach wyższych 60% (dane na koniec 2012 r.).

1.2.2. e-Opolskie

W ostatnich latach wzrosła liczba mieszkańców korzystających z udogodnień oferowanych przez tzw. sektor TIK. Wraz z upowszechnianiem się nowych technologii wzrosła liczba użytkowników Internetu (pod względem odsetka osób korzystających z Internetu w skali całego kraju Opolskie zajmuje 8 pozycję - 63,1%). Dowodzi to temu, że w Opolskiem należy podejmować dalsze intensywne prace pod względem informatyzacji²⁷. Coraz więcej interakcji odbywa się drogą elektroniczną, w tym przy wykorzystaniu zaawansowanych platform wymiany czy prezentacji danych. Coraz większe są oczekiwania mieszkańców oraz przedsiębiorców dotyczące możliwości załatwiania wszelkich spraw drogą elektroniczną. Podczas ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań ok. 11% mieszkańców dokonało samopisu drogą internetową²⁸. Większość przedsiębiorstw z regionu wykorzystuje Internet w kontaktach z administracją publiczną. Wielu przedsiębiorców posiadających dostęp do Internetu realizuje procedury administracyjne wyłącznie drogą elektroniczną – np. w zakresie deklaracji ZUS czy deklaracji podatku VAT. Powszechne staje się pozyskiwanie informacji, pobieranie formularzy itp. Co trzecie przedsiębiorstwo z dostępem do Internetu uzyskuje dokumenty przetargowe oraz specyfikacje w elektronicznym systemie zamówień publicznych. Zasięg nowoczesnej infrastruktury szerokopasmowej, a także penetracja usług dostępu do Internetu w Polsce wskazują znaczne zróżnicowanie geograficzne²⁹. Analizy MAiC wskazują, że penetracja usług szerokopasmowego dostępu do Internetu wynosi niecałe 15 łączy na 100 osób. Jedynie cztery inne

²⁶ W. Dziemianowicz, J. Łukomska, A. Górka, M. Pawluczuk, *Trendy rozwojowe Regionów*, Geoprofit, Warszawa 2009, s. 16.

²⁷ Por. J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013...*, op. cit., s. 328, 423 oraz *Stan rozwoju społeczeństwa informacyjnego w województwie opolskim oraz rekomendacje na lata 2011-2015. Studium wpływu inwestycji w rozwiązania TIK w przedsiębiorstwach i jednostkach sektora publicznego na wzrost gospodarczy województwa opolskiego w kontekście prognozowanej zmiany gospodarczej*: K. Głomb, Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” i D. Czerniawska, Uniwersytet Warszawski, Tarnów – Opole, Wrzesień 2010 r., s. 6-7, 42. Wnioski z ww. badania wskazują także na konieczność zrównoważenia „twardych” inwestycji w rozwiązania ICT z działaniami „miękkimi” (np. e-rozwoj, kompetencje cyfrowe).

²⁸ Zob. *Spółeczeństwo informacyjne w liczbach*, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2012, s. 147.

²⁹ *Narodowy Plan Szerokopasmowy*, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji (projekt, listopad 2012), Warszawa 2012, s. 4.

regiony notują niższe wskaźniki. Z kolei najwyższy odsetek miejscowości, w których obecne są zakończenia sieci światłowodowych widoczny jest w województwach podkarpackim, małopolskim, śląskim, opolskim i dolnośląskim³⁰.

Zainteresowanie mieszkańców korzystaniem z e-usług jest coraz większe, ale oferowane możliwości nie są w pełni wykorzystywane. Rozwój e-usług hamują zarówno bariery społeczne, jak i technologiczne

Badania wskazują, iż mieszkańcy województwa opolskiego w coraz większym stopniu oczekują, aby jak największa część ich interakcji z podmiotami publicznymi możliwa była za pośrednictwem Internetu. Na taką postawę wpływają w dużym stopniu procesy zachodzące w innych obszarach życia społeczno-gospodarczego, szczególnie w sektorze usług rynkowych (zakupy przez Internet, bankowość elektroniczna). Wiele osób oczekuje podobnych udogodnień także od podmiotów publicznych. Istotnym czynnikiem jest także specyficzna sytuacja województwa opolskiego. Z uwagi na obserwowaną w ostatnich latach emigrację zagraniczną, oczekiwania mieszkańców, aby sprawy urzędowe można było załatwiać drogą elektroniczną, są na Opolszczyźnie szczególnie duże.

W każdej gminie w woj. opolskim działa przynajmniej jedna usługa internetowa. Nie cieszą się jednak dużą popularnością. Dostępne przepływności w większych miejscowościach często nie różnią się od tych uzyskiwanych na terenie sołectw, jednak świadomość mieszkańców małych miejscowości o istnieniu na danym terenie e-usługi jest dużo niższa ze względu na brak pełnej informacji na ten temat³¹. Badania wskazują, iż w województwie opolskim występują cztery podstawowe bariery związane z rozwojem e-usług, tj.:

- bariera wiedzy i braku potrzeb – mieszkańcy w niewielkim stopniu korzystają z oferowanych im usług, z drugiej strony brak jest pełnej gamy oferowanych e-usług mobilizujących do udziału w rozwoju ICT w regionie;
- bariera braku środków dla operatorów związana z działaniami zmierzającymi do uruchomienia nowych usług świadczonych drogą elektroniczną;
- bariera wieku – dostęp do sieci jest najpopularniejszy wśród osób młodych, wraz ze wzrostem wieku mieszkańców udział wykorzystujących technologie ICT spada, zmniejsza się również świadomość oraz kwalifikacje informatyczne;
- bariera wykształcenia – dostęp do sieci najwyższy jest wśród osób z wykształceniem wyższym i średnim ogólnokształcącym, najmniej zainteresowanych dostępem do sieci jest w grupie osób z wykształceniem zawodowym³².

Usługi świadczone przez administrację publiczną w województwie opolskim są zróżnicowane

W województwie opolskim stopień wykorzystania technologii teleinformatycznych w zakresie świadczenia usług mieszkańcom jest zróżnicowany. Jednostki samorządu terytorialnego udostępniają elektroniczne skrzynki podawcze, systemy informacji publicznej. Rośnie liczba rozwiązań wykorzystujących zasoby urzędów, jak i potencjał zatrudnionych pracowników. Jednak digitalizacja zasobów oraz cyfryzacja usług nie nadążają za wymaganiami i oczekiwaniami mieszkańców. Już prawie co ósmy dokument wpływa do urzędów w regionie w formie elektronicznej (trzecie miejsce w kraju). Pomimo tego stosowane rozwiązania nie są w regionie wystarczające do potrzeb:

- 92% urzędów nie posiada dokumentu strategicznego (strategia, plan, program) w zakresie rozwoju teleinformatycznego;

³⁰ Ibidem, s. 4.

³¹ Analiza rozwoju ICT w województwie opolskim, Śląska Sieć Metropolitalna, Opole 2011, s. 38, materiał powielony.

³² Ibidem, s. 42-72.

- urzędy z województwa opolskiego doświadczają najwyższych w Polsce problemów związanych ze zbyt małym budżetem na zadania związane z cyfryzacją działań i usług (85% respondentów);
- jedynie 38% urzędów udostępnia usługi elektroniczne inne niż oparte o tzw. wzór pisma ogólnego;
- 89% urzędów nie posiada usług, w ramach których sprawy można załatwić w pełni elektronicznie (usługi inne niż oparte o tzw. wzór pisma ogólnego);
- 65% urzędów nie prowadzi otwartych konsultacji społecznych przez Internet w sprawach leżących we właściwości Urzędu;
- 60% urzędów nie zapewnia pracownikom zdalnego dostępu do systemu poczty elektronicznej, dokumentów lub aplikacji Urzędu;
- mniej więcej co drugi stosuje wyłącznie papierowy obieg dokumentacji;
- 67% stron internetowych urzędów nie jest przystosowanych do obsługi przez telefony komórkowe i urządzenia mobilne (najwyższy odsetek w Polsce, *ex aequo* z podlaskim i wielkopolskim).

Urzędy w województwie opolskim za najważniejszy cel stawiają sobie informatyzację urzędów oraz usługi elektroniczne (ponad połowa respondentów wskazuje, że jest to główny cel związany z cyfryzacją). Dostęp szerokopasmowy, promocja korzystania z Internetu, edukacja cyfrowa oraz elektroniczny obieg dokumentacji cieszą się mniejszym zainteresowaniem³³. Nadal nie są w pełni zdigitalizowane zasoby, kulturowe, naukowe i edukacyjne³⁴.

Zastosowanie komputerów w pracy jest standardem, dostęp do Internetu, z wyjątkami jest powszechny

Wykorzystanie komputerów w pracy przedsiębiorstw jest wyraźne – wg danych GUS prawie 96% przedsiębiorstw w Opolskiem wykorzystuje je w codziennej pracy. Prawie co trzeci spośród pracujących przynajmniej raz w tygodniu korzysta z komputera, a co czwarty z komputera z dostępem do Internetu. Rośnie liczba pracowników wykorzystujących przenośne urządzenia umożliwiające mobilny dostęp do Internetu (np. notebooki, tablety, telefony komórkowe z PDA) – aktualnie kilka procent wykorzystuje je w pracy. W co dziewiątym przedsiębiorstwie zatrudnia się specjalistów z dziedziny ICT/IT.

Dostęp do Internetu w przedsiębiorstwach jest powszechny – w woj. opolskim 92% przedsiębiorstw posiada dostęp do sieci, z czego wg szacunków niecałe 80% poprzez łącze szerokopasmowe. Co piąte przedsiębiorstwo posiada dostęp do Internetu poprzez wąskopasmowe łącza bezprzewodowe (np. w technologii GSM, GPRS, UMTS, itp.). Co trzecie przedsiębiorstwo

³³ Zob. Wpływ cyfryzacji na działanie urzędów administracji publicznej w Polsce w 2012 r., Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, PBS, Warszawa 2012, s. 31-32.

³⁴ Digitalizację polskich zasobów kultury, prowadzoną przez biblioteki i muzea oraz ośrodki audiowizualne, charakteryzuje rozproszenie inicjatyw oraz brak koordynacji działań. Przyczyny takiej sytuacji to m.in. brak systemu finansowania prac digitalizacyjnych na szczeblu centralnym, niski poziom wiedzy na temat znaczenia digitalizacji zasobów kulturowych wśród osób zarządzających instytucjami pamięci oraz brak świadomości znaczenia gromadzenia i trwałego przechowywania naturalnych dokumentów cyfrowych dla polskiego dziedzictwa narodowego. Por. Raport końcowy z badania pt. *Analiza potrzeb infrastrukturalnych w obszarze dziedzictwa kulturowego, szkolnictwa artystycznego oraz infrastruktury kultury w Polsce w kontekście finansowania w ramach przyszłej perspektywy UE oraz zgodności z celami Strategii Europa 2020 i Inicjatywami Flagowymi*, badanie na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zrealizowane przez firmę EGO Evaluations for Government s.c., Warszawa 2012, s. 55-56. Ponadto brak w Polsce kompleksowych opracowań na temat stanu digitalizacji dziedzictwa (dostępne częściowe dane sugerują, że zdigitalizowano jedynie niewielką część dziedzictwa – a dodatkowo znów jedynie część jest dostępna online, np. „Program digitalizacji” szacuje udział zdigitalizowanych zasobów bibliotecznych w całej ich puli na 1%. W przypadku muzeów, prace obejmują głównie inwentaryzację zbiorów, a nie digitalizację poprzez tworzenie i udostępnianie wizerunków). Por. dr A. Tarkowski, dr J. Hofmoki, M. Jędralska: Ekspertyza pn. *Interfejs dziedzictwa. Przestrzeń udostępniania dziedzictwa cyfrowego*. Warszawa 2009, ekspertyza na zamówienie Narodowego Instytutu Audiowizualnego, s. 15.

posiada dostęp do Internetu o prędkości połączenia mniejszej niż 2Mbit/s. Około 42% przedsiębiorstw w umowie z operatorem zapewniło sobie przepustowość od 2 do 10 Mbit/s. Co szóste przedsiębiorstwo w woj. opolskim dostęp do Internetu miało szybszy.

Co ósme przedsiębiorstwo wykorzystuje pakiety oprogramowania ERP (*enterprise resource planning*) w celu przekazywania informacji pomiędzy różnymi obszarami działalności przedsiębiorstwa (np. księgowością, marketingiem, produkcją). Również co ósme przedsiębiorstwo wykorzystuje oprogramowanie CRM (*customer relationship management*) do zarządzania informacjami o klientach. Jedynie co 15 przedsiębiorstwo prowadzi e-sprzedaż poprzez stronę internetową, natomiast około 15% przedsiębiorstw posiada własną stronę internetową, która spełnia funkcję zamawiania lub rezerwacji on-line³⁵.

1.2.3. Konkurencyjna gospodarka

Analiza gospodarki wskazuje na postępujący wzrost konkurencyjności województwa opolskiego. Region przeszedł z modelu opartego na czynnikach produkcji do modelu opartego na inwestycjach i w coraz większym stopniu buduje swoją konkurencyjność w oparciu o innowacje. Opolskie osiąga już nie tylko typowe przewagi komparatywne, ale coraz częściej buduje swoją pozycję w oparciu o przewagi konkurencyjne.

Województwo opolskie posiada atrakcyjne tereny inwestycyjne, ale nie dysponuje jeszcze samodzielną specjalną strefą ekonomiczną

Diagnoza atrakcyjności inwestycyjnej województwa opolskiego zwraca uwagę na wysoki, choć wciąż nie w pełni wykorzystany, potencjał inwestycyjny. W szczególności chodzi o inwestycje strategiczne, prorozwojowe dla regionu, które mogą zaowocować znaczną liczbą miejsc pracy i przyczynić się do przyspieszenia rozwoju gospodarczego. Problemem regionu jest brak samodzielnej specjalnej strefy ekonomicznej. Aktywność inwestycyjną hamowało wiele czynników, w tym m.in. niekompletna lub zbyt słaba infrastruktura techniczna terenu (ograniczenia w uzbrojeniu terenu np. w energię elektryczną, gaz - zbyt długi czas oczekiwania na przyłączenie), niedopasowane profile kształcenia, słaba dostępność do szkół zawodowych i technicznych połączonych z nowoczesnymi technologiami wykorzystywanymi w przemyśle, a także rozdrobnienie własnościowe terenu.

Cechy wzmacniające atrakcyjność inwestycyjną województwa opolskiego to relatywnie konkurencyjna chłonność rynku, dostępność transportowa i bogata infrastruktura gospodarcza. Region jest postrzegany jako korzystne miejsce lokalizacji dla przemysłu spożywczego (ze względu na potencjał branży rolniczej), a długotrwałe tradycje przemysłowe, szczególnie w zakresie przemysłu spożywczego, mineralnego, metalowego, maszynowego i chemicznego są czynnikiem wysokiej kultury produkcyjnej.

Atrakcyjność inwestycyjną regionu podnoszą niższe, niż w ościennych województwach, koszty pracy oraz korzystnie zlokalizowane tereny inwestycyjne w podstrefach specjalnych stref ekonomicznych. Poziom obsługi inwestora w województwie opolskim uznawany jest za jeden z najwyższych w kraju. Atrakcyjność inwestycyjną podnoszą ponadto:

- korzystne uwarunkowania komunikacyjne (np. autostrada A4, bliskość autostrady A1);
- położenie województwa między 2 dużymi aglomeracjami – górnośląską i dolnośląską (duży rynek zbytu z 9 mln konsumentów w odległości 150 km, duża ilość zakładów produkcyjnych, dla których firmy z województwa opolskiego są lub mogą być poddostawcami);
- dobrze przygotowane, atrakcyjne tereny inwestycyjne w stosunkowo niższych cenach niż w sąsiednich województwach, tereny zlokalizowane w specjalnych strefach ekonomicznych

³⁵ Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2012 r.; http://www.stat.gov.pl/gus/5840_wykorzystanie_ict_PLK_HTML.htm.

oferujących ulgi do 70% kosztów inwestycyjnych (wyższe niż w województwach sąsiednich, gdzie wynoszą do 60%);

- wysoka kultura i standard pracy wyniesione z doświadczeń pracy za granicą i wielokulturowości mieszkańców;
- bliskość Republiki Czeskiej i Słowacji – ważne z punktu widzenia inwestorów będących poddostawcami.

Źródłem głównych inwestycji zagranicznych w województwie opolskim są takie kraje jak: Francja, Niemcy, Włochy, Holandia, Korea Południowa i USA. Natomiast wśród ostatnich głównych inwestorów wymienić należy: *Donaldson Company, Heidelberg Cement, Heerema Fabrication Group, IFM Ecolink, Kamex, Keiper (Johnson Controls), Mondelēz International, Marcegaglia, Neo Plus Technology, Metsa Tissue, Pasta Food Company, Pearl Stream, Schattdecor, Selt*³⁶.

W gospodarce województwa opolskiego dominują mikro, małe i średnie podmioty. Liczba dużych podmiotów jest niewielka.

Potencjał województwa opolskiego tworzy około 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej³⁷, spośród których prawie 72 tys. stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (stan w końcu grudnia 2012 r., na podstawie bazy REGON). W województwie opolskim sektor MSP stanowi prawie 100% wszystkich podmiotów gospodarczych. Podmiotów dużych, o liczbie pracujących powyżej 249 pracujących jest niecałe sto. Sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w województwie opolskim cechuje:

- wysoka rola w tworzeniu popytu na pracę (MSP skupia 81% pracujących w przedsiębiorstwach niefinansowych, w Polsce przeciętnie udział ten wynosi 70%, jedynie cztery inne województwa notują wyższe wskaźniki niż w Opolskiem, dane za 2011 r.)³⁸;
- wysoki udział w produkcji przemysłowej (50% produkcji przemysłowej w województwie opolskim przypada na sektor MSP, w kraju przeciętnie 36%, dane za 2011 r.)³⁹;
- niższa innowacyjność niż przedsiębiorstw dużych (w 2011 r. ok. 14% przedsiębiorstw przemysłowych o liczbie zatrudnionych od 10 do 49 osób wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową; wskaźnik dla podmiotów średnich wyniósł 32%, a dużych 54%)⁴⁰;
- wyższa innowacyjność niż przedsiębiorstw w Polsce⁴¹;
- względnie niski eksport na rynki międzynarodowe (87% mikro i małych firm nie eksportuje swoich wyrobów lub usług, z czego w podregionie nyskim 90%, podregionie opolskim 85% względem 88% przeciętnie w Polsce)⁴²;
- wewnętrzne zróżnicowanie przedsiębiorstw pod względem innowacyjności produktowej (76% mikro i małych przedsiębiorstw w podregionie nyskim nie wprowadziło w 2012 r. innowacji produktowej względem 66% w podregionie opolskim i 74% przeciętnie w Polsce)⁴³;

³⁶ Por. *Investing in Poland 2014*, Warsaw Business Journal Group, Warszawa 2013, s. 41.

³⁷ Należy jednak mieć na uwadze fakt, iż liczby te nie odzwierciedlają idealnie obrazu woj. opolskiego. Wskazane wartości dotyczą wyłącznie podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON, nie wskazują one jednak jaka część z nich faktycznie prowadzi działalność (problem ten dotyczy wszystkich województw). Szacuje się, opierając się choćby na danych pochodzących ze źródeł innych niż statystyka publiczna, iż podmiotów aktywnych może być w regionie ok. 40-50 tys.

³⁸ Dane GUS w Warszawie.

³⁹ Dane GUS w Warszawie.

⁴⁰ Dane GUS w Warszawie.

⁴¹ Por. dane GUS oraz *Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2012*, Bank PEKAO SA, Warszawa 2013, s. 321-322.

⁴² *Raport o sytuacji mikro i małych firm...*, s.321.

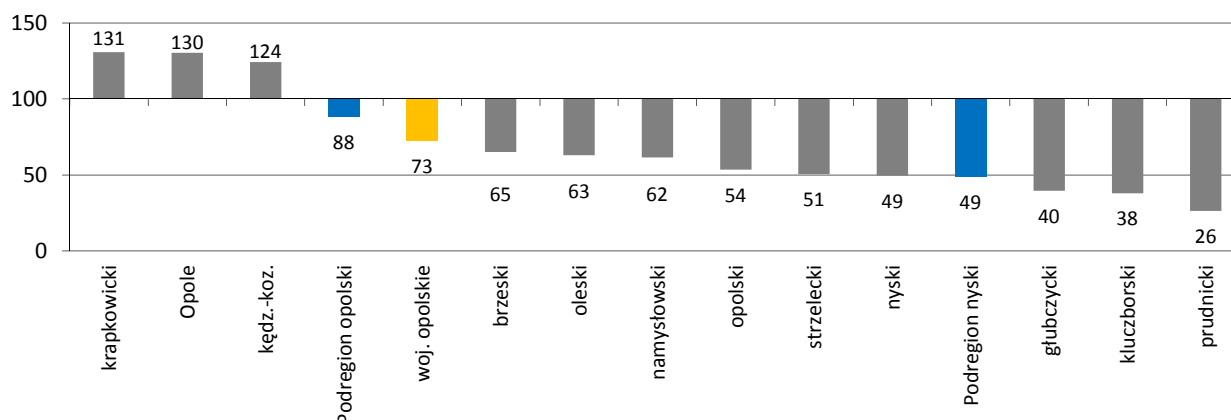
⁴³ *Ibidem*, s. 321.

- wysoka alokacja kapitału zagranicznego zaangażowanego w regionie (ok. 64% kapitału zagranicznego w województwie opolskim przypada na sektor MSP, dane za 2009 r.)⁴⁴.

Pomimo wysokiej roli sektora MSP w gospodarce województwa opolskiego, w regionie obserwowany jest deficyt przedsiębiorczości⁴⁵. Względna – per capita - liczba pracujących, zarówno, w mikro, małych, jak i średnich przedsiębiorstwach jest zdecydowanie niższa niż w kraju. Prawie co dziesiąty mieszkaniec regionu pracuje w mikro lub małym przedsiębiorstwie (w Polsce co dwunasty), a co dwudziesty ósmy w średnim przedsiębiorstwie (w Polsce co dwudziesty trzeci)⁴⁶. Niższe są również wskaźniki przedsiębiorczości. Na każde 10 tys. mieszkańców w podregionie nyskim przypada 960 podmiotów gospodarki narodowej, w podregionie opolskim 989 względem 1032 przeciętnie w kraju.

Przedsiębiorczość przejawia się również w aktywności inwestycyjnej. W ostatnich dziesięciu latach województwo opolskie cechowało się niższą aktywnością inwestycyjną per capita niż pozostałe regiony. Przeciętnie, średniorocznie w latach 2002-2011 wskaźnik aktywności inwestycyjnej był dla regionu o 27% niższy niż w kraju (11. miejsce w rankingu województw). Najniższe wskaźniki notowały województwa przygraniczne (podkarpackie, podlaskie i lubelskie). Analogicznie aktywność inwestycyjna przebiegała w województwie opolskim (wykres 8). Na cztery powiaty o najniższym wskaźniku trzy to obszary przygraniczne. Powiaty te cechują również niskie wskaźniki międzynarodowej aktywności inwestycyjnej. Trzy przygraniczne powiaty skupiają niecałe 6% kapitału zagranicznego zaangażowanego w całym województwie⁴⁷.

Wykres 8. Średnioroczna wartość nakładów inwestycyjnych per capita w przedsiębiorstwach w województwie opolskim wg powiatów w latach 2002-2011 (Polska=100)

Uwaga: Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

⁴⁴ Kapitał zagraniczny w województwie opolskim - analiza ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu rynku pracy (wg stanu na 2009 rok / koniec 2009 roku), Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2011, s. 21.

⁴⁵ Jeden z wniosków sformułowanych w ramach badania ewaluacyjnego zrealizowanego w woj. opolskim wskazuje na potrzebę wdrażania instrumentów wsparcia zorientowanych na powstawanie nowych podmiotów gospodarczych w stosunku do osób aktywnych zawodowo (nie tylko zaś w aspekcie osób bezrobotnych). Por. *Ocena i analiza przedsięwzięć zmierzających do powstania nowych podmiotów gospodarczych w województwie opolskim. Raport końcowy*, Pracownia Badań i Doradztwa "Re-Source" Korczyński Sarapata sp.j. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa opolskiego, Opole 2012, s. 162. Z kolei inne badanie regionalne odnosi się do potrzeby, w okresie 2014-2020, większego nacisku, we wsparciu przedsiębiorczości, na zwrotne formy pomocy, bez całkowitej jednoczesnej rezygnacji z dotacji inwestycyjnych. Por. *Ocena jakości projektów i ich wpływu na skuteczną i efektywną realizację celów RPO WO 2007-2013 wraz ze wskazaniem obszarów wymagających dalszego wsparcia. Raport końcowy*, Instytut Badań Strukturalnych oraz Reytech Sp. z o.o. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, Opole 2010, s. 4.

⁴⁶ Por. *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2011r.*, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa, 2013.

⁴⁷ *Kapitał zagraniczny w województwie opolskim...*, s. 23.

Coraz bardziej znaczący element opolskiej gospodarki, zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich stanowią podmioty ekonomii społecznej. Podmioty te napotykają jednak istotne bariery. Jak wskazują badania do najważniejszych wewnętrznych barier rozwojowych, obok zbyt małej lub niewystarczającej promocji działań oraz niewystarczających środków, należą bariery infrastrukturalne (lokal, sprzęt).

Istotną kwestią dotyczącą innowacyjności regionu oraz wzmacniania specjalizacji regionalnych jest kwestia rozwoju m.in. inicjatyw klastrowych. Siedziba większości opolskich inicjatyw klastrowych znajduje się w stolicy regionu – Opolu. Powstanie pojedynczych inicjatyw odnotowano również w miejscowościach: Kluczbork, Chmielowice, Prudnik i Pokrzywna. Struktura branżowa klastrów w regionie jest bardzo zróżnicowana, najwięcej działa w branży turystycznej (3) oraz budownictwie i ekobudownictwie (2). Obszarami działania pojedynczych inicjatyw są branże: chemiczna, ekoenergetyczna, szkoleniowo-doradcza, IT, medyczna oraz drzewno-meblarska⁴⁸. Wzmocnienie współpracy w ramach istniejących klastrów oraz tworzenie warunków do powstawania powiązań pomiędzy przedsiębiorcami, instytucjami naukowymi i jednostkami samorządowymi w regionie jest jednym z celów operacyjnych *Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Opolskiego do roku 2020*⁴⁹.

Międzynarodowa współpraca gospodarcza stymuluje wzrost gospodarczy regionu

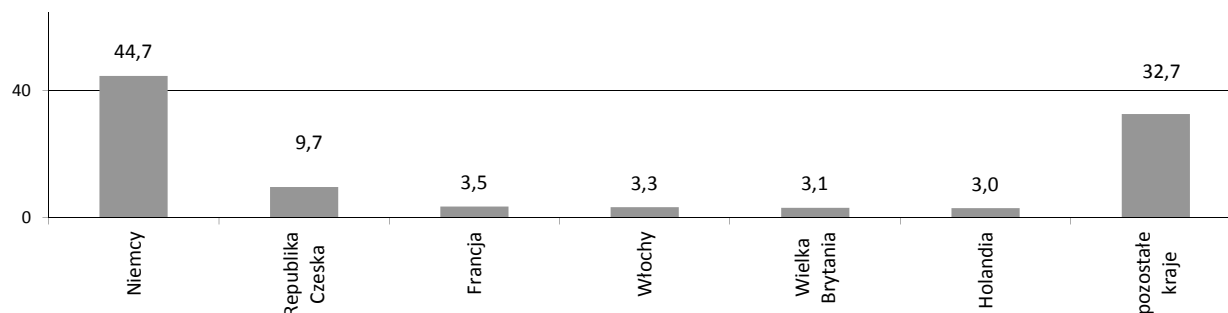
W gospodarce światowej rola eksportu jako czynnika stymulującego produkcję i wzrost gospodarczy rośnie, a wysoki udział sprzedaży na rynki zagraniczne uznawany jest za jeden z czynników świadczących o wysokiej konkurencyjności przedsiębiorstw, w tym pośrednio samych regionów. Relacja wartości eksportu do wartości produkcji sprzedanej przemysłu wynosi w Opolskiem wg szacunków ponad 33%, co plasuje województwo na 12 miejscu w Polsce, przy średniej krajowej wynoszącej niecałe 50%.

Potencjał eksportowy województwa opolskiego tworzy około 0,6 tys. podmiotów. Spośród wszystkich eksporterów, najwięcej z nich wysyła swoje dobra do Niemiec (niecałe 300) oraz kolejno do: Republiki Czeskiej, na Ukrainę, Słowację, do Austrii oraz Holandii. Dobra eksportowane są do ponad stu krajów. Wysoki udział eksportu do krajów wymagających (w tym Unii Europejskiej – ok. 86%) świadczy o dużej konkurencyjności regionu – tak w zakresie konkurencji kosztowej (cenowej), jak i jakościowej. Do głównych partnerów handlowych należą Niemcy i Czesi, na których przypada łącznie ponad połowa wartości sprzedaży (Wykres 9). Wyższy od Opolskiego udział eksportu do Niemiec notuje się jedynie w województwie lubuskim, natomiast wyższy udział eksportu do Republiki Czeskiej jedynie w województwie dolnośląskim. Udział regionu w krajowym eksporcie jest relatywnie niewielki i wynosi ok. 1,6% względem 1,4% dla importu.

⁴⁸ *Klasy w województwie opolskim*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012, s. 11.

⁴⁹ *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Opolskiego do roku 2020. Projekt przeznaczony do konsultacji społecznych*, Zarząd Województwa Opolskiego, Opole, 10 kwietnia 2013 roku, s. 91.

Wykres 9. Eksport województwa opolskiego wg kierunków w 2009 roku (w %, na podstawie wartości eksportu, dane orientacyjne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Celnej w Warszawie.

Eksport opiera się głównie na gałęziach wysokich i średniowysokich technologii wg nomenklatury OECD (prawie 52%, 4 miejsce w kraju – głównie dzięki przemysłowi chemicznemu). Gałęzie średnioniskich technologii stanowią ok. 22%, a niskich – ok. 26%.

Dobra do województwa opolskiego importowane są z ponad osiemdziesięciu krajów. Pod względem wartości najwięcej importuje się z Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Republiki Czeskiej, Włoch, Holandii, Belgii oraz Chin. Liczba importerów jest wyższa od liczby eksporterów mniej więcej o ¼ i wynosi ponad 700 podmiotów. Spośród wszystkich importerów, najwięcej z nich sprowadza dobra do regionu z Niemiec (364) oraz kolejno z Chin, Republiki Czeskiej, Włoch, Holandii, Austrii oraz Wielkiej Brytanii. Na każdy z pozostałych krajów przypada mniej niż stu importerów.

Powiązania między gospodarką, nauką oraz instytucjami otoczenia biznesu stanowią słabą stronę regionu. Zaplecze badawczo-rozwojowe i otoczenie biznesu oraz jego powiązanie z gospodarką regionu nie są mocną stroną województwa

System instytucji otoczenia biznesu w Polsce jest bogaty i zróżnicowany, zarówno pod względem charakteru instytucji, jak i gamy oferowanych przedsiębiorstwom usług. Jednak system instytucji otoczenia biznesu w województwie jest niewystarczający do potrzeb. W Opolskiem identyfikuje się niski procent przedsiębiorców zrzeszonych w IOB oraz małą liczbę instytucji okołobiznesowych, profesjonalnie wspierających rozwój przedsiębiorczości o oddziaływaniu lokalnym i regionalnym. Przedsiębiorstwa prywatne najczęściej nie tworzą wspólnego łańcucha wartości i nie posiadają tradycji wzajemnej współpracy, co utrudnia osiągnięcie efektu sprzężenia, w znacznym stopniu warunkującego osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w danej branży. Badania Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości wskazują, że w województwie opolskim:

- występuje najmniejsze w kraju nasycenie ośrodkami innowacji i przedsiębiorczości,
- występuje najmniejsza dostępność ośrodków innowacji i przedsiębiorczości (liczba mieszkańców przypadająca na 1 ośrodek jest największa w kraju; pod względem liczby firm przypadających na jeden ośrodek opolskie osiąga drugą pozycję)⁵⁰.

Wśród usług oferowanych przedsiębiorcom przez opolskie instytucje otoczenia biznesu ponad połowa (52,9%) dotyczy świadczenia wsparcia szkoleniowo / doradczo / informacyjnego w zakresie tworzenia i wdrażania innowacji. Z kolei 47,1% to usługi szkoleniowe, doradcze bądź informacyjne w zakresie pozyskiwania środków finansowych⁵¹. Zgodnie z dostępnymi badaniami - oferta instytucji otoczenia biznesu jest niewystarczająca w zakresie usług, w szczególności: doradczych (specjalistycznych i ogólnych), informacyjnych, finansowych oraz szkoleniowych. Największe zapotrzebowanie dotyczy usług szkoleniowych, doradczych i informacyjnych dotyczących

⁵⁰ Zob. *Ośrodki innowacyjności i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012.

środków na działalność innowacyjną i badawczo-rozwojową oraz bezpośredniego wsparcia finansowego, mającego jednak charakter nie dotacji, lecz instrumentów zwrotnych⁵².

Przeprowadzona analiza stanu innowacyjności w województwie opolskim wskazuje na jedną z przyczyn słabej innowacyjności regionu. Autorzy badań przyjęli tezę, że słaba innowacyjność regionu jest pochodną problemów występujących w trójce biznes - nauka - instytucje otoczenia biznesu⁵³. Jako problem wskazano przede wszystkim relacje występujące w tej sieci współpracy. Analiza wskazuje, że słabą stroną regionu jest niedostateczny poziom rozwoju instytucji wspierających innowacyjność i transfer technologii – eksperci podkreślają słabość regionalnych instytucji otoczenia biznesu; również analiza wyników badań krajowych i regionalnych wskazuje na brak odpowiednich narzędzi wsparcia. Wpływa to na ograniczoną współpracę, słabe powiązanie sfery nauki z gospodarką, niedostatek przedsiębiorczości akademickiej. Braki w sferze instytucji otoczenia biznesu są zarówno ilościowe jak i jakościowe⁵⁴.

1.2.4. Gospodarka niskoemisyjna

W województwie opolskim odnotowuje się przekroczenia na obszarze całego województwa wartości dopuszczalnych pyłu zawieszonego PM10 i benzo(a)pirenu, natomiast w przypadku pyłu zawieszonego PM2,5 i benzenu obszar przekroczenia obejmuje całe województwo, za wyjątkiem miasta Opole). Istotne znaczenie dla utrzymania się złej jakości powietrza atmosferycznego ma sektor bytowo-komunalny, w którym jako główne paliwo spalane są paliwa węglowe, często wysokoemisyjne, takie jak muły poflotacyjne, miał węglowy, węgiel złej jakości, odpady (spalane w nieprzystosowanych do tego kotłach o mocy poniżej 1 MW) oraz komunikacja miejska, w tym zbiorowa⁵⁵. Ponadto, w województwie opolskim, jako jedynym w Europie notowane są przekroczenia poziomu dopuszczalnego benzenu.

Funkcjonowanie sektora energetycznego niesie za sobą postępującą degradację środowiska, w szczególności w zakresie jakości powietrza atmosferycznego⁵⁶. Jego ochrona w najbliższej przyszłości wymagać będzie podejmowania kompleksowych działań, obejmujących zmianę dotychczasowych wzorców konsumpcji i zachowań, ukierunkowania na efektywne i racjonalne wykorzystanie i poszanowanie jego zasobów. Podstawowe znaczenie posiadać będzie wdrażanie nowoczesnych technologii wspierających niskoemisyjną/niskowęglową gospodarkę, ukierunkowaną na poprawę efektywności energetycznej⁵⁷, rozwój i wykorzystanie niskoemisyjnych technologii produkcji energii elektrycznej, w tym bazujących na OZE nie tylko w przemyśle, ale również w sektorze gospodarstw domowych. Uzyskanie większego efektu wspierane będzie przez rozwój zrównoważonego transportu miejskiego i rozwój ścieżek rowerowych.

Stan taboru w miastach obsługiwanych przez komunikację miejską nie jest wystarczający do potrzeb. Część taboru wykazuje wysoki stopień amortyzacji. Statystyczny pasażer korzystający

⁵³ J.Charkiewicz, W.Dziemianowicz, P.Łajet, N.Baczyńska, A.Smolik, *Analiza stanu innowacyjności województwa opolskiego*, Geoprofit, Warszawa, grudzień 2010, s. 40

⁵⁴ Tamże, s. 38.

⁵⁵ *Stan środowiska w województwie opolskim w roku 2011*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Opolu, Opole 2012, s. 21-24

⁵⁶ Województwo opolskie, wg danych GUS 2011 r. i monitoringu powietrza GIOŚ należy do regionów o najwyższym stopniu zanieczyszczenia powietrza w Polsce; pod względem emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych zajmuje 6 miejsce w kraju, a miasta Zdzieszowice, Kędzierzyn-Koźle i Opole zajmują odpowiednio 19, 22 i 42 miejsce w kraju

⁵⁷ Ponad 40% finalnego zużycia energii ma miejsce w budynkach użytkowych, w związku z tym niezbędne jest przeprowadzenie działań w celu ograniczenia zużycia energii. Największe potrzeby poprawy efektywności energetycznej istnieją w sektorze mieszkaniowym i publicznym (średnio, budownictwo w sektorze publicznym i mieszkaniowym w ponad 95% jest starsze niż 10 lat (dane GUS), a przez to energochłonne, niedostosowane technicznie do obecnych wymogów energetycznych, drogie w eksploatacji i niedopasowane do współczesnego standardu życia. Przeciętnie wskaźnik energetycznego (E) zapotrzebowania na ciepło budynków wznoszonych w Polsce do 1984 roku, wahał się w granicach 220-350 kWh/m²/rok

w 2012 r. z komunikacji miejskiej w Opolu⁵⁸ przewożony był 13 letnim autobusem, który przejechał ponad 800 tys. km, czyli takim, który przekroczył czas eksploatacji i maksymalny przebieg określony przez producentów autobusów. Rozpiętość eksploatacji pojazdów sięga 29 lat. Powyżej 10 lat eksploatowanych jest 66 autobusów, co stanowi 77% ogólnego stanu taboru. W grupie autobusów najstarszej konstrukcji średni czas eksploatacji wynosi już prawie 21 lat. Dane wskazują, że opolski przewoźnik dysponuje jednym ze starszych parków pojazdowych. Z posiadanej floty prawie 100 autobusów, zaledwie 59% to pojazdy niskowejściowe lub niskopodłogowe. Normę EURO1 spełnia 14 autobusów, EURO2 35 autobusów, EURO3 9 autobusów, normę EURO4 3 autobusy, natomiast EURO5 (EEV) 10 autobusów. Pojazdów z silnikami hybrydowymi, zasilanych gazem CNG, lub autobusów elektrycznych przewoźnik nie posiada⁵⁹.

Województwo opolskie ma potencjał naturalnych odnawialnych źródeł energii⁶⁰, w szczególności biomasy, wód płynących, wiatru i słońca, pozwalający na pozyskanie znacznej ilości energii z nowoczesnych źródeł energetycznych i realizację zobowiązań międzynarodowych.

Województwo opolskie jest jednym z głównych regionów wytwarzania energii w Polsce. Produkcja energii elektrycznej w 2011 r. wynosiła ok. 9004,7 GWh (5,5% energii wytworzonej w kraju), a wskaźnik produkcji w przeliczeniu na mieszkańca 9,3 GWh/1000 mieszkańców, znacząco przekraczał średnią krajową (3,97 GWh/1000 mieszkańców). Bilans produkcji i zużycia energii elektrycznej w województwie opolskim w 2011 r. był dodatni i wyniósł +4538,7 GWh.

Pod względem zużycia energii elektrycznej ogółem w 2012 r. województwo zajmowało co prawda 13 miejsce ogółem, jednak w przeliczeniu na jednostkę PKB gospodarka województwa była najbardziej energochłonna w kraju⁶¹.

Zaopatrzenie w energię elektryczną prowadzone jest z własnych źródeł wytwórczych⁶². Uzupełniającymi źródłami energii elektrycznej są elektrociepłownie i elektrownie przemysłowe lokalnego znaczenia. W związku z rosnącym zapotrzebowaniem na energię - głównie sąsiednich aglomeracji - i znacznym rezerwowo wytwórczym elektrowni „Opole”, rozpoczęta została jej rozbudowa o dwa dodatkowe bloki energetyczne⁶³.

Przesył energii elektrycznej prowadzony jest poprzez krajowy system sieci przesyłowych, obejmujący sieci przesyłowe najwyższych napięć 400 kV i 220 kV, zasilające sieci dystrybucyjne wysokiego napięcia 110 kV poprzez stacje GPZ oraz zapewniając tranzyt energii elektrycznej do sąsiednich rejonów. Przez obszar województwa przebiega 8 linii elektroenergetycznych najwyższych napięć oraz zlokalizowane są cztery stacje systemowe⁶⁴. Przez obszar województwa opolskiego przebiega 85 linii elektroenergetycznych wysokiego napięcia 110 kV (wraz z odczepami), w tym 3 linie kablowe (doziemne), rozdzielające energię elektryczną w poszczególne rejony województwa oraz wyprowadzają ją poza jego granice. W województwie opolskim nie wydobywa się paliwa gazowego. Zaopatrzenie w przewodowy gaz ziemny prowadzone jest poprzez system gazociągów wysokiego ciśnienia ze strony województwa śląskiego oraz dolnośląskiego⁶⁵. Gazociągi wysokiego ciśnienia wraz ze stacjami gazowymi pierwszego stopnia oraz dystrybucyjna sieć gazowa średniego i niskiego

⁵⁸ Przewoźnik obsługuje także część gmin sąsiadujących ze stolicą regionu.

⁵⁹ Na podstawie informacji Urzędu Miasta Opole.

⁶⁰ Jak wskazują dane Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie, w województwie opolskim względne zużycie energii elektrycznej jest wysokie na tle innych województw (zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mln zł PKB wyniosło w 2010 r. 0,17 GWh względem 0,10 GWh przeciętnie w kraju).

⁶¹ 0,17 GWh/1 mln PKB, Polska 0,10/1 mln PKB w 2010 r.; zużycie energii w 2012 r. w sektorze transportowym 12, w sektorze gospodarstw domowych 13, w sektorze przemysłowym 10. *BDL GUS*

⁶² Elektrownia „Opole” zlokalizowana w Brzeziu (gm. Dobrzeń Wielki), o łącznej mocy zainstalowanej/osiągalnej 1 466/1 506 MW; Elektrownia „Błachownia” zlokalizowana na terenie miasta Kędzierzyna-Koźła o mocy zainstalowanej 158 MW.

⁶³ Rozpoczęcie realizacji inwestycji nastąpiło z dniem 01.02.2014 r.

⁶⁴ Największe znaczenie systemowe posiada stacja 400/220/110 kV Dobrzeń, służąca przede wszystkim do wyprowadzenia mocy z Elektrowni Opole SA.

⁶⁵ Główną rolę w przesyłce gazu na terenie województwa opolskiego mają gazociągi relacji Komorzno – Tworóg, Zdieszowice – Wrocław, Zdieszowice – Kędzierzyn-Koźle i Tworóg – Kędzierzyn-Koźle.

ciśnienia tworzą systemy lokalne zasilające odbiorców. Łączna długość sieci gazowej w województwie opolskim w roku 2012 wynosiła 2398,7 km, jednak nierównomierne rozmieszczenie powoduje, że znaczne obszary województwa, w szczególności powiat oleski i tereny wiejskie pozbawione są dostępu do sieci⁶⁶.

Na terenie województwa funkcjonuje 25 systemów ciepłych, w większości miejskich, w których głównym odbiorcą jest budownictwo mieszkaniowe. Łączna długość sieci ciepłej w 2011 r. wynosiła 459,9 km. Zaopatrzenie w ciepło realizowane jest w skali lokalnej, na poziomie gmin. Systemy ciepłownicze występują z reguły w większych miastach, zazwyczaj siedzibach gmin. Odnawialne źródła energii w bilansie energetycznym województwa zaspokajają jedynie niewielką część potrzeb energetycznych, pomimo istnienia znaczących ich zasobów⁶⁷. Łączna moc urządzeń zainstalowana w OZE na terenie województwa opolskiego wynosi ok. 119,5 MW⁶⁸, a produkcja energii ze źródeł odnawialnych w 2012 r. wyniosła ok. 377 GWh⁶⁹.

1.2.5. Zapobieganie zagrożeniom

Postępujące zmiany klimatyczne przejawiające się występowaniem ekstremalnych zjawisk pogodowych, zwiększają poziom zagrożenia regionu powodzią, deszczami nawalnymi i suszą. Położenie oraz występujące uwarunkowania hydrograficzne i hydrologiczne powodują, że województwo opolskie narażone jest na stanowiące duże zagrożenie dla bezpieczeństwa mieszkańców i gospodarki, zalewy powodziowe. Prowadzone obserwacje hydrologiczne wskazują, że zalewy powodziowe w dolinie Odry są zjawiskiem cyklicznym, w okresie prowadzenia systematycznych obserwacji hydrologicznych (od XIX w.) występowały z dużą częstotliwością⁷⁰. Szczególne zagrożenie powodziowe występuje w dolinie Odry i w dolinach jej dopływów: Psiny, Troi, Ostrej, Opawy, Opawicy, Białej Głuchołaskiej, Złotego Potoku, Nysy Kłodzkiej, Ścinawy Niemodlińskiej, Małej Panwi, Stobrawy, Widawy, Proсны i Łomnicy. Zalewy powodziowe generują duże straty materialne i ludzkie⁷¹.

⁶⁶ W 2011 roku długość sieci gazowej wynosiła 2 398,7 km. Z sieci korzystało 41,8% ludności (w Polsce 52,5%), z czego w miastach 76,5% (72,7% w kraju), a na wsi zaledwie 3,4% (21,2% w kraju).

⁶⁷ Wg „Oceny aktualnego stanu potencjału rozwoju odnawialnych źródeł energii w województwie opolskim” RCE Łosiów, 2013, potencjał energii odnawialnej wynosi 1536,3 GWh/rok.

⁶⁸ W województwie opolskim w 2012 r. funkcjonowało 5 farm wiatrowych, tj. Jemielnica o mocy 3x0,15 MW, Maciowakrze o mocy 3x0,25 MW, Lipniki o mocy 15x2,05 MW, Pągów 17x3,0 MW i Paczków 1x1,5 MW

⁶⁹ Wg „Oceny aktualnego stanu potencjału rozwoju odnawialnych źródeł energii w województwie opolskim. RCE Łosiów, 2013 r.” największy udział w wytwarzaniu energii odnawialnej posiada energetyka wiatrowa (łączna moc ok. 84,15 MW, ilość wyprodukowanej energii w 2012 r. ok. 170 GWh). Na drugim miejscu znajduje się energetyka wodna (łączna moc ok. 28,67 MW, ilość wyprodukowanej w 2012 r. energii ok. 158,95 GWh). Znaczącym źródłem wytwarzania energii elektrycznej są biogazownie (łączna moc ok. 3,37 MW). Województwo opolskie nie jest specjalnie uprzywilejowane w zakresie dostępu do energii słonecznej, niemniej wykorzystywane instalacje solarne, w większości w obiektach użyteczności publicznej dostarczały w 2010 r. ok. 10,29 GWh/rok energii ciepłej, a w najbliższych latach prognozuje się wzrost o kolejne 17,02 GWh/rok.⁶⁹ Potencjał wytwórczy w zakresie fotowoltaiki szacowany jest na ok. 0,6 MW w obiektach użyteczności publicznej i ok. 24,5 MW w obrębie planowanych farm fotowoltaicznych.

⁷⁰ Od początku XIX w. znaczące zalewy powodziowe w dorzeczu Odry wystąpiły w latach 1813, 1826, 1829, 1845, 1854, 1880, 1891, 1896, 1897, 1899. W XX wieku w dorzeczu Górnej i Środkowej Odry zjawiska powodziowe obserwowane były w latach 1902, 1903, 1906, 1909, 1911, 1915, 1917, 1925, 1926, 1931, 1937, 1938, 1939, 1940, 1948, 1952, 1953, 1958, 1960, 1965, 1966, 1968, 1970, 1972, 1977, 1980, 1985, 1997, a w XXI w. w 2010 r.

⁷¹ Informacja Wojewody Opolskiego pn. *Skutki powodzi w województwie opolskim – zakres działań na rzecz ich usunięcia*. Mat. konferencji „Problemy ochrony przeciwpowodziowej w dorzeczu Górnej Odry”, Opole, 2011. W wyniku powodzi w 1997 r. łączne straty materialne oszacowano na ok. 10 – 11 mld zł⁷¹, zalaniu uległo ok. 133,8 tys. ha gruntów (14,2% pow. województwa), a w obszarze zalania znalazło się 527 miejscowości, 15 718 gospodarstw domowych i 11 250 budynków mieszkalnych, wiele obiektów użyteczności publicznej, zakładów przemysłowych, obiektów inżynierskich, infrastruktury technicznej i komunikacji, posiadających kluczowe znaczenie dla gospodarki województwa. Powódź pochłonęła 8 ofiar śmiertelnych. W czasie ostatniej powodzi w maju i czerwcu 2010 r. zalaniu uległo ok. 3,3 gospodarstw domowych, 162 budynki komunalne oraz uszkodzonych zostało 220 km dróg gminnych i 14 km dróg wojewódzkich. Do najbardziej poszkodowanych należały gminy Cisek, Bierawa i Kędzierzyn-Koźle, a straty powodziowe oszacowano na ok. 166,3 mln zł.

System ochrony przeciwpowodziowej województwa obejmuje ok. 372 km wałów przeciwpowodziowych, 16 zbiorników wodnych (o pojemności całkowitej 376,66 mln m³ i powierzchni 6 790,2 ha), 6 polderów przepływowych (o pojemności całkowitej 26,6 mln m³ i powierzchni 1980,0 ha) i 3 kanały ulgi (Opole, Kędzierzyn-Koźle, Otmuchów).

Województwo, podobnie jak i cały kraj, posiada bardzo ograniczoną możliwość zatrzymywania wody wynoszącą, wg szacunków, 6% średniorocznego odpływu wód powierzchniowych. Zatrzymywanie wody odbywa się przy wykorzystaniu retencji naturalnej i sztucznej. Retencja naturalna ograniczona jest przez naturalne formy pokrycia terenu, w szczególności lasy, łąki i tereny wodno-błotne, pełniąc obok funkcji hydrologicznej, funkcję przyrodniczą. Wielkość retencji naturalnej jest zmienna w czasie, a skala retencji generalnie pozostaje poza możliwościami oszacowania. Retencja sztuczna wód powierzchniowych prowadzona jest w oparciu o: kompleksy nawadnianych użytków rolnych i leśnych (ok. 3064 ha), obiekty piętrzące na ciekach, wielozadaniowe zbiorniki wodne (pow. 6494 ha i poj. 365 mln m³), zbiorniki małej retencji (pow. 387,6 ha i poj. 11,06 mln m³), kompleksy stawów rybnych (pow. 2 439 ha i poj. 36,6 mln m³) oraz inne zbiorniki, w tym pozostające w zarządzie ALP (pow. 700,0 ha i poj. 10,5 mln m³)⁷².

Istniejące potrzeby wodne rolnictwa na wodę nie są zaspokojone. Deficyt wód występuje w okresie największego zapotrzebowania na wodę w okresie wegetacyjnym, a okresy nadmiaru wody prowadzące do wezbrań i powodzi występują w okresach wczesnowiosennych i letnich. Nierównomierne rozłożenie przestrzenne zasobów wodnych oraz niska retencja zbiornikowa powoduje okresowe niedobory wody w południowej i środkowej części województwa. Nieprawidłowe użytkowanie urządzeń melioracyjnych, w szczególności w zakresie odpowiedniej konserwacji i odmulania, od wielu lat przyczynia się do występowania podtopień terenu i strat gospodarczych w uprawach i majątku mieszkańców. Zjawisko to w ostatnich latach odnotowywano na południu województwa (zlewnia Psiny, Troi i Morawy), jak również w części północnej (zlewnia Stobrawy).

Coraz częstsze występowanie klęsk żywiołowych i katastrof na terenie województwa opolskiego wywołuje liczne konsekwencje w tym finansowe, zarówno dla mieszkańców, jak i służb ratowniczych⁷³. Województwo opolskie narażone jest na występowanie zarówno zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych. Do głównych zagrożeń należą:

- zagrożenia spowodowane czynnikami atmosferycznymi (np. powodzie, podtopienia, intensywne opady śniegu, zagrożenia silnymi wiatrami, trąby powietrzne, gradobicia);
- zagrożenia pożarowe (pożary budynków, lasów, pól rolnych, inne pożary);
- zagrożenia chemiczne i ekologiczne (na terenie województwa znajduje się 8 zakładów o dużym ryzyku powstania poważnej awarii przemysłowej, 9 zakładów o zwiększonym ryzyku oraz 43 zakłady magazynujące, przetwarzające i produkujące materiały niebezpieczne);
- zagrożenia komunikacyjne związane zarówno z transportem kolejowym i drogowym⁷⁴.

W obliczu klęsk żywiołowych i katastrof istotną rolę odgrywają jednostki straży pożarnej, zarówno państwowe, jak i ochotnicze. Na terenie województwa działa 531 jednostek OSP, w których prawie 16 tys. członków jest gotowych do podjęcia natychmiastowych działań ratowniczo-gaśniczych. Sto jednostek OSP włączonych jest do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Na ogólną liczbę członków 25,2 tys., kobiety stanowią ponad 10%. Kompletnie wyposażenie do prowadzenia działań gaśniczych posiadają 523 jednostki, a tylko 153 posiadają sprzęt techniczny do ratownictwa

⁷² Program budowy zbiorników małej retencji w województwie opolskim. EMPEKO, 2007 r.

⁷³ Np. w wyniku przejścia przez powiat strzelecki trąby powietrznej w 2008 r. jednostki OSP utraciły sprzęt o wartości ponad 150 tys. zł. W 2009 r., podczas podtopień na terenie województwa, jednostki zniszczyły sprzęt ratowniczy na wartość przekraczającą 120 tys. złotych. Podczas powodzi w maju i czerwcu 2010 r. utracono sprzęt o wartości 323 tys., a przy zabezpieczeniu wałów i akcji powodziowej pracowało ponad 15 tys. strażaków ochotniczych straży pożarnych.

⁷⁴ Za: Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Opolu, Opole 2012, sygn. WT.077.7.2012

drogowego. Do ratownictwa powodziowego i nawodnego przygotowane są tylko 104 jednostki, co stanowi mniej niż 25% całego stanu. Największe potrzeby występują w odnowieniu taboru transportowego. Na ogólną liczbę 94 ciężkich samochodów ratowniczo-gaśniczych tylko 8 ma mniej niż 10 lat, 17 ma do 20 lat, a 69 ma powyżej 21 lat użytkowania. Na ogólną liczbę 366 posiadanych średnich samochodów ratowniczo-gaśniczych aż 291 ma ponad 21 lat, a tylko 25 ma mniej niż 10 lat. Spośród 262 lekkich samochodów ratowniczo-gaśniczych aż 132 ma ponad 21 lat, a tylko 45 ma mniej niż 10 lat użytkowania. Dodatkowo występują braki w wyposażeniu w sprzęt ratownictwa drogowego oraz jednostek pływających⁷⁵. Wyniki regionalnego badania ewaluacyjnego w województwie opolskim wskazują na potrzebę dalszego wspierania rozwoju infrastruktury komunalnej (w perspektywie finansowej 2014-2020), jak i przeciwpowodziowej. Jednocześnie należy zwiększyć zakres publicznej interwencji w obszarze odnawialnych źródeł energii⁷⁶.

1.2.6. Ochrona środowiska, dziedzictwa kulturowego i naturalnego

Dziedzictwo kulturowe

Dziedzictwo kulturowe, którego bogactwo często przewyższa stan posiadania innych, znacznie większych i zasobniejszych regionów w Polsce, jest znaczącym czynnikiem rozwoju województwa opolskiego. Spośród wielu obiektów wyróżniają się przede wszystkim zabytkowe zespoły, w tym uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii (Góra Św. Anny z unikatowym w skali światowej amfiteatrem skalnym – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy – obszar istotnego potencjału dla rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i pielgrzymkowej, zespół kościoła farnego św. Jakuba i Agnieszki w Nysie oraz zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji w Paczkowie). Wizytówką regionu są liczne kompleksy zabytkowej architektury sakralnej i świeckiej, w tym w szczególności franciszkański zespół klasztorny wraz z zabytkami mieszczańskimi i zamkowymi Głogówka, zespoły średniowieczne w Opolu i wielu innych miejscowościach regionu. Do grupy historycznych obiektów o znaczeniu krajowym należą między innymi dzieła architektury dworskiej i budownictwa obronnego w Brzegu, Otmuchowie, Namysłowie, Niemodlinie, Paczkowie, Byczynie i Kluczborku, a także zespoły pałacowo-parkowe w Mosznej, Kamieniu Śląskim, Rogowie Opolskim i Prószkowie⁷⁷ oraz fortyfikacje z czasów napoleońskich w Nysie i Kędzierzynie-Koźlu. Na szczególną uwagę zasługują także kościół i klasztor wraz z obiektami pocysterskimi w Jemielnicy, włączone w cysterski szlak kulturowy. Z wielu szlaków w województwie na uwagę zasługują także droga św. Jakuba, przebiegająca z Europy wschodniej do Santiago de Compostela w Hiszpanii oraz szlak średniowiecznych polichromii brzeskich łączący ponad 20 obiektów z unikalnymi gotyckimi malowidłami ściennymi.

W regionie znajdują się liczne zabytkowe świątynie na obszarach wiejskich, w szczególności drewniane kościoły na północy województwa, a także zabytki techniki, rzemiosła i gospodarki oraz znaczące zabytki kultury przemysłowej, technicznej i hydrotechnicznej warte zachowania, udostępnienia i wykorzystania na cele turystyczne. W regionie jest również wiele obiektów o dużym znaczeniu historycznym oraz zbiorów sztuki, także współczesnej. Niestety stan techniczny wielu instytucji kultury, zespołów dziedzictwa kulturowego i obiektów pogrupowanych w ciekawe szlaki kulturowe lub stanowiących podstawę do ich utworzenia jest zły, przez co kwalifikują się do modernizacji, renowacji lub rewaloryzacji, tak by podnosiły atrakcyjność turystyczną i społeczno-kulturową regionu. Wnioski z badania regionalnego wskazują na potrzebę wspierania (w przyszłej perspektywie) rewitalizacji zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem zabytkowych drewnianych kościółków, które mogą stanowić w przyszłości „markowy” produkt sieciowy województwa

⁷⁵ Za: Związek Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, Oddział Wojewódzki Województwa Opolskiego, Opole 2012, sygn. OP-III/2/466/2012.

⁷⁶ Por. *Ocena jakości projektów i ich wpływu...*, op. cit., s. 6.

⁷⁷ W 1847 r. powstała w Prószkowie, pierwsza na terenie Górnego Śląska i pierwsza na terenie obecnego województwa opolskiego, uczelnia wyższa - Królewska Akademia Rolnicza, a w 1868 r. swoją działalność rozpoczął Królewski Instytut Pomologiczny.

opolskiego⁷⁸. Ponadto wyniki analizy zrealizowanej na szczeblu krajowym wskazują na potrzebę pozostawienia w programach 2014-2020 dotychczasowych form wsparcia dla publicznych instytucji kultury i instytucji artystycznych, szkolnictwa artystycznego oraz dalsze zapewnienie możliwości realizacji projektów z zakresu prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach, muzealiach i archiwaliach⁷⁹.

O tożsamości regionalnej świadczy także dbałość o dziedzictwo kultury niematerialnej, łączącej głównie tradycje kultury śląskiej i kresowej, co przejawia się między innymi w specyficznym dla regionu folklorze, obyczajowości, języku i sztuce kulinarnej. Region opolski wyróżnia tradycyjna kuchnia, z której kilkadziesiąt produktów znalazło się na listach produktów tradycyjnych w regionie, kraju i Europie.

Gospodarka wodno-ściekowa

W województwie opolskim zasoby wód podziemnych nagromadzone są w obrębie 13 głównych zbiorników wód podziemnych (w tym GZWP 333 Opole - Zawadzkie) oraz w czwartorzędowych dolinach kopalnych. W regionie identyfikuje się udokumentowane i dotychczas niewykorzystane zasoby wód termalnych (gm. Nysa, Otmuchów, Paczków, Niemodlin, Opole, Kolonowskie) oraz wód leczniczych (gm. Wołczyn, Lubrza i Pokój), stanowiące potencjał dla inicjatyw gospodarczych (np. Stobrowska Strefa Rehabilitacji i Rekreacji). Nierównomiernie rozwinięta sieć hydrograficzną dorzecza Górnej Odry, o jednych z najniższych w środkowej Europie zasobach wodnych⁸⁰, ich rozmieszczenie oraz niska retencja zbiornikowa⁸¹ powoduje okresowe niedobory wody w południowej i środkowej części województwa (Płaskowyż Głubczycki).

Jednocześnie problemem jest niska jakość wód podziemnych – na terenie województwa nie występują wody odpowiadające bardzo dobrej (I klasa) jakości, a tylko 57% spełniało kryterium wody dobrej (II klasa) i zadowalającej (III klasa) jakości⁸² oraz niska jakość wód powierzchniowych – tylko 25,0% wód cechuje się dobrym stanem jakości⁸³, pozostałe 75,0% to wody złej jakości, ograniczające możliwość rozwoju rekreacji i turystyki na obszarze województwa.

Województwo opolskie statystycznie charakteryzuje się niską gęstością **sieci wodociągowej**. Przy łącznej długości wynoszącej 6939,3 km, wskaźnik gęstości sieci wynosi 73,7 km na 100 km² (11 miejsce w rankingu województw wg danych za 2012 rok, przy czym na terenach miejskich gęstość rozwinięta ta plasuje województwo na 15 miejscu w kraju, na terenach wiejskich na 10 miejscu). Województwo opolskie charakteryzuje się najwyższym w kraju wskaźnikiem dostępu ludności do zorganizowanej sieci wodociągowej – z jej usług korzysta 94,5%⁸⁴ ludności, z czego w miastach 97,5%, a na wsi 91,3%. Niezadowalający stan techniczny, wiek i struktura materiałowa infrastruktury wodociągowej przesyłowej, jak również zbyt niska wydajność stacji uzdatniania wody stanowią podstawowy problem dla zapewnienia bezpieczeństwa wody dla celów użytkowych.

Długość **sieci kanalizacyjnej** w województwie opolskim wynosi 3 665,9 km, co wskazuje na gęstość równą 38,9 km na 100 km² (8 miejsce w rankingu województw wg danych za 2012 rok). Zapewnia to obsługę 60,8%⁸⁵ mieszkańców województwa (średnia krajowa 63,5%), w tym 87,7 % na

⁷⁸ Raport końcowy z badania pn. *Wpływ usług turystycznych ...*, op. cit, s. 144-145.

⁷⁹ Raport końcowy z badania pt. *Analiza potrzeb infrastrukturalnych w obszarze dziedzictwa kulturowego, szkolnictwa artystycznego oraz infrastruktury kultury w Polsce w kontekście finansowania w ramach przyszłej perspektywy UE oraz zgodności z celami Strategii Europa 2020 i Inicjatywami Flagowymi*, badanie zrealizowane przez firmę EGO Evaluations for Government s.c na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2012, s. 8.

⁸⁰ Szacuje się, że zasoby Górnej Odry są niższe o ok. 30% od zasobów Górnej Wisły. Wg: *Opracowanie ekofizjograficzne województwa opolskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, 2007, s. 34.

⁸¹ Wskaźnik zatrzymania wody utrzymuje się na jednym z najniższych poziomów w Europie.

⁸² *Stan środowiska w województwie opolskim w roku 2011*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Opolu, Opole 2012, s. 45-50.

⁸³ *Stan środowiska w województwie opolskim w roku 2011*, op. cit., s. 30-40.

⁸⁴ Dane za rok 2011.

⁸⁵ Dane za rok 2011.

terenach miejskich i tylko 31,4% na terenach wiejskich. Prowadzone w latach (2008 – 2012) intensywne prace związane z realizacją infrastruktury kanalizacyjnej (przyrost o ok. 1400 km w stosunku do roku 2007) znacząco poprawiają poziom dostępu mieszkańców do sieci. W związku z niedostatecznym poziomem wyposażenia w infrastrukturę kanalizacyjną, w dalszym ciągu do kluczowych problemów zaliczyć należy wysoki stopień zanieczyszczenia wód powierzchniowych, konieczność ochrony głównych zbiorników wód podziemnych (w szczególności zbiornika GZWP 333 Opole – Zawadzkie) oraz zlewni wodociągowej Zbiornika Turawskiego.

Województwo opolskie posiada 100 **oczyszczalni ścieków**, z czego 70 to oczyszczalnie komunalne, a 30 to oczyszczalnie przemysłowe (dane GUS). Do największych oczyszczalni ścieków o zasięgu ponadlokalnym należą oczyszczalnie ścieków w Opolu, Nysie, Kędzierzynie-Koźlu, Brzegu oraz Strzelcach Opolskich. Komunalne oczyszczalnie ścieków obsługują 68,7% mieszkańców województwa (kraj 68,6%). Wskaźnik mieszkańców miast korzystających z oczyszczania ścieków wynosi 95,5%, natomiast na terenach wiejskich wskaźnik ten wynosi 39,3% (4 miejsce w kraju).

Tereny zdegradowane

Miasta województwa opolskiego, tak jak i w całej Polsce borykają się z wieloma wyzwaniem rozwojowymi – problemami społecznymi i gospodarczymi wynikającymi z upadku tradycyjnych gałęzi przemysłu, utraty dotychczasowych funkcji, globalizacji czy też spowolnienia gospodarczego. W niektórych ośrodkach miejskich lub/i na niektórych ich obszarach (dzielnicach) doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, przestrzennych i środowiskowych oraz do degradacji fizycznej, gospodarczej i społecznej. Obszarami koncentrującymi te negatywne zjawiska i problemy w organizmach miast województwa opolskiego są: tereny poprzemysłowe⁸⁶, tereny zaniedbanych dzielnic i osiedli fabrycznych, tereny blokowisk, które zwłaszcza w największych miastach regionu stanowią znaczny udział w zasobach mieszkaniowych, tereny powojenne, tereny pogórznicze.

Gospodarka odpadami

Województwo opolskie w całości objęte jest systemem porządkowanej **gospodarki odpadami komunalnymi**, obejmującej selektywne zbieranie, odzysk, unieszkodliwianie, w tym składowanie końcowe na składowiskach odpadów. Gospodarka odpadami na terenie województwa prowadzona jest na poziomie regionalnym i gminnym. System regionalny opiera się na 4 regionach gospodarki odpadami komunalnym (RGO)⁸⁷. Głównymi elementami składowymi każdego RGO są Regionalne Instalacje do Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK), wyposażone w instalacje przeładunkowe, instalacje przetwarzania odpadów zmieszanych i bioodpadów oraz składowisko odpadów. W chwili obecnej na terenie województwa funkcjonuje RIPOK dla trzech regionów, w ostatecznej fazie przygotowania znajduje się RIPOK dla Regionu Centralnego.

Poziom gminny funkcjonuje w oparciu o indywidualne dla każdej gminy systemy zapewniające mieszkańcom odbiór zmieszanych lub selektywnie zbieranych odpadów, problemem jest brak powszechnego dostępu do punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych (PSZOK) oraz organizacja miejsc zbierania zużytego sprzętu elektrycznego i elektrotechnicznego.

⁸⁶ Tereny poprzemysłowe – obszary, które przestały być miejscem produkcji przemysłowej lub przestały pełnić funkcje pomocnicze dla tej produkcji w obrębie zakładów przemysłowych, łącznie z obszarami niedokończonych inwestycji przemysłowych – wg Domański B., 2000, *Restrukturyzacja terenów poprzemysłowych w miastach [Transformation of derelict industrial land in towns and cities]* (w:) Z.Ziobrowski, D.Ptaszycka-Jackowska, A.Rębowska, A.Geissler (red.) *Rewitalizacja, rehabilitacja i restrukturyzacja – odnowa miast*. Kraków: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, s. 107-142

⁸⁷ Centralny Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi, Północny Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi, Południowo-Wschodni Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi, Południowo-Zachodni Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi, miasto Brzeg i gmin Lubsza i Skarbimierz objęci są obsługą przez regiony województwa dolnośląskiego (związek EKOGOK).

Poziom zbiórki odpadów komunalnych od 2002 r. wykazuje tendencję spadkową, wynikającą z ograniczenia wytwarzania odpadów komunalnych i wdrażaniem selektywnej zbiórki⁸⁸. Tendencję spadkową potwierdzają również uzyskane w 2012 roku wskaźniki zebranych odpadów komunalnych ogółem (łącznie ok. 247,0 tys. ton odpadów komunalnych, 265 kg/rok/M), które są niższe niż w roku poprzednim. Wzrósł również do poziomu 8,8 % wskaźnik odpadów selektywnie zebranych – w tej masie największy udział stanowią odpady papierowe, metalowe, tworzywa sztuczne i szkło oraz odpady biodegradowalne. Segregacja odpadów zmieszanych zebranych na terenie wszystkich gmin prowadzona jest w oparciu o 12 sortowni odpadów komunalnych, przy czym 4 sortownie przyjmowały wyłącznie odpady z selektywnej zbiórki, 4 sortownie wyłącznie odpady zmieszane, natomiast pozostałe 4 – zarówno odpady mieszane, jak i pochodzące z selektywnej zbiórki. Podstawowa masa odpadów przyjmowana była na 24 składowiskach, o łącznej powierzchni 146,5 ha. Aczkolwiek poziom recyklingu, kompostowania i odzysku odpadów w skali województwa wykazuje systematyczny wzrost, to w dalszym ciągu nie są uzyskiwane wymagane wskaźniki.

Również w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi odnotowuje się pozytywne trendy. W stosunku do lat ubiegłych co prawda wzrosła ilość odpadów wytworzonych (w 2012 r. do ok. 950,8 tys. ton odpadów), jednak po raz kolejny odnotowano wzrost udziału odpadów poddanych procesom odzysku (do ok. 80,3%) i spadła ilość poddanych procesom składowania (4,3% w 2012 r.). Udział odpadów poddanych procesom unieszkodliwiania wyniósł ok. 4,5% strumienia odpadów wytworzonych. Odzysk i unieszkodliwianie odpadów prowadzony był w 161 wyspecjalizowanych instalacjach i urządzeniach służących odzyskowi i unieszkodliwieniu odpadów innych niż komunalne i niebezpieczne (z wyłączeniem składowisk).

Dalsza poprawa funkcjonowania gospodarki odpadami w województwie i osiągnięcie wymaganych wskaźników wymaga działań infrastrukturalnych, obejmujących wzrost udziału: selektywnej zbiórki odpadów w gminach (PSZOK), segregacji odpadów oraz odpadów biodegradowalnych.

Ochrona różnorodności biologicznej

Województwo opolskie charakteryzuje się znaczną różnorodnością biologiczną oraz zróżnicowaniem obszarów o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych, zajmujących ok. 29% powierzchni województwa. Ich potencjał naturalny i kulturowy stanowią istotny atut rozwoju gospodarczego regionu i dynamicznej współpracy społeczności lokalnych, w tym na poziomie transgranicznym. Tereny leśne, zajmujące ok. 26,5% powierzchni województwa (średnio w kraju 29,1%) zapewniają potencjał rozwoju przemysłu drzewnego i bazującego na surowcu drzewnym oraz stanowią istotny kapitał dla rozwoju turystyki i rekreacji.

Istotną barierą rozwojową jest ciągły spadek różnorodności biologicznej województwa, pomimo objęcia ochroną prawną ok. 29% jego powierzchni, przejawiający się wysokim udziałem roślin naczyniowych, zbiorowisk roślinnych i fauny zagrożonych wyginięciem⁸⁹, a także niewystarczająca ochrona zagrożonych siedlisk i gatunków *in situ*, w tym na obszarach wrażliwych na zmiany warunków powietrzno-wodnych oraz ochrony zagrożonych gatunków *ex-situ* (jedynie województwo nie posiadające ogrodu botanicznego) oraz najwyższy w kraju odsetek uszkodzeń drzewostanów (94,4%) będący skutkiem położenia w strefie największych zagrożeń emisjami gazów i pyłami w kraju⁹⁰.

⁸⁸ W związku z wprowadzeniem przez gminy od 1 lipca 2013 r. powszechnego systemów zbierania odpadów komunalnych istnieje prawdopodobieństwo „uszczelnienia” systemu sprawozdawczości, skutkującego wykazywaniem większego strumienia odpadów zebranych.

⁸⁹ Ponad 31% spośród 1700 gatunków roślin naczyniowych zidentyfikowanych w województwie zagrożonych jest wymarciem, przy czym ryzyko wyginięcia wzrasta najbardziej w przypadku flory swojskiej; spośród około 200 zbiorowisk roślinnych w regionie 62% należy do siedlisk rzadkich i ginących; wskaźniki zagrożenia wyginięciem przedstawicieli fauny województwa wynoszą odpowiednio: ok. 56% płazów, 39% ptaków i ssaków, ok. 29% gadów (Nowak A., Nowak S., Spałek K., 2003, *Red list of vascular plant sof Opole Province*, Opol. Scient. Soc., Nature Journal, 36: s. 5-20).

⁹⁰ *Stan zdrowotny lasów Polski w 2009 r.* Państwowy Monitoring Środowiska, 2010.

1.2.7. Zrównoważony transport na rzecz mobilności mieszkańców

Jakość systemu transportowego jest ważnym czynnikiem, który w sposób decydujący wpływa na warunki życia i rozwój gospodarczy regionu. System transportowy ma duże znaczenie w kontekście dostępności do rynków pracy, w tym zwłaszcza do największego w stolicy województwa⁹¹.

Województwo opolskie charakteryzuje się względnie wysokim stopniem rozwoju infrastruktury i zajmuje stosunkowo korzystną pozycję konkurencyjną, jednak w kontekście regionalnym sytuacja jest gorsza, szczególnie w porównaniu z ościennymi województwami – dolnośląskim i śląskim. Kluczowe znaczenie rozwojowe sektora transportowego dla województwa opolskiego wiąże się z bardzo dobrym położeniem w przestrzeni komunikacyjnej, zarówno europejskiej jak i krajowej na kierunku wschód - zachód. Zupełnie inaczej przedstawia się sprawa skomunikowania drogowego województwa na kierunku północ-południe, tj. kierunku wiążącego obszar pogranicza i północnej Opolszczyzny z Aglomeracją Opolską, autostradą A4 oraz drogowymi korytarzami sieci TEN-T (droga ekspresowa S8 na północy oraz autostrada D1 w Republice Czeskiej).

Jednakże lokalizacja regionu między obszarami o wyższym stopniu rozwoju infrastruktury transportowej może stać się „wąskim gardłem” w przepływach potoków ładunków oraz osób. W tym kontekście na uwagę zasługują dodatkowo:

- relatywnie gęsta sieć komunikacji drogowej z dominantą funkcji tranzytowej wzdłuż osi wschód-zachód. Brak osi północ-południe powoduje radykalne utrudnienia w uruchomieniu walorów endogenicznych regionu;
- niewystarczający poziom rozwoju dróg w miastach (niezadowalające połączenia z otaczającymi gminami), a także duże natężenie ruchu przyczyniające się do powstawania zatorów w ruchu drogowym (17,2 km dróg miejskich na 100 km² przy średniej krajowej 17,9⁹²);
- nie w pełni uzbrojone tereny pod inwestycje gospodarcze, wymagające dodatkowo zabezpieczenia kluczowych dla danego obszaru powiązań z drogami krajowymi i regionalnymi w kontekście przyciągania inwestorów;
- zbyt mała liczba obwodnic oraz przepraw mostowych przez rzekę Odrę (tylko 9 mostów drogowych) oraz niedostateczne parametry techniczne dróg i obiektów mostowych;
- niewystarczające powiązanie infrastruktury transportowej regionu z Transeuropejską Siecią Transportową TEN-T, w szczególności z przebiegającą poza obszarem województwa opolskiego, drogą S8 Wrocław – Warszawa (usprawnienie połączenia Namysłowa z Sycowem/Kępem);
- zły stan techniczny linii kolejowych powodujący ograniczenia w ruchu pociągów.

Przez teren województwa opolskiego przepływa rzeka Odra, przecinająca centralnie obszar regionu, koncentrując w swoim otoczeniu ośrodki rozwoju regionu. Wykorzystanie tkwiących w niej potencjałów jest istotną szansą rozwojową województwa opolskiego. W tym kontekście należy

⁹¹ Budowa autostrad i dróg ekspresowych ze środków unijnych przyczyniła się do zwiększenia spójności terytorialnej Polski oraz zwiększenia dostępności obszarów peryferyjnych. Zgodnie z wnioskami badawczymi dalszy ich rozwój powinien opierać się raczej na mniejszych odcinkach, głównie obwodnicach oraz odcinkach wlotowych do miast, niż na całych ciągach transportowych. Por. *Ocena wpływu inwestycji infrastruktury transportowej realizowanych w ramach polityki spójności na wzrost konkurencyjności regionów*, badanie ewaluacyjne zrealizowane przez Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013, s. 10. Z kolei wyniki regionalnej ewaluacji wskazują na potrzebę wsparcia, w kolejnej perspektywie finansowej w większym stopniu niż dotychczas, transportu publicznego, gł. w zakresie inwestycji zintegrowanych, umożliwiających lepsze wykorzystanie potencjału największych w regionie ośrodków miejskich, przy jednoczesnej integracji regionalnej infrastruktury drogowej z autostradą A4. Por. *Ocena jakości projektów ...*, op. cit., s. 35.

⁹² Bank Danych Lokalnych: www.stat.gov.pl.

zauważyć, iż Odrzański Szlak Wodny od wielu lat ulega postępującej degradacji w systemie europejskich dróg wodnych⁹³.

Przez teren województwa przebiegają jedne z najważniejszych tranzytowych szlaków transportowych w Polsce, w tym o znaczeniu europejskim, należące do III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego. Kluczową linią kolejową przebiegającą przez województwo opolskie jest magistrala E30 i C-E30, zaś podstawowym połączeniem drogowym jest autostrada A4. Szlaki te łączą Niemcy, Polskę i Ukrainę. Stan infrastruktury kolejowej, warunkującej jakość usług publicznych w zakresie przewozów pasażerskich, jest z roku na rok coraz gorszy, co skutkuje wydłużeniem czasu jazdy pociągów i pogorszeniem konkurencyjności tego środka transportu. W województwie opolskim na wielu liniach lub odcinkach linii kolejowych pociągi kursują z prędkością nieprzekraczającą 50 km/h.

Wykonane w 2013 r., wśród pasażerów kolei, badania ankietowe wskazały, że największe niezadowolenie budziły następujące aspekty publicznego transportu zbiorowego: liczba połączeń, czas podróży oraz ceny biletów. Odpowiedzi te wskazują na potrzebę zarówno inwestycji infrastrukturalnych, polepszających parametry techniczne linii kolejowych, jak i na zwiększanie częstotliwości kursowania pociągów⁹⁴. Opinie te znalazły potwierdzenie w analizie SWOT dla transportu publicznego w województwie opolskim, gdzie słabą stroną transportu publicznego uznano stan i parametry techniczne infrastruktury kolejowej. Jednocześnie, potencjał rozwoju sieci kolejowej wynikający z oferowania lepszych parametrów sieci kolejowej od drogowej pod względem prędkości komunikacyjnych uznano za szansę rozwojową⁹⁵.

W województwie opolskim nie ma portu lotniczego. Najbliższe lotniska pasażerskie znajdują się w promieniu około 100 km od Opola. Obecnie w województwie funkcjonuje lotnisko sportowo-rekreacyjne w Polskiej Nowej Wsi wykorzystywane również dla ratownictwa medycznego oraz w ochronie przeciwpożarowej.

1.2.8. Konkurencyjny rynek pracy

W gospodarce narodowej województwa opolskiego, w końcu 2012 r. pracowało 308,9 tys. osób z czego ponad 76% w sektorze prywatnym (Wykres 10). W grupie pracujących 46,5% stanowiły kobiety. Przemysł skupia 24,3% pracujących w całej gospodarce, budownictwo 7,0%, rolnictwo 16,4%, a usługi niewiele ponad 52% (dane wg stanu na koniec 2012 r.).

Opolski rynek pracy, jak wskazują niektórzy autorzy, uznawany jest za rynek pomocniczego pracownika. Jest to rynek ubogi, jeśli chodzi o zróżnicowane i ciekawe oferty pracy związane z nowymi technologiami, naukami technicznymi i społecznymi. W regionie opolskim, w porównaniu z innymi regionami w kraju, jest również najmniej ofert pracy dla osób z wyższym wykształceniem⁹⁶. Z drugiej strony wskazuje się na wysoki etos pracy oraz wysoką kulturę pracy.

Wyniki przeprowadzonej analizy przez *Opolskie Obserwatorium Rynku Pracy* wskazują, że przeciętnie w województwie opolskim 43 bezrobotnych przypadało na 1 dostępną ofertę pracy. Jest to wartość wysoka, jednak w obrębie województwa obserwuje się bardzo duże zróżnicowanie w tym zakresie. Szczególnie niekorzystna sytuacja wystąpiła w powiecie kluczborskim oraz oleskim, w których to w końcu każdego miesiąca 2012 roku PUP nie dysponował żadnymi ofertami pracy

⁹³ Uchwała Nr XX/263/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 sierpnia 2012 r. w sprawie przyjęcia Rezolucji Sejmiku Województwa Opolskiego dotyczącej niekorzystnego dla przyszłości żeglugi na Odrze projektu Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju Transeuropejskiej Sieci Transportowej (2011/0294 COD) oraz nie wpisania Odrzańskiej Drogi Wodnej na listę inwestycji priorytetowych w ramach TEN-T.

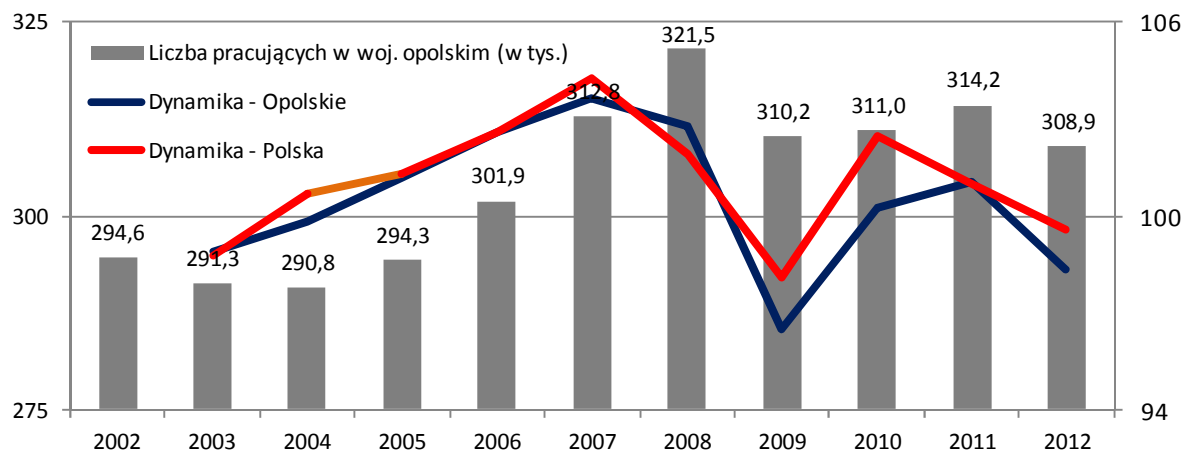
⁹⁴ Zob. *Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla województwa opolskiego. Projekt*, Opole 2014, s. 123.

⁹⁵ Tamże, s. 61-62.

⁹⁶ T. Sołdra-Gwiżdż, *Kształcenie ustawiczne w województwie opolskim. Stan na 2010 r.*, ekspertyza część pierwsza, analizy i badania, Opolskie Obserwatorium Rynku Pracy, Opole 2010.

(należy to rozumieć w ten sposób, że wszelkie zgłoszone propozycje zostały rozdysponowane w bardzo krótkim czasie)⁹⁷.

Wykres 10. Liczba pracujących w gospodarce narodowej w woj. opolskim w latach 2002-2012 oraz dynamika liczby pracujących w woj. opolskim i w Polsce (rok poprzedni=100)

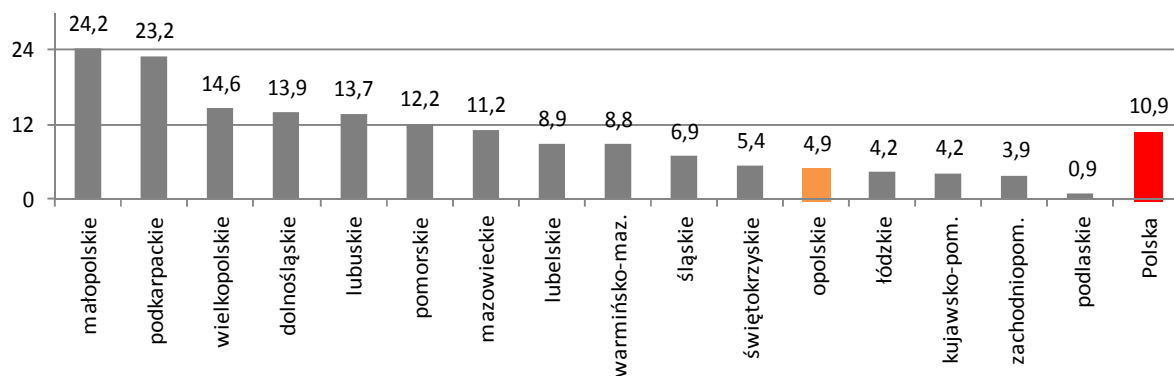

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Nowe miejsca pracy powstają rzadziej niż przeciętnie w kraju. Wskaźniki zatrudnienia mieszkańców są względnie niskie.

Problemem regionu jest wolniejszy przyrost miejsc pracy aniżeli w pozostałych województwach. Nowych miejsc pracy przybywa relatywnie mniej niż w innych regionach. W porównaniu do 2002 roku, w końcu 2012 roku liczba pracujących w województwie opolskim zwiększyła się o 4,9%, o 6 pp mniej niż średnio w kraju. Gorszą sytuację notowano jedynie w czterech innych regionach (Wykres 11). W przekroju wg płci, liczba pracujących kobiet wzrosła w Opolskiem o 4,5%, a mężczyzn o 5,2% (w kraju odpowiednio wzrost o: 11,9%, 10,1%).

Wykres 11. Dynamika liczby pracujących w gospodarce narodowej w Polsce wg województw w latach 2002-2012 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

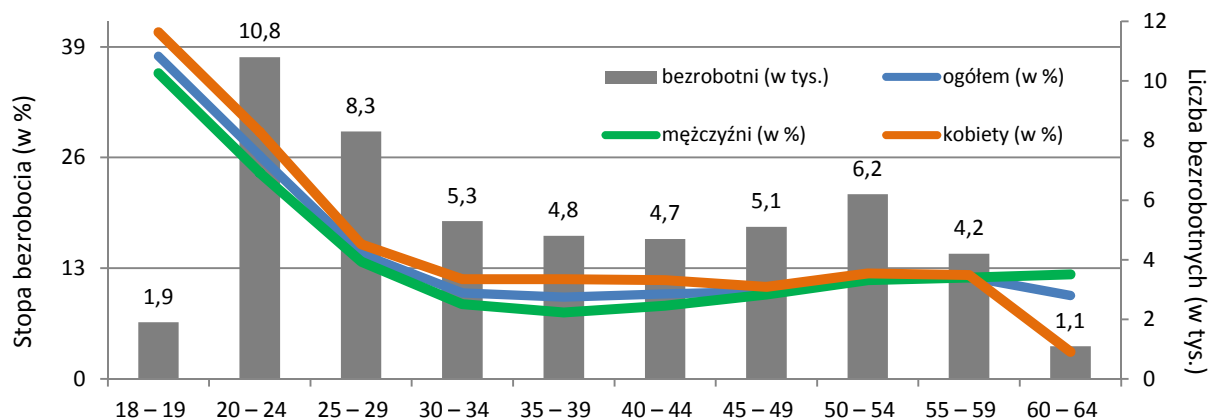
Wolny przyrost miejsc pracy przekłada się na względnie niskie zatrudnienie mieszkańców. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 roku

⁹⁷ Wieloaspektowa analiza bezrobocia. Moduł II – analiza danych zastanych z zakresu bezrobocia, Opolskie Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Opole 2013, s. 7.

wskazały, iż przestrzeń różnicuje w tym kontekście zarówno kryterium płci, jak i miejsce zamieszkania.

Stopa bezrobocia w województwie opolskim najwyższy poziom osiąga w grupie wiekowej 20-29 lat. Problem braku zatrudnienia dotyka również mieszkańców w tzw. grupie niemobilnej wieku produkcyjnego, w tym zwłaszcza osób w wieku co najmniej 50 lat (Wykres 12). Stopa bezrobocia w miastach jest nieznacznie wyższa niż na wsi.

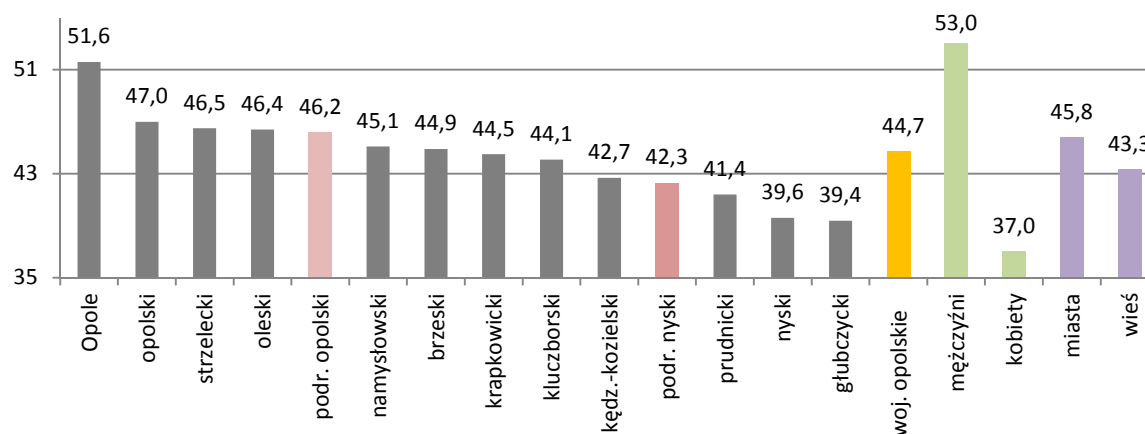
Wykres 12. Liczba bezrobotnych (w tys.) oraz stopa bezrobocia (w %) w województwie opolskim w 2011 r. wg grup wiekowych i płci (dane NSP)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

W przekroju wg powiatów wyższymi wskaźnikami zatrudnienia cechują się jednostki z podregionu opolskiego, zwłaszcza Opole, a najniższymi powiaty prudnicki, nyski oraz głubczycki. Wskaźnik zatrudnienia w miastach jest wyższy niż na wsi oraz zdecydowanie niższy wśród kobiet niż wśród mężczyzn (Wykres 13).

Wykres 13. Wskaźnik zatrudnienia w województwie opolskim w 2011 r. wg powiatów, podregionów i płci (w %, dane NSP, dotyczy ludności w wieku 15 lat i więcej)

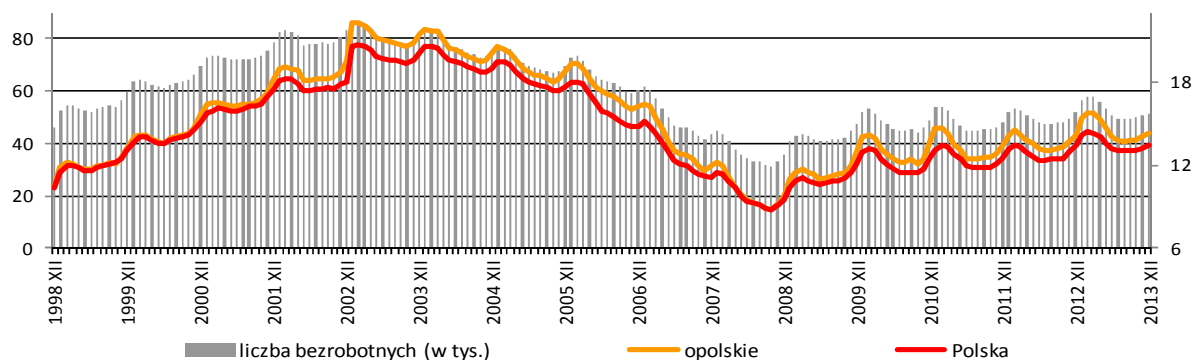
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, najwyższy wskaźnik zatrudnienia wystąpił wśród osób z wykształceniem wyższym (71,6%), a najniższy wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (11,6%). Wg danych Urzędu Statystycznego w Opolu wskaźnik zatrudnienia dla osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym wyniósł 56,0%, zasadniczym zawodowym 52,2%, a dla osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym 41,3%.

Stopa bezrobocia rejestrowanego jest wyższa niż przeciętnie w kraju

Komponentem syntetycznej oceny aktywności na rynku lokalnym, regionalnym, jak i globalnym, jest poziom bezrobocia. Cechą charakterystyczną województwa opolskiego jest statystycznie wyższy poziom stopy bezrobocia aniżeli średnio w kraju (Wykres 14). Na przestrzeni ostatnich dwunastu lat stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie opolskim zaledwie dwa razy była niższa od rejestrowanej w Polsce (ostatnio w październiku 2008 roku). Na koniec grudnia 2013 r. poziom stopy wyniósł w regionie 14,3% względem 13,4% przeciętnie w kraju (osiem innych regionów miało wyższy poziom bezrobocia). Niemniej jednak rzeczywisty poziom bezrobocia może być w Opolskiem zdecydowanie niższy – pogląd ten uwiarygodniają dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, gdzie wskazuje się na równość tego miernika w województwie, jak i w Polsce (2011). Spis wskazał również, iż relatywnie niska jest aktywność zawodowa mieszkańców, a wskaźnik zatrudnienia należy do najniższych w kraju, zwłaszcza w miastach i wśród kobiet.

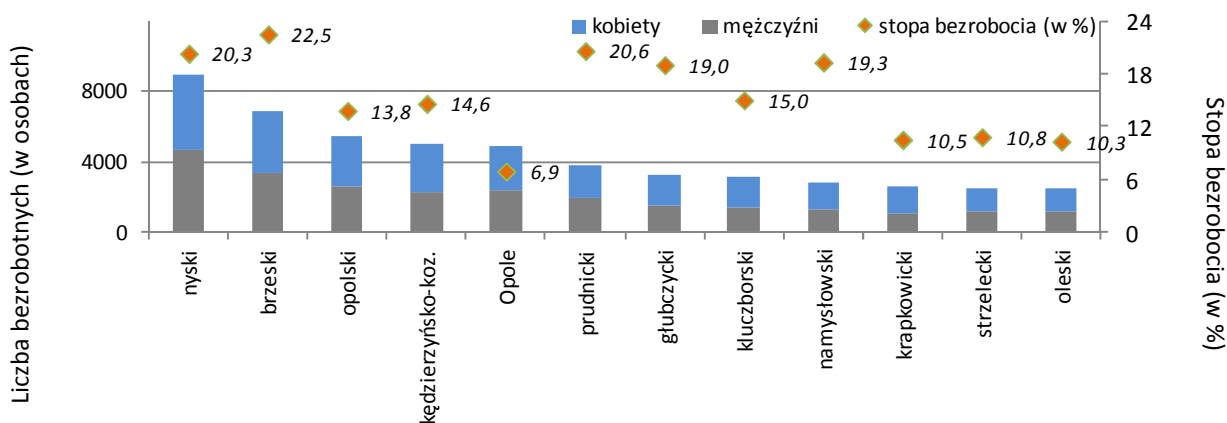
Wykres 14. Liczba bezrobotnych w województwie opolskim (w tys.) oraz stopa bezrobocia w województwie opolskim i w Polsce (w %) w latach 1998 (XII) -2013 (XII) wg miesięcy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Inną stałą cechą regionu jest znaczne zróżnicowanie sytuacji na rynku pracy w wymiarze przestrzennym. Najwięcej bezrobotnych, w końcu grudnia 2013 r. zarejestrowanych było w powiecie nyskim i kolejno brzeskim, opolskim, kędzierzyńsko-kozielskim i Opolu. Najwyższa stopa bezrobocia rejestrowanego obserwowana była w powiatach: brzeskim (22,5%), prudnickim (20,6%), nyskim (20,3%), namysłowskim (19,3%) oraz głubczyckim (19,0%) – wykres 15.

Wykres 15. Liczba bezrobotnych (w osobach) oraz stopa bezrobocia (w %) w województwie opolskim w 2013 r. wg powiatów (stan w końcu grudnia)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Prowadzony od 2005 roku monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych wskazuje na wyraźne zjawisko utrwalania się niekorzystnej struktury zawodowej bezrobotnych w kontekście struktury popytu na pracę. Od lat większość zawodów posiadanych przez osoby bezrobotne ma charakter nadwyżkowy, tj. liczba rejestrujących się osób nieposiadających zatrudnienia przewyższa, czasem zdecydowanie, liczbę napływających propozycji pracy w danym zawodzie. Ważną kwestię stanowi także problem ukrytego bezrobocia, w tym bezrobocia w rolnictwie.

Wg danych KRUS, na koniec 2012 r. w województwie opolskim ubezpieczonych było 37,1 tys. osób, w tym 21,3 tys. rolników, 10,0 tys. małżonków rolników i 5,8 tys. domowników ubezpieczonych przez rolników. Generalnie przyjmuje się, że udział małżonków i domowników, może stanowić w rolnictwie ukryte rezerwy zasobów pracy. Dane wskazują, że około 70% spośród 37,1 tys. ubezpieczonych stanowią osoby ubezpieczone w gospodarstwach o powierzchni powyżej 2 ha przeliczeniowych⁹⁸.

Osoby defaworyzowane na rynku pracy stanowią istotną grupę wśród bezrobotnych

Kolejnym zidentyfikowanym problemem na opolskim rynku pracy, obok wyższej niż przeciętne w Polsce stopy bezrobocia, jest sytuacja grup defaworyzowanych – będących w trudnym położeniu na rynku pracy, napotykać potencjalnie na większe bariery w podjęciu i utrzymaniu zatrudnienia oraz doświadczających długich okresów bezrobocia⁹⁹.

Wśród wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych w województwie opolskim znaczną grupę stanowią osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Z grupy tej, w końcu września 2013 r. około połowę stanowiły osoby długotrwale bezrobotne. Co trzeci bezrobotny nie miał kwalifikacji zawodowych, co czwarty miał więcej niż 50 lat, a co piąty nie miał doświadczenia zawodowego. Istotną grupę stanowiły osoby młode – do 30 roku życia, kobiety które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka oraz osoby z rodzin wielodzietnych, wychowujących dzieci niepełnosprawne oraz osoby samotnie wychowujące dzieci. Z punktu widzenia dostępności do rynku pracy i stopnia aktywności zawodowej jedną z najbardziej marginalizowanych grup w społeczeństwie są osoby niepełnosprawne.

Głównym czynnikiem ekonomicznej marginalizacji niepełnosprawnych jest brak popytu na ich pracę, a czynnikiem pozaekonomicznym lęk pracodawców przed zatrudnianiem takich osób, wynikający z przyczyn mentalnych¹⁰⁰. W opinii Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych brak popytu na pracę osób niepełnosprawnych wynika m.in. z uprzedzenia pracodawców, a także ze stereotypowego postrzegania niepełnosprawności.

Tabela 3. Liczba osób bezrobotnych – będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w województwie opolskim w 2013 r. (stan w końcu września)

WYSZCZEGÓLNIENIE	OGÓŁEM	Z CZEGO:	
		KOBIETY	MĘŻCZYŹNI
Bezrobotni ogółem:	49 515 (100,0%)	53,8%	46,2%
• długotrwale bezrobotni	24 881 (50,2%)	57,7%	42,3%
• do 30 roku życia	21 858 (37,8%)	-	-
• bez kwalifikacji zawodowych	16 116 (32,5%)	56,0%	44,0%
• powyżej 50 roku życia	12 847 (25,9%)	38,7%	61,3%
• bez doświadczenia zawodowego	10 411 (21,0%)	61,6%	38,4%

⁹⁸ Dane dotyczące ubezpieczonych w KRUS podano za Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

⁹⁹ *Mechanizmy zaradcze względem problemów na rynku pracy w województwie opolskim - analiza w oparciu o przeprowadzone badania oraz wiedzę ekspercką*, PIN - Instytut Śląski w Opolu, Opole 2010, s. 55.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 91.

WYSZCZEGÓLNIENIE	OGÓŁEM	Z CZEGO:	
		KOBIETY	MĘŻCZYŹNI
• kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	5 743 (11,6%)	100,0%	-
• samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia	5 381 (10,9%)	85,6%	14,4%
• niepełnosprawni	2 690 (5,4%)	45,8%	54,2%
• które po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęły zatrudnienia	1 041 (2,1%)	4,3%	95,7%
• po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego	5 (~0%)	80,0%	20,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Opolu.

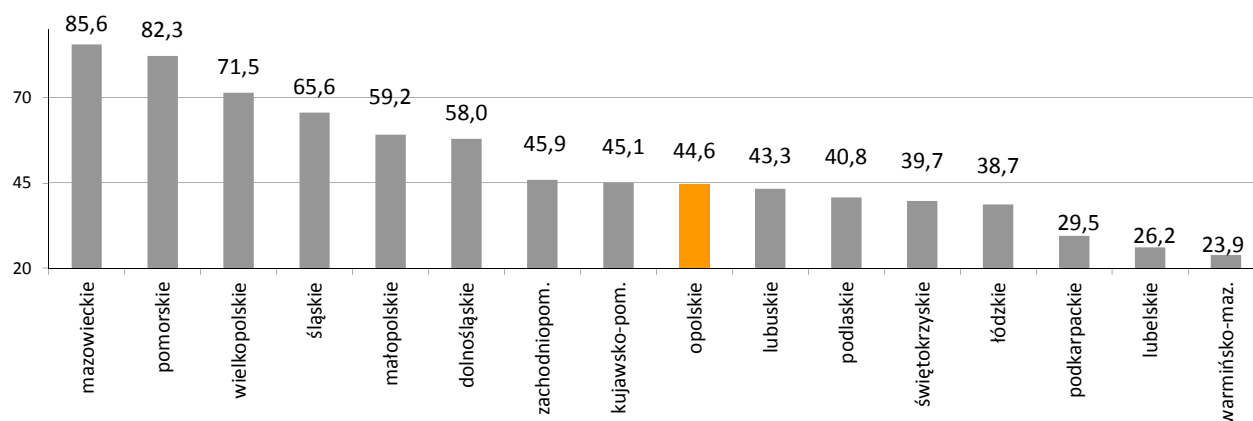
Szansą dla województwa opolskiego, jak wskazuje Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r. jest reemigracja i imigracja. Szansa ta wiąże się z istotnym wyzwaniem, jakim jest aktywizacja zawodowa, a zwłaszcza zapewnienie satysfakcjonujących możliwości pracy, a także, zwłaszcza wśród imigrantów, integracja społeczna. Jak wskazały wyniki Spisu Powszechnego, w województwie opolskim przebywa około tysiąca imigrantów, a spośród wszystkich emigrantów przebywających za granicą 83,5% stanowią osoby w wieku od 20 do 59 lat, czyli w wieku aktywności zawodowej.

Poziom przedsiębiorczości mieszkańców województwa opolskiego jest relatywnie niski

Dostępne dane wskazują na relatywnie niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców województwa opolskiego. W badaniach Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) region znajduje się w grupie ośmiu województw o najniższych wartościach stopnia przedsiębiorczości (Wykres 16). Wynik ten, choć ma wymiar jedynie statystyczny, to w dużym stopniu odzwierciedla przedsiębiorcze postawy i zachowania mieszkańców.

Do stworzenia syntetycznej miary przedsiębiorczości autorzy badania wykorzystali takie cechy jak m.in.: liczbę przedsiębiorstw aktywnych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (dla przedsiębiorstw mikro, małych i średnich), liczbę pracujących w przeliczeniu na aktywne podmioty, a także wartość nakładów inwestycyjnych na pracującego.

Wykres 16. Poziom przedsiębiorczości w regionach – wskaźnik syntetyczny PARP (2010)

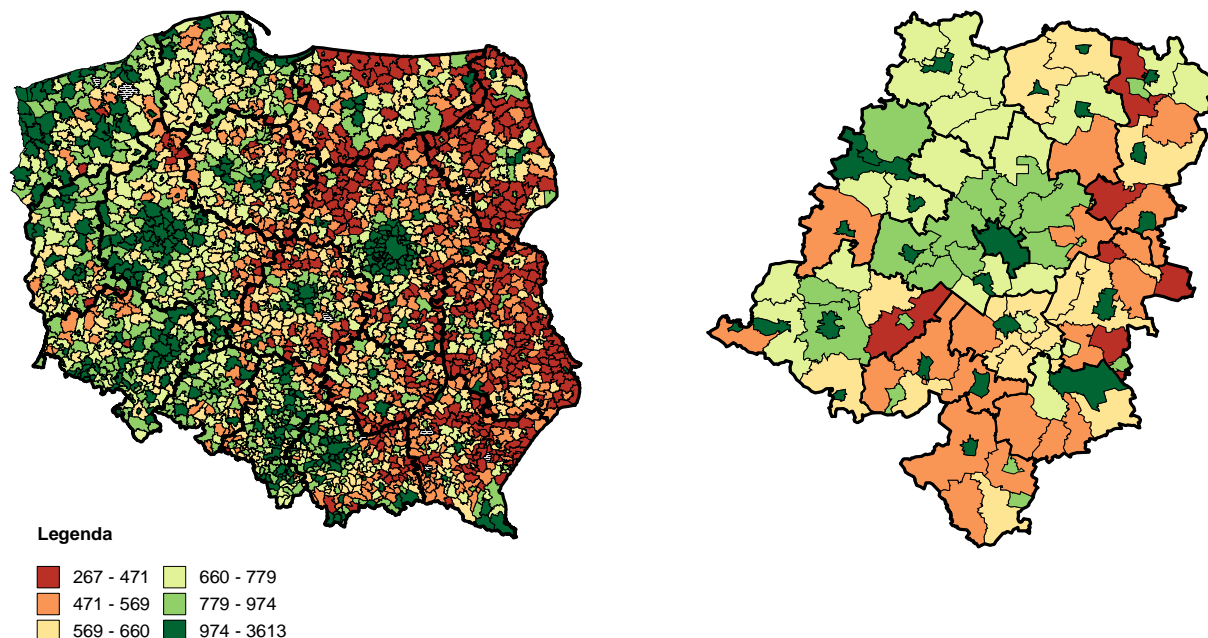

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2010-2011, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012, s. 100.

Równie często stosowaną miarą jest tzw. wskaźnik przedsiębiorczości, obrazujący liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (Mapy 4-5). Cecha ta, pomimo niedoskonałości rejestru, jest dobrą miarą postaw przedsiębiorczych mieszkańców

(rzeczywista chęć prowadzenia działalności). Dane zastane wskazują, iż województwo opolskie charakteryzuje się niższym, tak zdefiniowanym wskaźnikiem przedsiębiorczości niż średnio Polska. Na 10 tys. mieszkańców w województwie przypadają 962 podmioty gospodarki narodowej wobec 1004 średnio w Polsce (2011). Łącznie, na obszarach wiejskich o najtrudniejszej sytuacji rozwojowej, wskaźnik ten jest jeszcze niższy i stanowi około 62% średniej dla całego województwa.

Mapy 4-5. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON na 10 tys. mieszkańców w 2011 roku (stan w końcu roku)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Powyższa miara występuje w literaturze w wielu odmianach. Poza wskazaną powyżej, również często wykorzystuje się wskaźnik bazujący wyłącznie na liczbie osób prowadzących działalność gospodarczą. Tak skonstruowana cecha nie powoduje jednak radykalnych zmian w postrzeganiu poziomu przedsiębiorczości i lokuje region poniżej średniej dla całego kraju.

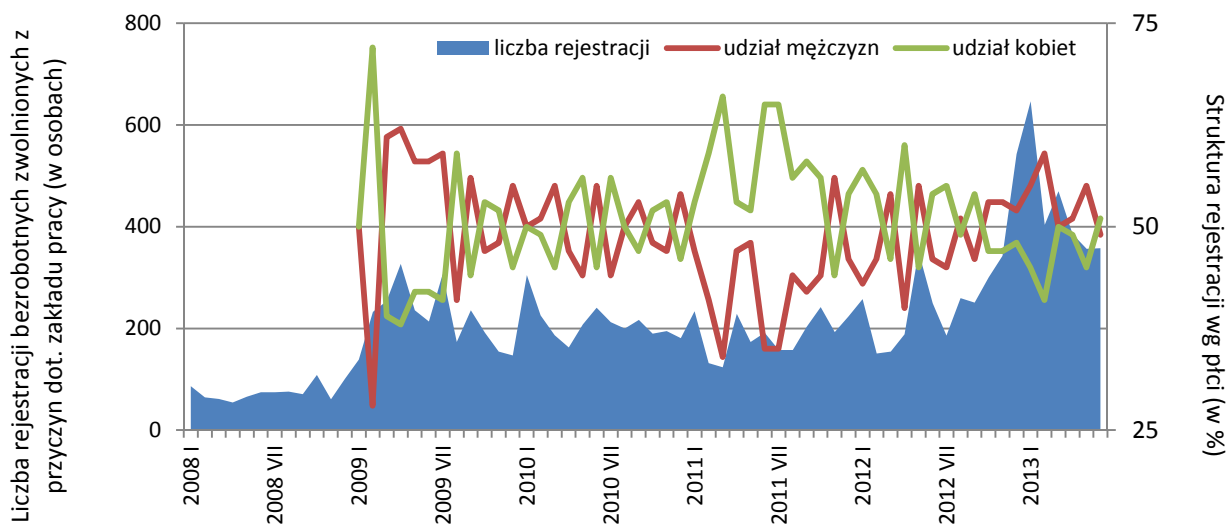
Adaptacyjność przedsiębiorstw

Na sytuację na rynku pracy wpływają także procesy restrukturyzacji i modernizacji podmiotów gospodarczych. Spowolnienie gospodarcze w ostatnich latach przyniosło wzrost rejestracji bezrobotnych - osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładów pracy (Wykres 17). Tylko w ciągu 2013 r. w województwie opolskim w powiatowych urzędach pracy zarejestrowano 4,8 tys. osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy, z czego 2,4 tys. stanowiły kobiety. Z grupy zwolnionych najczęściej stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (33%), policealnym/średnim zawodowym (27%) oraz gimnazjalnym i niższym (18%). Prawie co druga osoba (47%) zwolniona z przyczyn zakładu pracy miała 50 lub więcej lat. W tym kontekście wyzwaniem dla województwa opolskiego jest zwiększanie adaptacyjności pracowników, przedsiębiorstw oraz przedsiębiorców do zachodzących zmian społeczno-gospodarczych. Wyzwaniu temu towarzyszą:

- tzw. dualizacja rynku pracy przejawiająca się zgłaszanym przez część pracodawców problemem ze znalezieniem pracowników;
- niewystarczające do potrzeb możliwości finansowe przedsiębiorstw w zakresie ich adaptacji do zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych;
- względnie niskie wskaźniki zatrudnienia, zwłaszcza w grupie niemobilnej ludności w wieku produkcyjnym i w szczególności wśród kobiet;

- starzenie się zasobów pracy (na rynek pracy wchodzić będą coraz mniej liczne roczniki).

Wykres 17. Liczba rejestracji bezrobotnych zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładów pracy (w osobach) oraz struktura rejestracji tych osób wg płci (w %) w woj. opolskim w latach 2008 (I) – 2013 (VI)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Opolu.

Wydłużanie aktywności zawodowej

Dezaktywacja zawodowa mieszkańców województwa opolskiego, zwłaszcza w grupie niemobilnej wieku produkcyjnego stanowi istotne wyzwanie dla regionu. Wskaźniki zatrudnienia w grupie niemobilnej wieku produkcyjnego są niższe niż w grupie mobilnej (tabela 4). Przeciętny wiek osoby przechodzącej na emeryturę w przypadku kobiet wynosi 59,5 roku, a w przypadku mężczyzn 60,2 roku. Natomiast przeciętny wiek osoby, której przyznano rentę z tytułu niezdolności do pracy w 2012 r. wyniósł 52,6 wśród mężczyzn i 49,3 wśród kobiet (dane dla kraju)¹⁰¹.

Tabela 4. Wskaźnik zatrudnienia wg grup wieku i płci w województwie opolskim w 2011 r. (dane NSP, w %)

Wyszczególnienie	ogółem	w tym:	
		kobiety	mężczyźni
OGÓŁEM	47,0	39,4	55,2
15–24 lata	28,2	23,1	33,0
25–34	71,5	64,3	78,4
35–44	76,1	70,2	81,8
45–54	70,0	65,8	74,1
55–64	34,2	23,0	46,6
65 lat i więcej	3,8	2,4	6,1
Wiek przedprodukcyjny	2,5	2,0	3,1
Wiek produkcyjny	61,5	56,2	66,3
mobilny	63,7	57,2	70,0
niemobilny	58,1	54,5	61,1
Wiek poprodukcyjny	5,1	4,7	6,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu.

¹⁰¹ Emerytury i renty przyznane w 2012 r., Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych, Warszawa 2013, materiał powielony.

Jak wskazują wyniki badań, stan zdrowia jest – poza przestankami dochodowymi – główną, deklarowaną przyczyną przechodzenia na emeryturę. Wskazało na nią 51% mężczyzn i 51% kobiet pozostających na emeryturze. Jak wskazują autorzy analizy stan ten powinien zachęcić do przeglądowych badań stanu zdrowia populacji zbliżającej się do wieku emerytalnego i prowadzić do skutecznych działań zapobiegawczych, przeciwstawiających się degradacji zdrowotnej starszej populacji, co w konsekwencji może zmniejszyć presję dezaktywizacyjną powodowaną stanem zdrowia. W tej grupie przyczyn przechodzenia na emeryturę mieszczą się też dążenia do zaprzestania „wystawiania się” na szkodliwe dla zdrowia warunki pracy, a także unikania nadmiernych obciążeń (fizycznych, psychicznych), jakie w niektórych przypadkach stwarza praca¹⁰². Mając na uwadze prognozowany spadek liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym coraz większego znaczenia nabierają będą działania z zakresu profilaktyki w kierunku wczesnego wykrywania chorób, opracowanie i wdrożenie programów rehabilitacji leczniczej ułatwiających powrót do pracy oraz umożliwiających wydłużenie aktywności zawodowej, a także działania ukierunkowane na podnoszenie świadomości pracowników w zakresie np. metod zabezpieczania się przed szkodliwymi czynnikami w miejscu pracy.

Godzenie życia prywatnego i zawodowego

W województwie opolskim i w Polsce w okresie transformacji zmniejszyło się zatrudnienie, zarówno kobiet jak i mężczyzn. Aktualnie współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn wynosi ok. 79%, a kobiet 66% (2012 rok, dla osób w wieku produkcyjnym). Dodatkowo aktywność kobiet na rynku pracy zmniejsza się wraz z posiadaniem dzieci, aktywność zawodowa mężczyzn zaś w takich sytuacjach zwiększa się. Ponieważ Polska należy do krajów, w których panuje model „podwójnego obciążenia” kobiet pracą (pracą w domu oraz pracą zawodową) wybór prowadzący młode kobiety do decyzji o nie posiadaniu dzieci lub urodzeniu małej ich liczby wydaje się być w dużej mierze związany z trudnościami w godzeniu tych ról, a w efekcie – z wyborem pracy, nie zaś – dzieci. Tym bardziej, że kobiety w Polsce są tymi, które bardziej intensywnie inwestują we własną edukację, zdobywają wykształcenie, oczekują możliwości samorealizacji i osiągnięcia niezależności ekonomicznej¹⁰³. Rynek pracy zdaje się być nieprzygotowany na takie oczekiwania kobiet. Przeprowadzone w regionie badania i analizy wskazują na:

- niewystarczającą liczbę miejsc pracy pozwalających godzić pracę zawodową z macierzyństwem;
- niewystarczającą liczbę elastycznych miejsc pracy - blisko dziewięć na dziesięć mieszkanek regionu pracujących zawodowo (z wyłączeniem kobiet pracujących we własnym gospodarstwie rolnym) wykonuje wszystkie obowiązki zawodowe poza własnym domem, część pracy zawodowej wykonuje w domu zaledwie jedna na dziesięć pracujących zawodowo mieszkanek województwa opolskiego, podczas gdy chciałyby tego co czwarta pracująca;
- ograniczenia w mobilności mieszkańców związane z utrudnionym dostępem do miejsc pracy, zwłaszcza mieszkańców obszarów peryferyjnych;
- niewystarczającą do potrzeb dostępność do usług opiekuńczo-wychowawczych, zarówno żłobków, jak i przedszkoli:
 - w województwie opolskim w końcu 2013 r. do rejestru żłobków i klubów dziecięcych w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 wpisane były: 44 żłobki, w tym 21 utworzonych przez gminę, 20 utworzonych przez osobę fizyczną oraz 3 utworzone przez osobę prawną lub jednostkę nieposiadającą osobowości prawnej;

¹⁰² *Dezaktywizacja osób w wieku okołoemerytalnym. Raport z badań.* Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2008, s. 21.

¹⁰³ I. Kotowska, *Strukturalne i kulturowe uwarunkowania aktywności zawodowej kobiet w Polsce*, Warszawa 2009, za: *Sytuacja opolskich kobiet na rynku pracy, w tym wracających na ten rynek po urloпах wychowawczych i macierzyńskich*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2012, s. 9-10.

w siedmiu spośród instytucji czas pracy wynosił powyżej 10 godzin; niezaspokojone zapotrzebowanie na miejsca w instytucjach opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3 wyniosło w końcu 2013 roku 0,7 tys. dzieci¹⁰⁴,

- w województwie opolskim w roku szkolnym 2012/2013 w przedszkolach było prawie 29 tys. miejsc, z czego 37% na wsi; edukacją przedszkolną było objętych prawie 80% dzieci w wieku od 3 do 6 lat, przy czym w miastach udział ten wyniósł 90,9%, a na wsi 66,7%.

Co czwarta (24%) spośród mieszkanki Opolszczyzny, które w ciągu ostatnich 6 lat urodziły dziecko, przyznaje, że obecnie nie jest gotowa przyjąć maksymalnego obciążenia obowiązkami zawodowymi, na jakie zgodziłaby się przed ciążą. Macierzyństwo szczególnie trudno pogodzić z pracą w trybie zmianowym lub wymagającą nadgodzin. Brak gotowości do wykonywania pracy w niestandardowych godzinach eliminuje matki z części stanowisk (na przykład z prac w ruchu ciągłym).

Wykonywanie pewnych zawodów (na przykład przedstawiciela handlowego) jest utrudnione lub niemożliwe ze względu na konieczność częstych wyjazdów służbowych. Trzy na dziesięć (29%) kobiet z województwa opolskiego stwierdziło, że maksymalny czas dojazdu do pracy, który mogłyby zaakceptować, jest obecnie krótszy niż zanim zaszły w ciążę. Zarazem oczekiwania co czwartej (24%) matki małego dziecka dotyczące wysokości wynagrodzenia wzrosły. Wzrost oczekiwań płacowych można wiązać z kosztami finansowymi zapewnienia opieki nad dzieckiem w czasie przebywania w pracy, a być może również z oczekiwaniem „rekompensaty” za rozłąkę z dzieckiem¹⁰⁵.

Aktywność na rynku pracy zmniejsza się wraz ze zwiększonymi obowiązkami wynikającymi z opieką nad osobami zależnymi, w tym dziećmi do lat 3, osobami niepełnosprawnymi, czy osobami starszymi. Nie wszyscy rodzice mają możliwość otrzymania wsparcia w zakresie usług opieki żłobkowej. Jak wskazują wyniki analiz opieka żłobkowa stanowi istotny element zabezpieczenia opieki nad małym dzieckiem z jednej strony, z drugiej zaś – ważne ogniwo w łańcuchu warunków ułatwiających powrót rodzicom, przede wszystkim matkom, na rynek pracy. Tymczasem ponad dwie piąte (44%) matek z województwa opolskiego stwierdza, że najbliższy żłobek, do którego mogłyby posyłać dziecko, jest zbyt daleko, a dwie piąte (40%), że kosztuje zbyt dużo. Przeszło co trzecia (35%) respondentka obawia się, że opiekunki w żłobku mogłyby nie zadbać dość dobrze o jej dziecko. Jedna czwarta (25%) matek nie posyła dziecka do żłobka ze względu na brak miejsc. Istotne jest również niewystarczające dostosowanie godzin otwarcia placówek do zmieniającej się rzeczywistości społeczno-gospodarczej, w tym do zróżnicowanych potrzeb rodziców. Powyższe powody znacznie ograniczają aktywność zawodową opiekunów. W końcu września 2013 r., w urzędach pracy województwa opolskiego zarejestrowanych było ponad 5,7 tys. kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka.

Opolski rynek pracy w kontekście kryterium płci

Dostępne dane oraz przeprowadzone badania wskazują na zróżnicowaną sytuację kobiet i mężczyzn w wybranych obszarach życia społeczno-gospodarczego. Kwestia ta dotyczy zarówno zagadnień związanych z szeroko pojętym rynkiem pracy, a także dotyka wymiaru społecznego. Przeprowadzona diagnoza wskazuje w województwie opolskim m.in. na:

- niższą aktywność zawodową kobiet niż mężczyzn (w 2012 r. w grupie ludności w wieku produkcyjnym pracowało 59% kobiet i 72% mężczyzn);
- statystycznie wyższą stopę bezrobocia wśród kobiet niż wśród mężczyzn (dane NSP);
- niższy średni wiek dezaktywacji zawodowej kobiet niż mężczyzn (wyjścia z rynku pracy);

¹⁰⁴ Dane za sprawozdaniem rzeczowo-finansowym z wykonywania zadań z zakresu opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, dane Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego.

¹⁰⁵ *Sytuacja opolskich kobiet na rynku pracy, w tym wracających...*, op. cit., s. 118.

- statystycznie niższą przedsiębiorczość wśród kobiet niż wśród mężczyzn (udział pracujących na własny rachunek wśród utrzymujących się głównie z pracy jest niższy wśród kobiet i wynosi 13,2% względem 17,7% wśród mężczyzn);
- częstsze zatrudnienie kobiet w niepełnym wymiarze godzin (ok. 5% zatrudnionych kobiet pracuje w niepełnym wymiarze godzin pracy obowiązującym w danym zakładzie pracy lub na danym stanowisku pracy względem ok. 11% wśród mężczyzn);
- wyższy udział zatrudnienia na umowy okresowe wśród mężczyzn niż wśród kobiet (ok. 21% względem ok. 17% wśród kobiet).

1.2.9. Integracja społeczna

Wysoka jakość usług zdrowotnych i społecznych jako istotne wyzwanie rozwojowe

Coraz większego znaczenia nabiera kwestia dostępności do wysokiej jakości usług, w tym kompleksowej opieki zdrowotnej, profilaktyki i usług społecznych - głównie dla najmłodszych, jak i starszej części populacji. W województwie opolskim średniorocznie stwierdza się po raz pierwszy różne schorzenia wśród ok. 6,4 tys. osób w wieku do 18 lat. W pozostałej grupie wiekowej kwestia ta dotyczy średniorocznie ok. 33,8 tys. osób. Schorzenia, choroby – w tym psychiczne oraz praca w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie obniżają aktywność mieszkańców na rynku pracy. Coraz bardziej istotną rolę odgrywają szczepienia ochronne, zwłaszcza dzieci, w tym m.in. przeciwko meningokokom i pneumokokom - jednak w większości przypadków nie są to szczepienia bezpłatne. Narastający problem zdrowotny i ekonomiczny stanowią także nowotwory złośliwe odpowiadające w Polsce za prawie 25% wszystkich zgonów, w tym wśród kobiet za ok. 23%, a wśród mężczyzn za ok. 26%. W 2010 r. w strukturze zachorowań na nowotwory złośliwe odznaczały się w województwie opolskim:

- wśród mężczyzn nowotwory: płuc (18,6%), jelita grubego (13,7%), prostaty (10%), pęcherza moczowego (7,9%) oraz żołądka (5,8%);
- wśród kobiet nowotwory: piersi (20,9%), jelita grubego (11,1%), płuc (7,1%), trzonu macicy (6,8%), jajników (6,2%) oraz szyjki macicy (3,9%)¹⁰⁶.

Istotnym wyzwaniem, wobec narastających przemian demograficznych staje się zapewnienie wysokiej jakości usług z zakresu opieki nad matką i dzieckiem oraz usług, w tym usług zdrowotnych skierowanych do seniorów. Wyzwanie to wynika z wielu nakładających się czynników, do których należy m.in. wzrost oczekiwań z zakresu: kompleksowej opieki nad matką i dzieckiem, w tym m.in. z zakresu profilaktyki wad wrodzonych, oferty szkół rodzenia, zwiększania bezpieczeństwa i komfortu porodu oraz opieki poporodowej, dostępu do usług z zakresu wykrywania wad rozwojowych u niemowląt i dzieci, a także profilaktyki zakażeń wśród dzieci. Jak wskazuje Strategia Ochrony Zdrowia dla Województwa Opolskiego na lata 2014-2020, rozwój opieki nad matką i dzieckiem stanowi istotną szansę rozwojową. Natomiast infrastruktura w kompleksowej opiece nad osobami starszymi, przewlekle chorymi, niesamodzielnymi oraz niewystarczająca liczba opiekunów stanowią słabą stronę regionu. Jak wynika z przeprowadzonych w województwie opolskim badań¹⁰⁷, do najważniejszych problemów towarzyszących osobom starszym należą:

- problemy zdrowotne, szczególnie dysfunkcje ruchowe, a także ograniczona dostępność lekarzy specjalistów;
- trudności z podjęciem pracy, co w dużej mierze wynika ze stereotypowego postrzegania osób starszych;

¹⁰⁶ Zob. *Nowotwory złośliwe w Polsce w 2010 roku*. Centrum Onkologii - Instytut im. M. Skłodowskiej - Curie, Krajowy Rejestr Nowotworów, Warszawa 2012, s. 48.

¹⁰⁷ *Nowe modele aktywizacji społecznej i zawodowej osób powyżej 50. roku życia*, CTC Polska, sp. z o.o., Izabela Damborń-Kandziora, Maciej Kalski, Marek S. Szczepański, Anna Śliz, Krzysztof Wrana, Opole 2013.

- samotność i brak opieki ze strony bliskich, co w dużym stopniu jest wynikiem wyjazdu ludzi młodych do pracy w inne regiony Polski lub poza granice kraju, to skazuje ludzi starszych na samotność;
- obarczenie innymi obowiązkami, szczególnie w zakresie opieki nad wnukami;
- trudności w dostępie do pomocy instytucjonalnej i swoisty wstyd przed korzystaniem ze wsparcia osób trzecich;
- problemy z aktywnością połączone z brakiem ochoty na wyjście z domu, często apatia, lęk przed światem zewnętrznym, niska samoocena, wykluczenie cyfrowe.

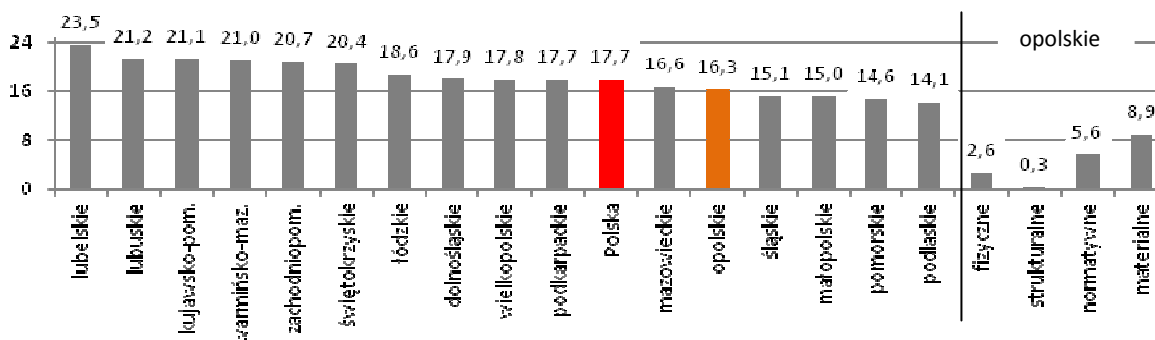
Wspólną klamrą wymienionych trudności są problemy finansowe, wynikające m.in. z niskich świadczeń emerytalnych, które uniemożliwiają zaangażowanie w wiele form aktywności¹⁰⁸.

Coraz większym wyzwaniem staje się zapobieganie chorobom cywilizacyjnym, w tym m.in. z zakresu nadwagi i otyłości (53% dorosłych mieszkańców województwa opolskiego, wg danych GUS, dotkniętych problemem), cukrzycy i chorób psychiatrycznych.

Włączenie społeczne

Pomimo względnie wysokich wskaźników warunków oraz jakości życia, statystycznie wysokich dochodów rozporządzalnych mieszkańców, w województwie opolskim istnieją grupy osób wykluczonych społecznie. Wykluczenie przybiera różne formy i rozmiary. Dostrzegalne jest wykluczenie strukturalne, normatywne, fizyczne, czy materialne. Wyniki badań wskazują, iż w województwie opolskim 16,3% mieszkańców stanowią osoby wykluczone społecznie względem 17,7% przeciętnie w kraju, bez względu na typ wykluczenia (Wykres 18). Zagrożony wykluczeniem jest prawie co drugi mieszkaniec regionu¹⁰⁹.

Wykres 18. Udział osób wykluczonych w Polsce wg województw oraz w województwie opolskim wg typu wykluczenia (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Diagnoza społeczna...*, s.348.

Zagadnienia związane z wykluczeniem wiążą się w województwie opolskim między innymi z:

- **wykluczeniem z przestrzeni ekonomicznej**

(wykluczenie materialne, 8,9% wykluczonych, 13,2% zagrożonych wykluczeniem¹¹⁰) – mniej więcej co 20. mieszkaniec województwa opolskiego zagrożony jest skrajnym ubóstwem (dane GUS),

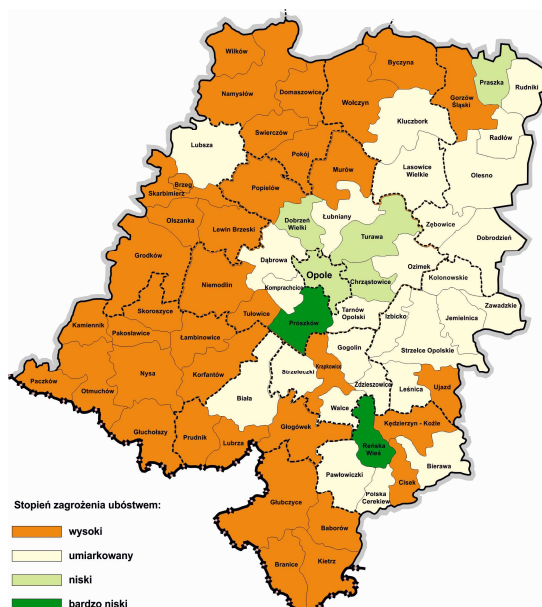
¹⁰⁸ Tamże, s. 36.

¹⁰⁹ Zob. J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Polskie Towarzystwo Statystyczne, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2012, s. 348.

¹¹⁰ Ibidem, s. 348.

Wyniki badań prowadzonych na poziomie regionalnym wskazują, że w 2012 r. w trzech powiatach województwa opolskiego wszystkie gminy należały do grupy o wysokim stopniu zagrożenia ubóstwem (powiaty: głubczycki, namysłowski i nyski)¹¹¹. Wyższym stopniem zagrożenia ubóstwem cechował się podregion nyski. Najwyższa, względna liczba osób i rodzin objętych pomocą ośrodków pomocy społecznej występuje w powiatach namysłowskim, głubczyckim i prudnickim, najniższa zaś w Opolu (per capita).

W 2012 r. w każdym z powiatów woj. opolskiego, z wyjątkiem Opola, występowała gmina lub gminy o wysokim stopniu zagrożenia ubóstwem (Mapa 6)¹¹². Analizy wskazują, że wykluczenie z przestrzeni ekonomicznej w dużej mierze determinowane jest sytuacją na rynku pracy i materialnymi warunkami życia mieszkańców.

Mapa 6. Stopień zagrożenia ubóstwem w województwie opolskim wg gmin (2012)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ¹⁴¹

- **wykluczeniem fizycznym**

wynikającym z wielu barier w życiu codziennym, które nie pozwalają na pełne zaspokojenie i realizację potrzeb społecznych i zawodowych mieszkańców, zwłaszcza osób niepełnosprawnych, czy osób starszych (2,6% wykluczonych w regionie, 13,5% zagrożonych wykluczeniem),

- **wykluczeniem strukturalnym**

związanym z niskim kapitałem kulturowym, zamieszkaniem z dala od rynków pracy, czy centrów życia społeczno-gospodarczego (0,3% wykluczonych w regionie, 19,8% zagrożonych wykluczeniem),

- **wykluczeniem normatywnym**

w tym związanym z różnymi formami uzależnień i multiuzależnień (5,6% wykluczonych, 13,2% zagrożonych wykluczeniem),

- **wykluczeniem cyfrowym**

wiążącym się z nieumiejętnością wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych lub niedostosowaniem TIK do specyficznych i zróżnicowanych potrzeb osób niepełnosprawnych, a także osób w starszym wieku.

Liczba klientów instytucji pomocy społecznej w wieku aktywności zawodowej wynosi w województwie opolskim ponad 32 tys. osób. Badania prowadzone na szczeblu krajowym wskazują, że duża zmienność wskaźników wykluczenia i zagrożenia wykluczeniem obserwowana jest zwłaszcza w przekroju grup społeczno-ekonomicznych i typów gospodarstw domowych, mniej zaś w przekroju województw. W województwie opolskim, w szczególnej sytuacji znajdują się m.in. osoby opuszczające pieczę zastępczą, osoby po 50 roku życia, osoby odbywające karę pozbawienia wolności, osoby przebywające w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich oraz ośrodkach kuratorskich. Wykluczeniem społecznym zagrożona jest także społeczność romska. Romowie są mniejszością najmniej zintegrowaną społecznie i nie zawsze przygotowaną do sprawnego

¹¹¹ Stopień zagrożenia ubóstwem w woj. opolskim. Wielowymiarowa analiza porównawcza opracowana na podstawie metody wzorca rozwoju, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Opole 2013, s. 15.

¹¹² Ibidem, s. 15.

funkcjonowania w coraz bardziej komplikującej się rzeczywistości współczesnego świata¹¹³. Dane ostatniego Spisu Powszechnego wskazują, że społeczność romska w województwie opolskim liczy ponad 1 tys. osób (6,3% populacji Romów w Polsce).

Analizy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej wskazują, że w opinii pracowników socjalnych z województwa opolskiego – kategorią osób najbardziej zagrożonych wykluczeniem społecznym są bezdomni (44% wskazań), następnie – długotrwale bezrobotni (21,6%). Natomiast przy wyborze grup społecznych – średnio zagrożonych wykluczeniem – pracownicy wskazywali najpierw na bezrobocie (31,4%), a potem na ubóstwo (13,5%). Najniższy poziom zagrożenia wykluczeniem przypisano rodzinom z problemem alkoholowym (20,5%) oraz rodzinom wielodzietnym (10,1%)¹¹⁴.

Natomiast najczęstszymi wskazywanymi przez pracowników socjalnych problemami społecznymi występującymi w gminie są: ubóstwo (21,3%), długotrwale bezrobocie (15,4%), niepełnosprawność (14,3%), a także alkoholizm klientów (13%).

Natomiast przy wyborze problemów społecznych, które stwarzały największe trudności – ankietowani wskazywali najczęściej rodziny z problemem alkoholowym (prawie 38%), długotrwale bezrobocie (prawie 20%) i przemoc w rodzinie (8,5%). Wśród przyczyn trudności wymieniano najczęściej brak współpracy ze strony klientów, bierność i brak chęci do poprawy własnej sytuacji życiowej, a w przypadku przemocy w rodzinie – brak możliwości odizolowania sprawcy od ofiary przemocy¹¹⁵. Dodatkowo wśród negatywnych tendencji zwiększających rozmiary wykluczenia wymienić należy¹¹⁶:

- przyspieszony proces starzenia się ludności i związany z tym proces wzrostu obciążeń ekonomicznych rodzin;
- wzrost osób niepełnosprawnych i kosztów leczenia starzejącego się społeczeństwa;
- wzrost samotności kobiet (wdowy) i gospodarstw jednoosobowych;
- wzrost dzieci w rozwodzących się i podzielonych rodzinach;
- wzrost urodzeń pozamałżeńskich (ponad 20%);
- wzrost rodzin bezdzietnych.

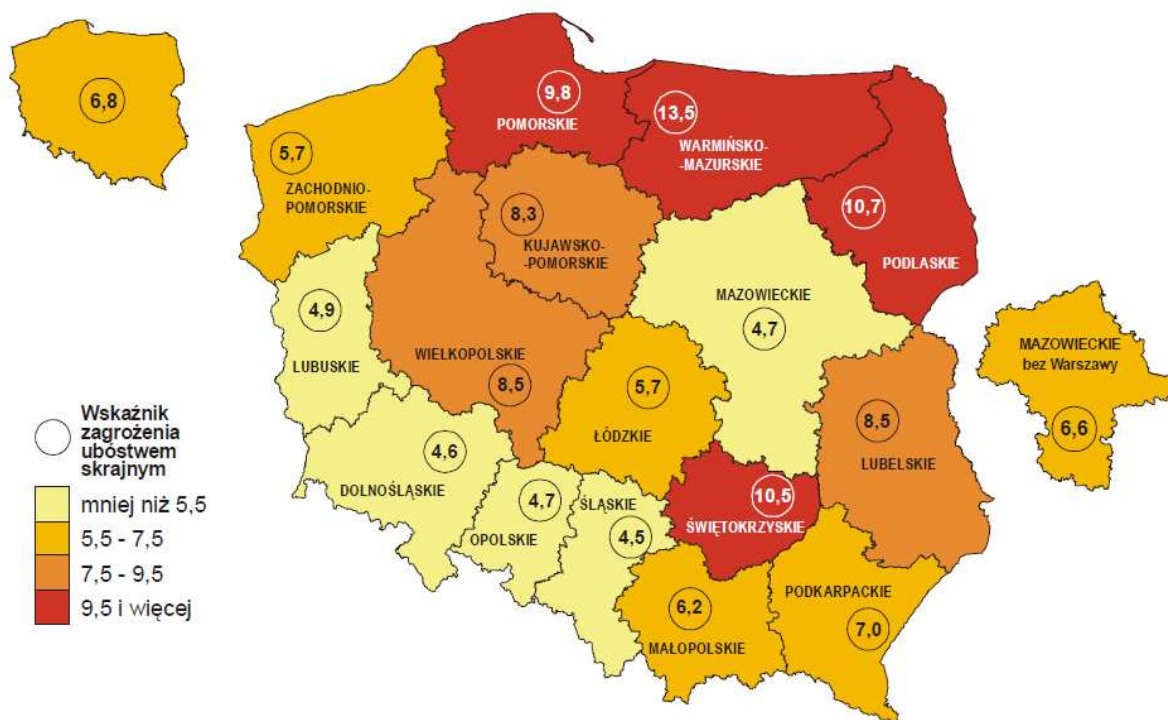
¹¹³ Za: *Program Integracji Społeczności Romskiej w Polsce na lata 2014-2020*, projekt, Warszawa 2013, s. 11.

¹¹⁴ Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w ocenie pracowników socjalnych województwa opolskiego – wybrane zagadnienia, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2009, s. 53.

¹¹⁵ Ibidem, s. 50.

¹¹⁶ Ekspertyza pt. *Grupy szczególnie zagrożone wykluczeniem społecznym – aspekt demograficzny. Województwo opolskie w latach 2009-2030*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2009, s. 13.

Mapa 7. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym w Polsce wg województw w 2012 r. (w % osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji))

Źródło: *Ubóstwo w Polsce w świetle badań GUS, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013, s.22*

Działania ograniczające proces wykluczenia społecznego koncentrować powinny się w szczególności na: rozwoju kształcenia ustawicznego i edukacji zawodowej zorientowanej na potrzeby rynku pracy, wzroście aktywności zawodowej ludności powyżej 50 roku życia, poprawie warunków pracy, wspieraniu aspiracji rozwojowych obszarów biednych oraz promocji zdrowego stylu życia seniorów i zdrowego starzenia się oraz polityki opóźnienia przechodzenia na emeryturę¹¹⁷.

Za niewystarczające w stosunku do potrzeb uznaje się wielkość zadań wspierających rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji. Liczba asystentów rodziny była w Opolskiem w 2012 r. sześciokrotnie niższa niż potrzeby w tym zakresie, a liczba mieszkań chronionych nie przekroczyła stu.

Istotnym problemem jest również obniżona aktywność na rynku pracy wśród osób niepełnosprawnych oraz ich opiekunów. Według danych Urzędu Statystycznego, pochodzących z wyników spisu z 2011 r., w województwie opolskim było 103,2 tys. osób, które odczuwały całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych stosownie do swojego wieku (niepełnosprawność biologiczna) i/lub posiadały odpowiednie, aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony (niepełnosprawność prawna). Osoby niepełnosprawne w 2011 r. stanowiły 10,2% ogółu mieszkańców województwa opolskiego, podczas gdy w 2002 r. – 10,0%. W kraju udział ten ukształtował się na wyższym poziomie i wyniósł odpowiednio: 12,2% i 14,3%. Wśród ogółu osób niepełnosprawnych w woj. opolskim przeważały kobiety. W 2011 r. niepełnosprawnych kobiet było 54,8 tys. (tj. 53,1% ogółu niepełnosprawnych)¹¹⁸. Badania GUS wskazują, że w województwie opolskim zaledwie co czwarta osoba niepełnosprawna to osoba pracująca. Istotnym problemem jest także obniżona aktywność zawodowa osób mających pod opieką osoby niepełnosprawne. Niekorzystna sytuacja zawodowa opiekunów osób niepełnosprawnych może

¹¹⁷ Ekspertyza pt. *Grupy szczególnie zagrożone wykluczeniem społecznym ...*, op. cit., s. 20.

¹¹⁸ *Raport z wyników województwa opolskiego. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2012, s. 33-34.

wiązać się z wieloma czynnikami, jednym z nich jest brak możliwości lub gotowości do podjęcia pracy wynikającej z konieczności wielogodzinnej/ całodobowej opieki nad osobą niepełnosprawną. Aktywność zawodowa obniżona jest także wśród opiekunów osób starszych. Prognozuje się, że w przyszłości rosnąć będzie zapotrzebowanie na usługi skierowane do najstarszej grupy mieszkańców. W końcu 2012 r. 14,8% mieszkańców województwa opolskiego miało co najmniej 65 lat (149 tys. osób, z czego kobiety stanowiły 61,8%, a mężczyźni 38,2%). Prognozy GUS wskazują, że do 2020 r. liczba osób w wieku 65 lat i więcej wzrośnie w regionie o prawie 25% względem 2012 roku. Dodatkowo, w grupie osób w wieku 85 lat i więcej względny wzrost będzie najwyższy w kraju. Jak wskazują analizy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, osoby w podeszłym wieku, w tym w wieku powyżej 75 lat, w znacznym stopniu niepełnosprawne, stanowią główną grupę beneficjentów korzystających z opieki w domach pomocy społecznej. Szacuje się, że w najbliższych kilkunastu latach znacznie wzrosną potrzeby w zakresie miejsc w domach pomocy społecznej, dziennych domach pomocy, czy pomocy w formie usług opiekuńczych dla osób starszych, w tym niepełnosprawnych. Oszacowane potrzeby w zakresie liczby osób niepełnosprawnych w wieku powyżej 75 lat wymagających opieki całodobowej w domach pomocy społecznej w 2020 r. są wyższe o 13% niż dziesięć lat wcześniej. W przypadku usług opiekuńczych szacowane zapotrzebowanie wśród tej grupy ludności wzrośnie o 15%. Natomiast szacowana liczba osób w wieku powyżej 60/65 lat wymagających wsparcia w dziennych domach pomocy w 2020 r. jest wyższa o 22% niż stan w 2010 roku.

Ekonomia społeczna jako instrument uzupełniający otwarty rynek pracy¹¹⁹

Podmioty ekonomii społecznej prowadzą działalność gospodarczą, której zyski mogą być przeznaczane na tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych, bezdomnych i zaburzonych psychicznie.

W województwie opolskim działa m.in.:

- 18 spółdzielni socjalnych (3 w Nysie, 2 w Byczynie, 2 w Strzelcach Opolskich, 2 w Polanowicach oraz po jednej w: Kędzierzynie-Koźlu, Biskupicach, Makowicach, Boguchwałowie, Prudniku, Niwnicy, Opolu, Dąbrówce Górnej i Uszycach);
- 12 Klubów Integracji Społecznej (Grodków, Kędzierzyn-Koźle, Pokój, Głuchołazy, Nysa, Ozimek, Popielów, Zawadzkie, Byczyna, Strzelce Opolskie i 2 w Opolu);
- 2 Centra Integracji Społecznej (Byczyna, Strzelce Opolskie);
- 15 Warsztatów Terapii Zajęciowej (Głuchołazy, Kluczbork, Lewin Brzeski, Nysa, Olesno, Opole, Stare Siołkowice, Jędrzejów, Zawadzkie, Uszyce, Kędzierzyn-Koźle, Namysłów, Krapkowice, Brzeg i Głubczyce);
- 2 Zakłady Aktywności Zawodowej (w Opolu oraz w Branicach);
- 24 Zakłady Pracy Chronionej;
- 86 fundacji, stowarzyszeń oraz spółdzielni pracy i inwalidów prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego¹²⁰.

Analiza stanu sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim wskazuje na dość silne skoncentrowanie aktywności organizacji obywatelskich w Opolu, zaś spółdzielczości socjalnej w powiatach kluczborskim, nyskim i strzeleckim.

Aktywność podmiotów wynika bądź z wielkości ośrodka (stolica województwa), bądź aktywności konkretnych samorządów lokalnych.

¹¹⁹ Ekonomia społeczna posiada wymiar horyzontalny, obok obszaru wykluczenia społecznego i rynku pracy dotyczy także usług społecznych użyteczności publicznej, realizacji zadań publicznych czy rozwoju lokalnego

¹²⁰ *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa opolskiego w 2011 r.*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2012, s. 5-57 ze zmianami na podstawie KRS i konsultacji społecznych projektu RPO WO 2014-2020.

Badania Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej wskazują, że do najważniejszych barier ograniczających rozwój podmiotów ekonomii społecznej należą:

- **spośród barier zewnętrznych:**

niski poziom współpracy między organizacją a instytucjami publicznymi, brak zaufania ze strony społeczności lokalnej/ negatywne stereotypy, brak zaufania ze strony administracji publicznej, niski poziom współpracy między organizacją a innymi podobnymi organizacjami,

- **spośród barier wewnętrznych:**

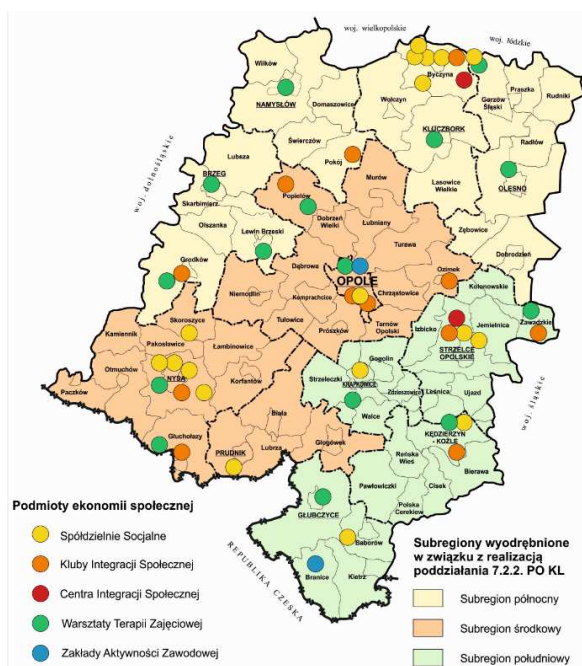
zbyt mała lub niewystarczająca promocja działań organizacji/ niewystarczające środki, problemy związane z infrastrukturą, problemy z płynnością finansową, czy też trudności w utrzymaniu dobrego personelu/ wolontariuszy¹²¹.

Tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju sektora pozarządowego, zwłaszcza podmiotów ekonomii społecznej, w tym zwiększenia wsparcia finansowego jest jednym z elementów rekomendowanych do wsparcia w okresie 2014-2020¹²².

W województwie opolskim, w zakresie wsparcia ekonomii społecznej, wyróżnia się trzy subregiony – wyodrębnione w związku z realizacją poddziałania 7.2.2 POKL, odpowiednio: subregion północny (powiaty: brzeski, kluczborski, namysłowski i oleski), subregion środkowy (powiaty: opolski, Opole, nyski, prudnicki) oraz subregion południowy (pozostałe powiaty) – mapa 8.

Organizacje pozarządowe jako partner w realizacji zadań publicznych

Istotną szansę rozwojową stanowi działalność podmiotów trzeciego sektora. Organizacje pozarządowe tworzą sieci powiązań między instytucjami publicznymi a społeczeństwem, są także realizatorami zadań publicznych. W trakcie realizacji badania SOF-1 ustalono, że w Polsce spośród 95,9 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych znajdujących się w prowadzonej przez GUS Bazie Jednostek Statystycznych aktywnie działało 80% podmiotów, natomiast z 6,1 tys. organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców, objętych sprawozdaniem SOF-4 działalność prowadziło jedynie 59%. Wg danych GUS, w końcu 2010 r. w województwie opolskim aktywnych było 2,1 tys. organizacji, z czego: 40,3% stanowiły typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne, 24,1% ochotnicze straże pożarne, 23,5% stanowiły stowarzyszenia kultury fizycznej i sportu, po 3,4% koła łowieckie i fundacje. Działalność prowadziły także samorządy gospodarcze i zawodowe, organizacje pracodawców, a także społeczne podmioty wyznaniowe.

Mapa 8. Lokalizacja wybranych podmiotów ekonomii społecznej

¹²¹ Zob. *Ekonomia społeczna w województwie opolskim - w stronę rozwiązań systemowych*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2012, s. 55-57.

¹²² Por. *Poziom życia mieszkańców w województwie opolskim, sytuacja rodzin, pomoc bezrobotnym i osobom wykluczonym, niwelowanie skutków dysfunkcji społecznych*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2012, s. 48.

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r. aktywność sektora organizacji pozarządowych uznaje za istotną szansę rozwojową. Jak wskazują badania GUS istotnym problemem w działalności jednostek trzeciego sektora w Polsce są: trudności w pozyskiwaniu środków finansowych (50,1% badanych jednostek), niewystarczające wsparcie społeczne (39,7%), problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych (27,3%), problemy w kontaktach z administracją publiczną (21,1%), a także problemu wewnątrz samej organizacji (12,1%).

1.2.10. Wysoka jakość edukacji

Poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych rośnie. Aspiracje edukacyjne mieszkańców województwa opolskiego są wysokie, jednak nie odpowiadają w pełni potrzebom zgłaszanym przez pracodawców. Badania prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny wskazują, że w ostatnich kilkunastu latach struktura wykształcenia mieszkańców poprawiła się¹²³. Wzrosła liczba mieszkańców z wykształceniem wyższym, zmniejszyła się liczba mieszkańców z wykształceniem podstawowym i niższym. Wyniki ostatniego spisu powszechnego wskazały, że spośród wszystkich mieszkańców województwa opolskiego dla których możliwe było ustalenie wykształcenia, najwięcej posiada wykształcenie średnie (26,3%) i kolejno: zasadnicze zawodowe (23,9%), ukończone podstawowe (17,9%) oraz wyższe (13,6%).

Tabela 5. Ludność w wieku 13 lat i więcej wg poziomu wykształcenia i płci w województwie opolskim i w Polsce w 2011 r. (dane NSP, w %, wśród osób z ustalonym poziomem wykształcenia)

WYSZCZEGÓLNIENIE	POZIOM WYKSZTAŁCENIA						
	wyższe	policealne	średnie	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego
OGÓŁEM							
POLSKA	17,0	2,6	29,0	21,7	4,9	18,3	1,4
OPOLSKIE	13,6	2,2	26,3	23,9	4,6	17,9	1,3
MĘŻCZYŹNI							
POLSKA	14,8	1,5	27,6	27,9	5,5	16,5	1,0
OPOLSKIE	11,8	1,3	24,5	31,4	5,1	14,9	1,0
KOBIETY							
POLSKA	19,0	3,6	30,2	15,9	4,4	20,0	1,7
OPOLSKIE	15,2	3,2	27,9	17,0	4,2	20,6	1,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Pomimo tego, iż nawet wykształcenie wyższe, bądź ukończenie najbardziej atrakcyjnego kierunku kształcenia nie gwarantuje uzyskania i utrzymania pracy, to jednak wyższe kwalifikacje zdecydowanie zwiększają szanse na rynku pracy. Wśród bezrobotnych w województwie opolskim, osoby z wykształceniem wyższym stanowią najmniejszy udział (10,9%), podczas gdy największy

¹²³ W województwie opolskim dzieci i młodzież uczą się w 386 szkołach podstawowych (w tym 264 na obszarach wiejskich), 172 gimnazjach (w tym 75 na obszarach wiejskich), 78 szkołach ponadgimnazjalnych kształcenia ogólnego (w tym 5 na obszarach wiejskich) oraz w 146 kształcenia zawodowego (w tym 13 na obszarach wiejskich). W regionie funkcjonuje 6 szkół wyższych: Uniwersytet Opolski, Politechnika Opolska, Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa w Opolu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu oraz Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Brzegu. Na terenie regionu działają także filie/oddziały zamiejscowe kilku uczelni (w tym trzech szkół ekonomicznych) mających swoją siedzibę poza województwem opolskim. Należą do nich m.in. Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego Wydział Zamiejscowy w Opolu i Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu Wydział Zamiejscowy w Opolu.

stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym i podstawowym lub niepełnym podstawowym¹²⁴. Niemniej jednak część kierunków, w tym kierunków na uczelniach wyższych, nie odpowiada wymogom rynku pracy, co wpływa na fakt, iż część absolwentów ma problem ze znalezieniem pracy adekwatnej do wyuczonego zawodu.

Wyniki projektu „Badania potrzeb pracodawców w kontekście oferty systemu edukacji na poziomie średnim i wyższym”, wskazują na fakt, iż problem tkwi nie w tym, że nie ma podaży pracy, ale że osoby gotowe podjąć pracę posiadają inne kwalifikacje niż oczekiwane. Nawet jeśli osoby te posiadają kwalifikacje pożądane przez pracodawców, to często ich poziom jest niewystarczający. Chodzi o specyficzne umiejętności, np. współpracy w grupie i komunikacji. Ponadto, absolwentom brak umiejętności wykorzystania swojej wiedzy w praktyce. Dostrzegalna jest niedojrzałość uczniów, utrzymująca się niejednokrotnie jeszcze w szkołach wyższych, a nawet jeszcze dłużej w trakcie zatrudnienia u pracodawcy¹²⁵.

Pomimo pozytywnych zmian w ostatnich latach, wciąż niewystarczająco do potrzeb rozwinięte jest kształtowanie kreatywnych, twórczych i innowacyjnych postaw uczniów. Badanie PISA 2012 wskazało, że polskie szkoły lepiej niż w poprzednich dekadach rozwijają u uczniów umiejętność samodzielnego myślenia. Polscy uczniowie osiągają lepsze wyniki z zakresu czytania i interpretacji, matematyki oraz rozumowania w naukach przyrodniczych niż średnio w krajach OECD (badanie objęło pierwszy rocznik uczniów, którzy w gimnazjum uczyli się według nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego)¹²⁶.

Ogólne opinie na temat regionalnej oferty edukacyjnej na poziomie średnim i wyższym, ocenianej z punktu widzenia potrzeb i oczekiwań gospodarki i rynku pracy, wyrażane przez przedstawicieli podmiotów gospodarczych i ich związków, wyraźnie zdominował pogląd, że słabością szkolnictwa jest kształcenie praktyczne i niewystarczające przygotowanie do zawodu¹²⁷. Ponadto, wskazuje się na przeładowanie programów nauczania wiedzą teoretyczną, nieprzydatną, zdaniem pracodawców, w codziennej praktyce zawodowej i brak dobrego przygotowania zawodowego¹²⁸, jak również na stosunkowo dużą powtarzalność tych samych zawodów w szkołach ponadgimnazjalnych oraz niewystarczające dopasowanie oferty kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy¹²⁹.

Złożony i narastający problem niedopasowań strukturalnych na rynku pracy można również wyrazić inaczej, stwierdzając, że rozwój gospodarczy, z którym wiąże się zmiana w strukturze dostępnych miejsc pracy nie nadąża za zmianą preferencji zawodowych młodzieży. Można wreszcie spojrzeć jeszcze z innej strony – młodzież wybiera zawody związane z tym, co chciałaby robić, a nie z tym, co ewentualnie mogłaby robić¹³⁰.

Zdawalność egzaminów gimnazjalnych i maturalnych nie odbiega zasadniczo od średniej w Polsce. Wyniki egzaminu gimnazjalnego, formułowane oddzielnie dla części humanistycznej oraz matematyczno-przyrodniczej, wskazują że województwo opolskie pod względem zdawalności plasuje się w środkowej części rankingu województw. W 2012 roku, średni wynik w części humanistycznej, plasował uczniów z województwa opolskiego nieznacznie poniżej średniej dla kraju, a w przypadku

¹²⁴ Stan w końcu IV kwartału 2012 roku.

¹²⁵ J. Żurawska, *Badania potrzeb pracodawców w kontekście oferty systemu edukacji na poziomie średnim i wyższym*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole 2009, s. 81-82, 139-140.

¹²⁶ Zob. *Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA, Wyniki badania 2012 w Polsce*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2013.

¹²⁷ Regionalne badania wskazują na trudności w określeniu stopnia przygotowania absolwentów poszczególnych typów szkół (zawodowa, średnia, wyższa) do pełnienia ról zawodowych (ok. 40% respondentów). Zauważa się jednak, że w przypadku ocen skrajnie pozytywnych w pierwszej kolejności przedsiębiorcy wymieniają absolwentów szkół wyższych (12%). Por. *Kształcenie ustawiczne pracowników. Raport z badania wśród średnich i dużych firm województwa opolskiego*, M. Filipowicz, Opolskie Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, s. 59.

¹²⁸ *Badania potrzeb pracodawców w kontekście oferty systemu edukacji...*, s. 55.

¹²⁹ *Ewaluacja działań podejmowanych na rzecz edukacji w ramach EFS i EFRR w województwie opolskim*, Dyspersja. Badania społeczne i ewaluacyjne, Opole 2012, s. 271.

¹³⁰ R. Jończy, *Zagraniczne migracje zarobkowe z województwa opolskiego w latach 2008-2010...*, dz. cyt., s. 105.

części matematyczno-przyrodniczej podobnie. Również zdawalność egzaminów maturalnych nie odbiega znacząco od średniej w Polsce – w 2012 r. roku opolskie osiągnęło analogiczny wynik jak przeciętnie Polska. Należy jednak mieć na uwadze, iż w odniesieniu do województw wskaźniki zdawalności są jedynie pomocnicze i poglądowe. Zdawalności różnią się zwłaszcza w przekroju wg typów szkół (licea, technika, inne szkoły; szkoły publiczne i niepubliczne). Dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej we Wrocławiu wskazują m.in., że:

- na wsi i w małych miastach notuje się gorsze wyniki egzaminów gimnazjalnych niż w średnich i dużych miastach;

zdawalność egzaminów maturalnych różni się w zależności od typu szkoły (najwyższa zdawalność w liceach ogólnokształcących, najniższa w liceach uzupełniających). Ważną kwestię stanowi zagadnienie sytuacji edukacyjnej osób niepełnosprawnych. Posiadane wykształcenie różnicuje aktywność zawodową osób niepełnosprawnych – istnieje powiązanie: im wyższy poziom wykształcenia posiadanego przez osoby niepełnosprawne, tym wyższy współczynnik aktywności zawodowej tych osób, jak też wskaźnik zatrudnienia. Najwyższą aktywnością zawodową cechują się osoby z wyższym i średnim poziomem wykształcenia¹³¹. Ważną rolę w wyrównywaniu szans edukacyjnych odgrywają zajęcia dodatkowe oraz wsparcie w ramach poradni psychologiczno-pedagogicznych, skierowanych do uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z tytułu niepełnosprawności¹³².

Edukacja przedszkolna¹³³

W 2011 r. w województwie opolskim edukacją przedszkolną nie było objęte mniej więcej co piąte dziecko, przy czym udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na wsi był zdecydowanie niższy niż w miastach. Wg danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Opolu, pozyskanych bezpośrednio od gmin, w regionie jest prawie 33 tys. miejsc w przedszkolach.

Jak wskazały wyniki badania ewaluacyjnego do potencjalnych barier w dostępie do edukacji przedszkolnej należą: deficyt miejsc w przedszkolach, zbyt krótki czas opieki oferowanej przez przedszkola oraz koszty, których rodzice nie są w stanie (lub nie są skłonni) pokryć. Przedszkola w województwie opolskim w czerwcu 2012 r. były czynne średnio przez 8 godzin i 30 minut dziennie. Pod względem godzin otwarcia występują znaczne różnice w zależności od rodzaju gminy. W gminach miejskich średni czas funkcjonowania przedszkoli (10 godzin i 8 minut) był o około dwie godziny dłuższy, niż w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich (w obu przypadkach 8 godzin i 10 minut). Dostępność edukacji przedszkolnej można rozumieć również jako możliwość uczestniczenia przez dziecko w przydatnych mu zajęciach. Z badań ankietowych przeprowadzonych z rodzicami wynika, że w roku 2011/2012 w przybliżeniu co drugie dziecko brało udział we wszystkich dodatkowo płatnych zajęciach oferowanych mu przez przedszkole, do którego uczęszczało; troje na dziesięcioro dzieci uczestniczyło w części odpłatnych zajęć, natomiast blisko co piąte nie brało udziału w żadnych takich zajęciach.

Kształcenie zawodowe

Wyniki badania ewaluacyjnego¹³⁴ wskazały, że w ostatnich latach sytuacja szkół zawodowych uległa poprawie przede wszystkim pod względem kompetencji nauczycieli, ale również w większości innych obszarów. W stosunkowo najmniejszym stopniu w szkołach udało się osiągnąć cele dotyczące

¹³¹ Za informacją Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych. (<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach-/edukacja/>)

¹³² Ewaluacja przeprowadzona w woj. opolskim w zakresie edukacji przedszkolnej, ogólnej i kształcenia zawodowego wskazuje na potrzebę umożliwienia realizacji w okresie 2014-2020 przedsięwzięć komplementarnych tj. złożonych z różnych działań (w szczególności: zajęć dla uczniów, doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz inwestycji w infrastrukturę placówki) – co wpłynie na podniesienie dostępności i jakości edukacji. Por. *Ewaluacja działań podejmowanych na rzecz edukacji...*, op. cit., s. 306.

¹³³ Por. *Ewaluacja działań podejmowanych na rzecz edukacji...*, op. cit.

¹³⁴ Zob. *Ewaluacja działań podejmowanych na rzecz edukacji w ramach EFS i EFRR w województwie opolski, Dyspersja, Warszawa 2013.*

zdobycia lepszego wyposażenia, zwłaszcza służącego do praktycznej nauki zawodu. Co czwarta szkoła nie dysponuje żadną pracownią, w której uczniowie mogliby odbywać praktyczną naukę zawodu. Niewystarczające fundusze na wzmocnienie bazy dydaktycznej były najbardziej powszechną barierą w rozwoju szkolnictwa zawodowego¹³⁵. Tymczasem spośród wszystkich wolnych miejsc pracy oferowanych przez gospodarkę w województwie opolskim, w końcu 2013 r. 28% skierowanych było dla operatorów oraz monterów maszyn i urządzeń, a 25,5% dla robotników przemysłowych i rzemieślników, czyli dla grup typowo zawodowych (tabela 6).

Tabela 6. Struktura wolnych miejsc pracy w województwie opolskim wg grup zawodów (grupy wielkie) w końcu grudnia 2013 roku

Grupy zawodów	Udział
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	28,0%
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	25,5%
Specjaliści	17,5%
Pracownicy biurowi	8,8%
Pracownicy usług i sprzedawcy	8,7%
Technicy i inny średni personel	5,5%
Pracownicy przy pracach prostych	3,4%
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	2,5%
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	0,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu

Województwo charakteryzuje się stosunkowo dużą powtarzalnością tych samych zawodów w szkołach ponadgimnazjalnych, a zarazem niewystarczającym dopasowaniem oferty kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy. Wyniki badania ewaluacyjnego wskazują, że:

- w najbliższych latach uczniom wszystkich kierunków będą potrzebne staże lub praktyki zawodowe u pracodawców,
- pracownikom szkół zawodowych będzie potrzebny udział w szkoleniach lub studiach związanych z wykonywaną pracą,
- w latach 2014-2020 potrzebne będzie inwestowanie w bazę edukacyjną placówki, poprzez prace budowlane lub remontowe albo doposażenie¹³⁶.

Spośród innych potrzeb na lata 2014-2020, przewidywanych przez dyrektorów szkół prowadzących kształcenie zawodowe, najpowszechniej – przez około trzy piąte respondentów – za potrzebne jest uważane wprowadzenie lub zwiększenie pomocy stypendialnej dla najlepszych uczniów oraz pomocy w zakresie wyposażenie uczniów w podręczniki i przybory szkolne. Dwie piąte nauczycieli dostrzega potrzebę wprowadzenia lub zwiększenia pomocy dla uczniów w zakresie dojeżdżania do szkoły¹³⁷.

Oprócz szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe istotną rolę w wyposażeniu uczniów w kompetencje, na które występuje popyt na rynku pracy, mogą odegrać pracodawcy. Priorytetowymi obszarami współpracy pomiędzy szkołami i placówkami prowadzącymi kształcenie zawodowe a pracodawcami, w zakresie dostosowywania kwalifikacji absolwentów do potrzeb rynku pracy, są: organizowanie praktyk zawodowych i staży uczniów w zakładach pracy, udział w formułowaniu programów nauczania przedmiotów zawodowych, współfinansowanie wyposażenia do praktycznej nauki zawodu w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe. Ewaluacja wskazała, że należy dążyć do sytuacji, w której współpraca pomiędzy szkołami i placówkami prowadzącymi kształcenie zawodowe ma charakter systematyczny i wielopłaszczyznowy¹³⁸.

¹³⁵ Tamże, s. 268.

¹³⁶ Tamże, s. 273.

¹³⁷ Tamże, s. 273.

¹³⁸ Tamże, s. 274.

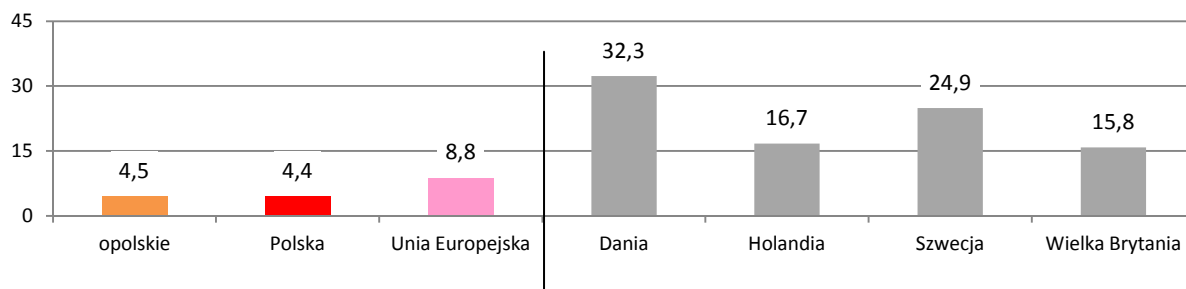
Zdawalność egzaminów zawodowych nie jest w pełni satysfakcjonująca. W sesji letniej 2011 r. do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, przystąpiło w województwie po raz pierwszy łącznie 5,7 tys. absolwentów szkół zawodowych różnego szczebla, z tego dyplom otrzymało 3,7 tys., co stanowiło 65,9% ogółu zdających. Absolwenci zdawali egzamin w 30 zawodach tzw. robotniczych uzyskując zdawalność na poziomie 73,4% i w 46 zawodach na poziomie technikum i szkoły policealnej gdzie średnia zdawalność wyniosła 63,7%¹³⁹.

Udział mieszkańców w kształceniu ustawicznym jest niski

Szanse na rynku pracy bezsprzecznie zwiększa uczestnictwo w różnych formach kształcenia ustawicznego. Uzyskanie nowych kwalifikacji, podwyższenie wykształcenia, czy też nabycie nowych umiejętności, wpływa na pozyskanie i utrzymanie pracy lub prowadzenie własnej działalności. Tymczasem głównym problemem polskiego – a w jeszcze większym stopniu opolskiego – systemu kształcenia ustawicznego jest niski udział osób w wieku 25-64 lata w formalnym kształceniu ustawicznym.

Wg danych Eurostatu, w 2011 roku jedynie 4,4% mieszkańców Polski z tej grupy uczestniczyło w formach kształcenia ustawicznego, co klasyfikuje nasz kraj bardzo nisko w Unii Europejskiej. Na tym tle nie lepiej wygląda również sytuacja województwa opolskiego, dla którego wskaźnik ten wyniósł ok. 4,5% (Wykres 19).

Wykres 19. Udział osób w wieku 25-64 lata w kształceniu ustawicznym w województwie opolskim, Polsce i wybranych krajach w 2011 roku (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

1.2.11. Inwestycje w infrastrukturę społeczną

Wykonane analizy wskazują, że województwo opolskie doświadcza i w najbliższych latach doświadczać będzie istotnych przemian społeczno-gospodarczych. Badania oraz długookresowe opracowania prognostyczne zgodne są co do oceny tendencji zmian demograficznych w województwie opolskim. Obserwowany i przewidywany spadek liczby ludności, przy jednoczesnym narastającym starzeniu się populacji, nowych wzorcach postaw i zachowań prokreacyjnych, tworzą nową sytuację na rynku pracy i w innych obszarach rzeczywistości społeczno-gospodarczej¹⁴⁰.

Kwestie demograficzne realnie wpływają i wpływać będą na społeczeństwo oraz gospodarkę regionu – kształtować będą sytuację zarówno w obszarze ochrony zdrowia, edukacji, popycie na towary i usługi oraz szeroko pojętym rynku pracy. Szczególnym wyzwaniem w tym kontekście jest zapewnienie odpowiedniej infrastruktury społecznej, odpowiadającej na zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługują m.in.:

¹³⁹ Analiza wyników egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w województwie opolskim w sesji letniej 2011 r., Kuratorium Oświaty w Opolu, Opole 2012, materiał powielony.

¹⁴⁰ „Mechanizmy zaradcze względem problemów na rynku pracy w województwie opolskim – analiza w oparciu o przeprowadzone badania oraz wiedzę ekspercką”, PIN-Institut Śląski, Opole 2010.

- niewystarczająca do potrzeb infrastruktura dla osób starszych i niepełnosprawnych - duża część działań prowadzonych jest w ograniczonym wymiarze, co sprawia, że potrzeby osób starszych w niektórych dziedzinach życia nie są zaspokajane w oczekiwanym stopniu;
- wyniki wykonanych prognoz demograficznych wskazujących, że do 2020 r., w porównaniu do 2012 r. liczba mieszkańców województwa w wieku 65 lat i więcej wzrośnie o prawie 25%, co zwiększać będzie popyt na usługi skierowane do osób starszych;
- niższy średni wiek dezaktywizacji zawodowej niż przeciętnie w Unii Europejskiej powiązany z prognozowanym spadkiem liczby ludności w wieku produkcyjnym (konieczność utrzymania mieszkańców w zdrowiu);
- wydłużanie się przeciętnego trwania życia, zarówno kobiet i mężczyzn, zwiększające popyt na usługi geriatryczne;
- niewystarczająca infrastruktura z zakresu ginekologii, neonatologii oraz specjalistycznej opieki nad ciężarną, matką oraz noworodkiem (w tym infrastruktura wczesnego wykrywania wad rozwojowych u niemowląt i dzieci oraz z zakresu prawidłowego rozwoju w okresie noworodkowym).

Obok wyzwań wynikających z uwarunkowań demograficznych szczególnym wyzwaniem jest poprawa spójności społecznej i terytorialnej w miastach, po wielokroć narażonych na kumulację negatywnych zjawisk, zarówno społecznych, gospodarczych, środowiskowych, jak i przestrzennych. Cechą charakterystyczną współczesnych miast jest ich złożona struktura przestrzenna, społeczna i gospodarcza. W tkance miejskich organizmów szczególnej uwagi wymagają obszary, w których występuje kumulacja negatywnych zjawisk. Charakterystyczne dla tych terenów – wysoka stopa bezrobocia, niski poziom aktywności gospodarczej, wyższe natężenie występowania zjawisk patologicznych powodują, że nawet podstawowe potrzeby społeczne na tych obszarach nie są zaspokajane w odpowiednim stopniu. Coraz mocniej zaznacza się w przestrzeni nierówność społeczna – występowanie obszarów biedy, patologii i zagrożenia przestępczością, obok terenów zamieszkałych przez ludzi zamożnych o ustabilizowanym statusie społecznym. Z uwagi na duże znaczenie, jakie dla egzystencji i rozwoju miast ma problematyka zdegradowanych i zaniedbanych terenów, w strukturach przestrzennych wielu miast województwa opolskiego szczególną wagę przypisuje się potrzebom ponownego ożywienia tych terenów pod względem społecznym i gospodarczym¹⁴¹. Jak wynika z analizy SWOT dla województwa opolskiego, przeprowadzonej na potrzeby Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r., istotną słabą stroną, obok występowania obszarów zdegradowanych, jest niedopasowanie strukturalne pomiędzy popytem a podażą na rynku pracy wynikające ze struktury kształcenia. Istotnym wyzwaniem i szansą jest natomiast wzrost presji na kształcenie ustawiczne i praktyczne. Jak wynika ze zrealizowanego badania ewaluacyjnego, wśród przeszkód uniemożliwiających pełną realizację celów rozwojowych szkół prowadzących kształcenie zawodowe, zdecydowanie najbardziej powszechne okazują się niewystarczające środki na poprawę stanu bazy edukacyjnej. Przeszło siedmiu na dziesięciu dyrektorów szkół wskazało jako problem niewystarczającą dostępność funduszy na przebudowę lub remont budynku oraz niewystarczającą dostępność funduszy na zakup lub modernizację wyposażenia¹⁴².

2. Wymiar terytorialny polityki rozwoju województwa opolskiego do 2020 roku

Politykę rozwoju województwa opolskiego w perspektywie 2020 roku określa uchwalona w dniu 28 grudnia 2012r. przez Sejmik Województwa Opolskiego *Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.* Wymiar terytorialny polityki rozwoju oznacza przestrzenne ukierunkowanie interwencji do ściśle określonych obszarów, w zależności od typu obszaru i występującego w jego

¹⁴¹ Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r., Sejmik Województwa Opolskiego, Opole 2012, s. 63-64.

¹⁴² *Ewaluacja działań podejmowanych na rzecz edukacji...*, op. cit., s. 191.

granicach problemu. Zgodnie z ustaleniami krajowych i unijnych dokumentów strategicznych, podejście terytorialne zwiększa efektywność realizacji celów rozwojowych dzięki temu, że umożliwia zarówno właściwie wykorzystywać zróżnicowanie wewnętrznych potencjałów, jak również niwelować niedobory w obrębie niektórych obszarów.

Terytorialny wymiar interwencji w SRWO 2020 obejmuje dwa odmienne typy obszarów:

- obszary koncentrujące procesy rozwoju społeczno-gospodarczego w skali regionu i kraju (**bieguny wzrostu**);
- obszary odznaczające się największą koncentracją negatywnych zjawisk rozwojowych o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym (**obszary problemowe**).

2.1. Bieguny wzrostu

Bieguny wzrostu stanowią obszary, na których występuje kumulacja pozytywnych procesów rozwojowych. Zgodnie z SRWO 2020, obszarami o takiej charakterystyce w województwie opolskim są:

- Aglomeracja Opolska - ośrodek wojewódzki (Opole) z obszarem funkcjonalnym,
- ośrodki subregionalne (Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Nysa) i ich obszary funkcjonalne.

Aglomeracja Opolska

Centralną część województwa zajmuje Aglomeracja Opolska (Mapa 8) - zwarty przestrzennie kompleks terytorialny odznaczający się wysokim poziomem urbanizacji, koncentracją funkcji administracyjnych, przemysłowych, usługowych i mieszkalnictwa, w którym występują wzajemne powiązania funkcjonalne (ekonomiczne, społeczne, komunikacyjne, infrastrukturalne, środowiskowe), wspólne systemy (organizacyjne i techniczne), a nade wszystko jest to obszar objęty wspólną polityką rozwoju (wspólne cele i narzędzia realizacji).

Łącznie obszar współpracy obejmuje 20 gmin (gmina Opole, gminy powiatu opolskiego - oprócz gminy Tułowice oraz gmina Izbicko z powiatu strzeleckiego, gmina Lewin Brzeski z powiatu brzeskiego, a także wszystkie gminy powiatu krapkowickiego), które zamieszkuje ponad 300 tys. mieszkańców¹⁴³. Charakterystykę potencjału Aglomeracji Opolskiej zawiera Tabela 7.

Tabela 7. Podstawowe wielkości charakteryzujące potencjał aglomeracji opolskiej

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	AGLOMERACJA OPOLSKA							
		RDZEŃ MIASTO OPOLE		STREFA WEWNĘTRZNA		STREFA ZEWNĘTRZNA		OGÓŁEM	
			[%]		[%]		[%]		[%]
1	Powierzchnia [km ²]	97	1,0	1329	14,1	863	9,2	2289	24,3
2	– Liczba mieszkańców [tys.]	122,4	12,1	127,7	12,6	84,9	8,3	335,1	33,0
3	Gęstość zaludnienia [osób na 1 km ²]	1262		97		98		146	-
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie Regon [tys.]	20,0	20,5	10,2	10,5	6,1	6,3	36396	37,3
5	Liczba pracujących w gospodarce narodowej [tys.]	51,3	25,3	19,2	9,5	17,0	8,4	87,5	43,2

Źródło: Województwo Opolskie, Podregiony, Powiaty, Gminy 2012; Urząd Statystyczny w Opolu 2012

¹⁴³ W trakcie prac nad RPO WO 2014-2020 i konsultowania zapisów Programu z Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju skład Aglomeracji Opolskiej został rozszerzony o gminę Tułowice, Uchwałą nr 7/2014 Zarządu Stowarzyszenia Aglomeracja z dnia 19 marca 2014 r. w sprawie przyjęcia gminy Tułowice w poczet członków Stowarzyszenia Aglomeracja Opolska.

W zawartym w dniu 26 października 2012 r. *Porozumieniu w sprawie utworzenia Aglomeracji Opolskiej*, 20 gmin zinstytucjonalizowało wolę podejmowania wspólnych działań w zakresie: planowania strategicznego i przestrzennego, rozwoju gospodarczego, transferu nowych technologii z centrów naukowych Opola do podmiotów gospodarczych Aglomeracji, transportu zbiorowego, ochrony zasobów przyrodniczych, ochrony środowiska, ochrony przeciwpowodziowej, oświaty, kultury, sportu i turystyki.

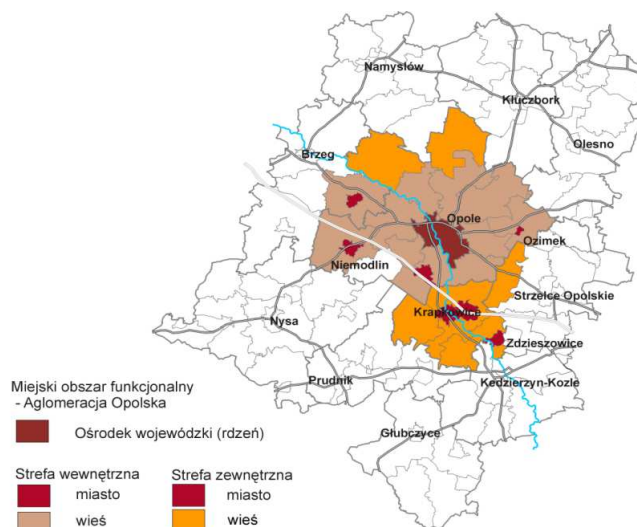
Z uwagi na zróżnicowanie cech przestrzenno-funkcjonalnych w obrębie obszaru Aglomeracji Opolskiej zaproponowano wydzielenie: obszaru rdzeniowego (miasto Opole), strefy wewnętrznej i strefy zewnętrznej.

Rdzeniem aglomeracji jest miasto Opole liczące pod koniec 2012 r. około 121,6 tys. mieszkańców. Ścisłe związki funkcjonalne, społeczno-gospodarcze i morfologiczne z rdzeniem wykazuje wewnętrzny obszar aglomeracji,

odpowiadający zasadniczo obszarowi zdelimitowanemu w ekspertyzie¹⁴⁴ prof. P. Śleszyńskiego. W skład tego obszaru wchodzi 11 gmin: Chrzastowice, Dąbrowa, Dobrzeń Wielki, Komprachcice, Lewin Brzeski, Łubniany, Niemodlin, Prószków, Tarnów Opolski, Turawa oraz Ozimek. Jednocześnie na uwagę zasługuje gmina Tułowice, która pomimo tego, iż obiektywnie wykazuje związki funkcjonalne z Opolem, to jednak jak dotąd nie wyraziła woli współpracy w ramach porozumienia aglomeracyjnego. Strefa zewnętrzna aglomeracji opolskiej obejmuje łącznie 8 gmin, w tym 2 gminy północnej części powiatu opolskiego (Murów, Popielów), 5 gmin powiatu krapkowickiego oraz gminę Izbicko z powiatu strzeleckiego. Gminy te w obszarze aglomeracji pełnią istotne funkcje: bądź to przyrodnicze – zapewniając mieszkańcom aglomeracji niezbędny zasób terenów rekreacyjno-wypoczynkowych, bądź to funkcję wzmacniającą potencjał społeczno-gospodarczy aglomeracji.

Ośrodki subregionalne

Według Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego ośrodki subregionalne *stanowią dobrze rozwiniętą, w miarę równomiernie rozmieszczoną w większości województw, sieć miast średniej wielkości (powyżej 20 tys.) pełniących istotne funkcje w skali sub- i regionalnej. Ośrodki te mają duże znaczenie w sferze gospodarczej, a także w sferze zaspokojenia dostępu do usług publicznych średniego a czasem wyższego rzędu (s.104)*. Z kolei według KPZK ośrodkami subregionalnymi są miasta zasadniczo liczące pomiędzy 50 a 100 tys. mieszkańców (s.192). Ze względu na znaczenie gospodarcze do tej grupy miast mogą być także dołączone mniejsze miasta. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa oraz SRWO 2020, z uwagi na wielkość regionu, rozkład przestrzenny sieci osadniczej i jej policentryzm, a także celowość zapewnienia równomiernej dostępności w szczególności do usług, do tej kategorii ośrodków zaliczono miasta Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork i Nysę. Jak wskazują wyniki analiz, ośrodki subregionalne wykazują silne pozytywne tendencje rozwojowe, co oznacza, że posiadają one potencjał aby gromadzić i rozprzestrzeniać procesy rozwojowe. W SRWO 2020 przyjęto za KPZK, że obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych obejmują gminy wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie tych ośrodków

Mapa 9. Aglomeracja Opolska
Źródło: Opracowanie własne.

¹⁴⁴ Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw. Ekspertyza prof. PAN Przemysława Śleszyńskiego wykonana dla MRR, 2012, s. 7.

(KPZK, s.192). Z uwagi na potrzebę zachowania zasady rozłączności obszarów funkcjonalnych, która oznacza, że gmina może wchodzić w skład tylko jednego miejskiego obszaru funkcjonalnego, dokonano odstępstwa od reguły bezpośredniego sąsiedztwa w obszarze funkcjonalnym Kędzierzyna-Koźła, gdzie gmina Zdieszowice, pomimo tego, że jej obszar wiejski graniczy bezpośrednio z obszarem ośrodka subregionalnego, przynależy do obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Opolskiej.

W ten sposób granice obszarów funkcjonalnych ośrodków subregionalnych w województwie opolskim obejmują:

- **miasto Brzeg** (rdzeń) oraz strefę zewnętrzną: Gm. Skarbimierz, Gm. Lubsza;
- **miasto Kędzierzyn – Koźle** (rdzeń) oraz strefę zewnętrzną: Gm. Bierawa, Gm. Cisek, Gm. Leśnica, Gm. Ujazd;
- **miasto Kluczbork** (rdzeń); strefa zewnętrzna: obszar wiejski gminy Kluczbork;
- **miasto Nysa** (rdzeń); strefa zewnętrzna: obszar wiejski gminy Nysa.

Charakterystykę potencjału obszarów funkcjonalnych ośrodków subregionalnych zawiera Tabela 6.

Tabela 8. Podstawowe dane charakteryzujące potencjał społeczno-gospodarczy miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków subregionalnych

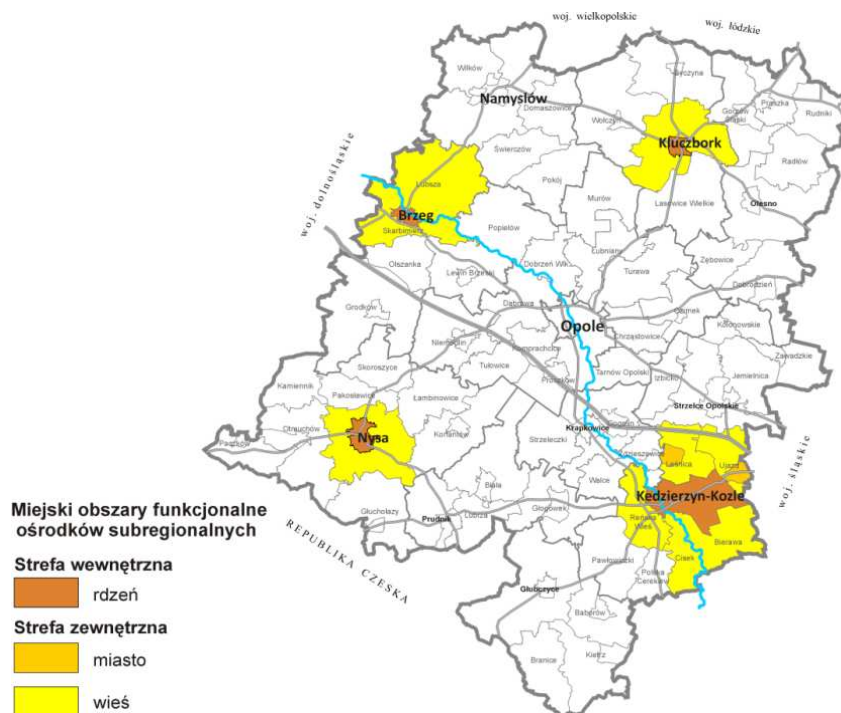
LP.	WYSZCZEGÓLNIENIE	POWIERZCHNIA		LICZBA MIESZKAŃCÓW		GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA [osób na 1 km ²]	LICZBA PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ ZAREJESTR. W SYSTEMIE REGON		LICZBA PRACUJĄCYCH W GOSPODARCE NARODOWEJ	
		[km ²]	%	[tys.]	%		[tys.]	%	[tys.]	%
1.	Obszar funkcjonalny miasta Brzeg (OF), w tym:	337	3,6	53998	5,3	160	6667	6,8	11134	5,5
	➔ rdzeń	15	0,2	37329	3,7	2489	5129	5,3	8464	4,2
	➔ strefa zew.	322	3,4	16669	1,6	52	1538	1,5	2670	1,3
2.	OF miasta Kędzierzyn-Koźle, w tym:	590	6,3	100378	9,9	170	9088	9,3	20928	10,3
	➔ rdzeń	124	1,3	63974	6,3	516	6878	7,1	17197	8,5
	➔ strefa zew.	466	5,0	36404	3,6	78	2210	2,2	3731	1,8
3.	OF miasta Kluczbork, w tym:	217	2,3	37036	3,7	171	3950	4,0	8232	4,1
	➔ rdzeń	12	0,1	24819	2,4	2068	3037	3,1	7226	3,6
	➔ strefa zew.	205	2,2	12217	1,3	60	913	0,9	1006	0,5
4.	OF miasta Nysa, w tym:	218	2,3	58532	5,8	268	6837	7,0	12087	6,0
	➔ rdzeń	28	0,3	45457	4,5	1623	5789	5,9	10630	5,2
	➔ strefa zew.	190	2,0	13075	1,3	69	1048	1,1	1457	0,8

Źródło: Województwo Opolskie, Podregiony, Powiaty, Gminy 2012; Urząd Statystyczny w Opolu 2012

Granice przyjętych w SRWO 2020 obszarów funkcjonalnych ośrodków subregionalnych należy traktować jako ich minimalny zasięg, co oznacza, że możliwe jest ich poszerzenie w celu uwzględnienia wszystkich istotnych związków funkcjonalnych i uwarunkowań rozwojowych, w tym

podejmowanych inicjatyw współpracy jednostek samorządu terytorialnego na rzecz rozwoju subregionu.

Mapa 10. Obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych wg SRWO 2020

Źródło: Opracowanie własne.

2.2. Obszary problemowe

Stanowią je obszary, w których występują zjawiska o szczególnym charakterze, cechujące się koncentracją negatywnych zjawisk rozwojowych, których ograniczenie wymaga interwencji państwa lub regionu.

Miasta wymagające restrukturyzacji i rewitalizacji

Zapisy unijnych i krajowych dokumentów strategicznych wskazują, iż jednym z priorytetowych obszarów interwencji w perspektywie 2014 – 2020 powinny być miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji¹⁴⁵. Miasta województwa opolskiego, tak jak i w całej Polsce borykają się z wieloma wyzwaniami rozwojowymi – problemami społecznymi i gospodarczymi wynikającymi z upadku tradycyjnych gałęzi przemysłu, utraty dotychczasowych funkcji, globalizacji czy też spowolnienia gospodarczego. W niektórych ośrodkach miejskich lub/i na niektórych ich obszarach (dzielnicach) doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, przestrzennych i środowiskowych oraz do degradacji fizycznej, gospodarczej i społecznej.

Obszarami koncentrującymi te negatywne zjawiska i problemy w organizmach miast województwa opolskiego są: tereny poprzemysłowe¹⁴⁶, tereny zaniedbanych dzielnic i osiedli

¹⁴⁵ Zgodnie z wnioskami ewaluacji regionalnej zadania rewitalizacyjne powinny być kontynuowane w okresie 2014-2020 w związku z dużą rolą, jaką największe ośrodki miejskie województwa opolskiego odegrać mogą w aktywizacji regionu. Por. *Ocena jakości projektów...*, op. cit., s. 7.

¹⁴⁶ Tereny poprzemysłowe – obszary, które przestały być miejscem produkcji przemysłowej lub przestały pełnić funkcje pomocnicze dla tej produkcji w obrębie zakładów przemysłowych, łącznie z obszarami niedokończonych inwestycji przemysłowych – wg Domański B., 2000, *Restrukturyzacja terenów poprzemysłowych w miastach [Transformation of derelict industrial land in towns and cities]* (w:) Z.Ziobrowski, D.Ptaszycka-Jackowska, A.Rębowska, A.Geissler (red.)

fabrycznych, tereny blokowisk, które zwłaszcza w największych miastach regionu stanowią znaczny udział w zasobach mieszkaniowych, tereny powojkowe, tereny pogórnice.

Według *Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku* rozwój miast musi uwzględniać podjęcie działań na rzecz restrukturyzacji¹⁴⁷ i rewitalizacji¹⁴⁸ ich obszarów kryzysowych i zdegradowanych. Zgodnie z SRWO 2020, miastami wymagającymi restrukturyzacji i rewitalizacji uznano: Opole, 4 ośrodki subregionalne, pozostałe miasta powiatowe i miasta powyżej 5 tys. mieszkańców z podregionu nyskiego w ramach postulowanego NUTS3¹⁴⁹.

Dobór miast wskazanych do objęcia rewitalizacją oparto na kryteriach jakościowych, w tym:

1) *spełnienia formalnego wymogu związanego z przebiegiem linii demarkacyjnej*

zgodnie z dotychczas obowiązująca zasadą programowania, linia demarkacyjna między miastami a obszarami wiejskimi ustalona jest na poziomie miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców. Kryterium to stanowi wstępny etap delimitacji docelowej grupy miast.

2) *spełnienia wymogu przynależności miasta do obszaru o najniższym poziomie rozwoju w województwie opolskim*

w układzie terytorialnym, na poziomie jednostek statystycznych NUTS3 w województwie opolskim występuje znacząca dysproporcja w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego między podregionem nyskim (zachodnim) a podregionem opolskim (wschodnim). W podregionie nyskim PKB na jednego mieszkańca wynosi ok. 62,5% średniej krajowej podczas gdy w podregionie opolskim ok. 91,7%. Występujące tak duże zróżnicowanie, w kontekście potrzeby budowy spójności wewnątrzregionalnej wymaga szczególnej interwencji. W związku z powyższym przyjęto, że interwencja będzie kierowana do miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców zlokalizowanych w podregionie nyskim¹⁵⁰.

3) *spełnienia wymogu funkcjonalnego*

co oznacza, że wsparciem działań rewitalizacyjnych będą objęte miasta o szczególnym potencjale rozwojowym i potrzebach przekształceń zaniedbanych, niewłaściwie wykorzystywanych i zdegradowanych miejskich struktur, do których zaliczono: ośrodek wojewódzki, ośrodki subregionalne, a ponadto pozostałe miasta powiatowe, w których występuje kumulacja negatywnych problemów społecznych i technicznych w skali regionu.

W efekcie zastosowania powyższych kryteriów grupa miast województwa opolskiego wskazana do wsparcia przedsięwzięć rewitalizacyjnych i restrukturyzacyjnych liczy 18 miast. Należą do nich:

- ośrodek wojewódzki;
- ośrodki subregionalne;
- ośrodki powiatowe.

Ponadto, ze względu na kryterium formalne i przynależności do podregionu nyskiego włączono ośrodki lokalne tj.: Głuchołazy, Głogówek, Grodków, Kietrz i Lewin Brzeski. Jednocześnie w wyniku

Rewitalizacja, rehabilitacja i restrukturyzacja – odnowa miast. Kraków: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, s. 107-142

¹⁴⁷ Restrukturyzacja – proces przekształcania terenów przemysłowych i pomilitarnych w celu ich ponownego wykorzystania (zagospodarowania) na cele produkcyjne lub pozaprodukcyjne i pozawojkowe. Tak rozumiana restrukturyzacja mieści się w obszarze pojęcia rewitalizacji.

¹⁴⁸ Rewitalizacja – proces odbudowy i przekształceń zniszczonych, ale niegdyś żywych obszarów miejskich (np. centrów staromiejskich), mocno zdekapitalizowanych lub nawet utraconych w wyniku działań wojennych czy też powojennych dewastacji i rozbiórek oraz rehabilitacja socjalistycznych blokowisk – dotkniętych problemami społecznymi i ekonomicznymi – wg. J. Olczyk. *Rewitalizacja. Zasady i realizacja*, www.rapidlibrary.com, s.1

¹⁴⁹ Podregion nyski w postulowanych granicach obejmujących powiaty: brzeski, namysłowski, nyski, prudnicki i głubczycki.

¹⁵⁰ W postulowanych granicach obejmujących powiaty: brzeski, namysłowski, nyski, prudnicki i głubczycki.

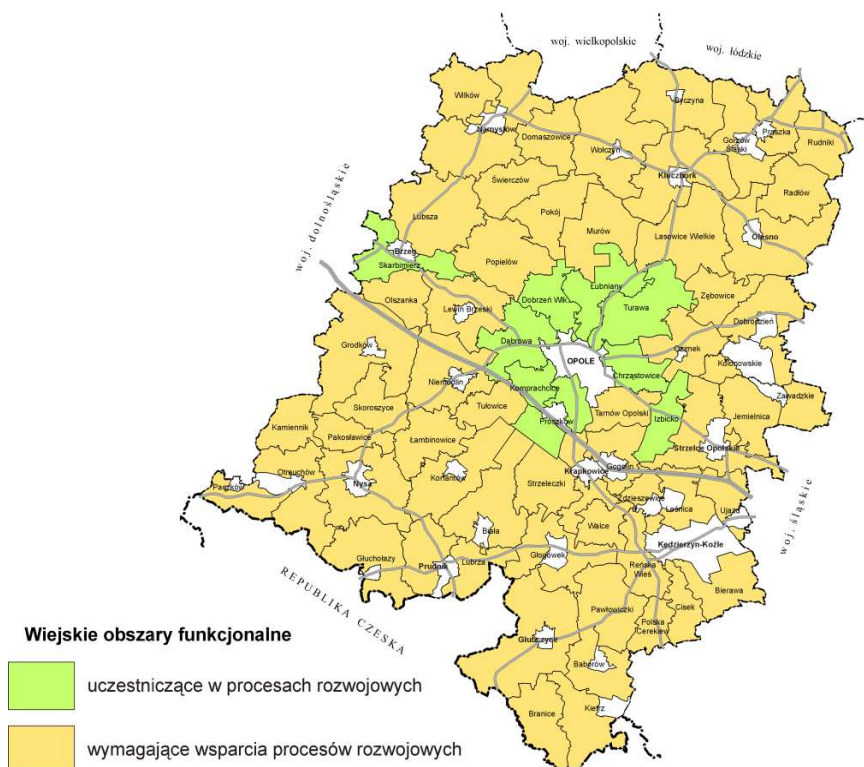
przeprowadzonych konsultacji społecznych projektu RPO 2014-2020 podjęto decyzję o rozszerzeniu kwalifikowalności miast wymagających działań na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji ich obszarów kryzysowych i zdegradowanych na wszystkie miasta w województwie opolskim.

Obszary wiejskie wymagające wsparcia procesów rozwojowych

Według KPZK 2030 obszary wiejskie wymagające wsparcia procesów rozwojowych to obszary, do których czas dojazdu przekracza 90 minut, odznaczające się niską dostępnością do podstawowych usług publicznych, bądź są położone w sąsiedztwie ośrodków miejskich, które w wyniku procesów rozwojowych utraciły dawniej istotne funkcje gospodarcze a dominująca funkcja rolnicza nie zapewnia wystarczających przychodów (s.195). Obszary te w znikomym stopniu uczestniczą we współczesnych procesach rozwojowych. Oferują niedochodowe miejsca pracy, głównie w rolnictwie i w sektorze publicznym (podstawowe usługi w zakresie administracji, edukacji, zdrowia, itp.) oraz uzupełniająco w innych sferach gospodarki, dodatkowo narażone na wahania sezonowe (turystyka) i zagrożone likwidacją w warunkach dekoniunktury. Duża część mieszkańców jest nieaktywna zawodowo ze względu na zaburzoną strukturę demograficzną (emigracja zarobkowa), wynikającą również z braku alternatywnych źródeł dochodów.

Na podstawie analizy¹⁵¹ przeprowadzonej na potrzeby strategii rozwoju województwa potwierdzono, że dostępność drogowa Opola jest dobra z uwagi na centralne położenie stolicy regionu oraz dobrze rozwiniętą sieć dróg. Czas dojazdu powyżej 90 minut cechuje jedynie najbardziej na południe wysunięte tereny powiatu głubczyckiego. W oparciu o kryterium dominującej funkcji rolniczej, niskiej dostępności podstawowych usług publicznych oraz ogólnie niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie opolskim obszarami wiejskimi wymagającymi wsparcia procesów rozwojowych uznaje się wszystkie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie poza strefą podmiejską Opola (Gm. Dobrzeń Wielki, Turawa, Ozimek, Chrzastowice, Dąbrowa, Tarnów Opolski, Prąszków) i okolicami Brzegu (gmina Skarbimierz).

Mapa 11. Obszary wiejskie w województwie opolskim

¹⁵¹ Dostępność komunikacyjna głównych miast województwa opolskiego, DRP UMWO, 2012.

Źródło: Opracowanie własne.

Obszary wiejskie o najtrudniejszej sytuacji rozwojowej

Obszary wiejskie o najtrudniejszej sytuacji rozwojowej to obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych (Mapa 12).

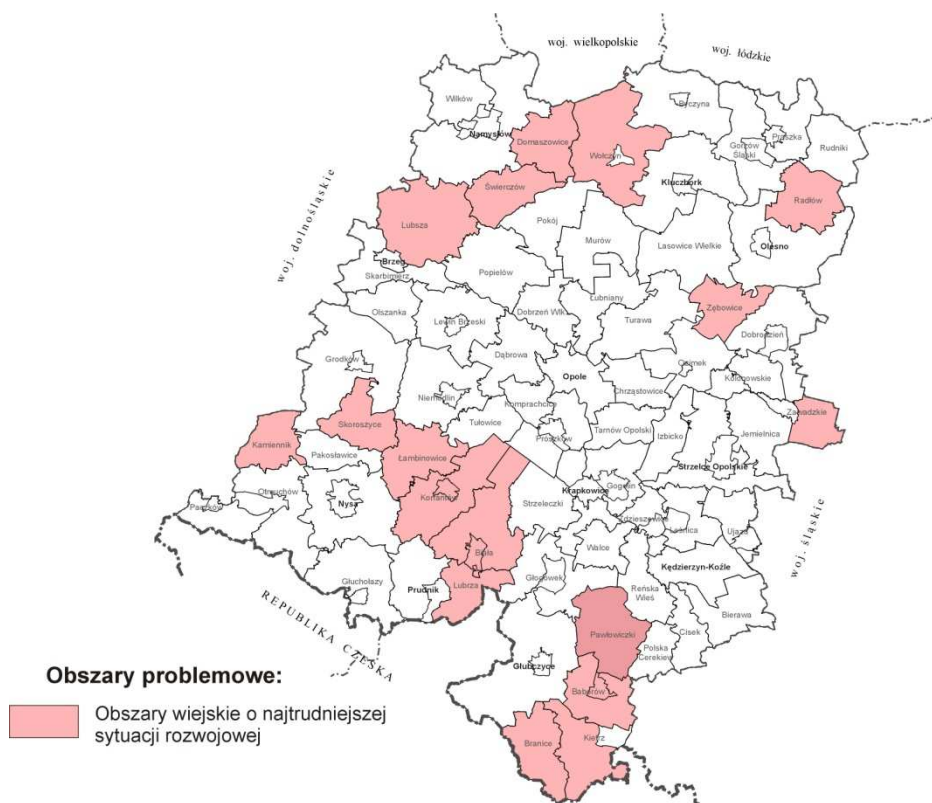
Na podstawie przeprowadzonych analiz odzwierciedlających poziom rozwoju gmin w podziale na poszczególne kapitały rozwojowe, najsłabsze tendencje rozwojowe w regionie posiadają następujące gminy (przedstawione według „skupień”):

- Północna część regionu – Wołczyn, Domaszowice, Radłów;
- Wschodnia część regionu – niesąsiadujące ze sobą gminy Zębówice i Zawadzkie;
- Południowa część regionu - Kietrz, Baborów, Pawłowiczki;
- Południowo-zachodnia część regionu – Lubrza, Biała, Korfantów, Łambinowice, Skoroszyce oraz Kamiennik.

Jednocześnie na podstawie oceny eksperckiej i konsultacji społecznych projektu RPO WO na lata 2014-2020 dokonano weryfikacji ww. zestawienia, w ten sposób, że dodano wybrane gminy z podregionu nyskiego¹⁵², odbiegającego poziomem rozwoju mierzonym wartością PKB na mieszkańca od podregionu opolskiego, w tym: Świerczów i Lubrza w rejonie północno-zachodnim z powodu dodatkowej niskiej wartości kapitału naturalnego (niska wartość wskaźników rolniczej przestrzeni produkcyjnej, zagrożenie powodziowe najbardziej zurbanizowanej części gminy Lubrza w dolinie Odry) oraz Branice.

Mapa 12. *Obszary wiejskie o najtrudniejszej sytuacji rozwojowej*

¹⁵² W proponowanej formule obejmującej powiaty: namysłowski, brzeski, nyski, prudnicki, głubczycki.

Źródło: Opracowanie własne.

Obszary przygraniczne

SRWO 2020 przyjmuje, zgodnie z KPZK, że obszar przygraniczny obejmuje terytorium całego województwa opolskiego (podregiony na poziomie NUTS2). Specyfiką obszarów przygranicznych jest m.in. oddalenie i słaba dostępność do centrum kraju, niewystarczające powiązania transgraniczne, presja urbanizacyjna i turystyczna w terenach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, niedobory w wyposażeniu w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną na obszarach górskich i podgórskich leżących przy granicy polsko-czeskiej).

W skali regionu szczególną rolę odgrywają powiaty bezpośrednio graniczące z Republiką Czeską (nyski, prudnicki, głubczycki), bowiem są to obszary o utrudnionej dostępności do centrum regionu dodatkowo zdominowane funkcją rolniczą, z barierami zagospodarowania wynikającymi z charakteru terenów górskich i podgórskich oraz uwarunkowań historycznych (granica państwowa), z niewykorzystaną szansą rozwoju funkcji turystycznych.

Mapa 13. Obszary przygraniczne w województwie opolskim

Źródło: Opracowanie własne.

Obszary o ekstremalnie niskiej dostępności transportowej

Miarą spójności terytorialnej jest między innymi dostępność czasowa obszaru województwa, w szczególności głównego bieguna wzrostu - miasta Opola. Wykonany w 2011 roku pomiar rzeczywistego czasu przejazdu samochodem osobowym wskazał, że najbardziej niekorzystną dostępność do Opola, przekraczającą 90 min. czasu przejazdu, mają mieszkańcy najbardziej wysuniętego na południe obszaru województwa opolskiego, obejmującego część powiatu głubczyckiego (gmina Branice i Kietrz). Obszar ten leży poza głównymi korytarzami transportowymi i pozbawiony jest bezpośredniego dostępu do sieci dróg krajowych, a w większości obsługiwany przez drogi niskich kategorii. Dodatkowo charakteryzuje się zróżnicowaną rzeźbą terenu, przez co większość dróg (w tym także wojewódzkich) posiada liczne wzniesienia i spadki oraz łuki poziome, co bezpośrednio przekłada się na ograniczenia w ruchu pojazdów.

Mapa 14. Obszary o ekstremalnie niskiej dostępności transportowej

Źródło: Opracowanie własne.

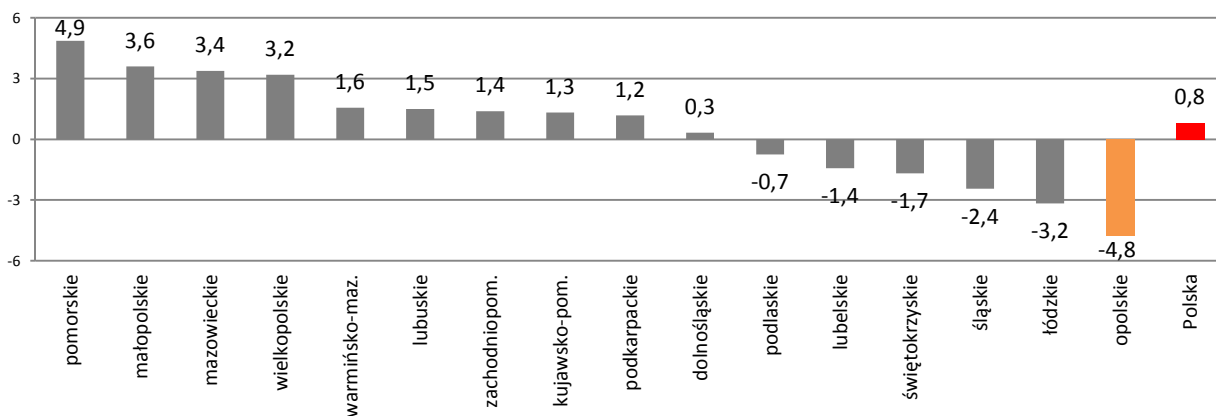
Obszar depopulacji

Województwo opolskie jest regionem, który systematycznie traci kapitał ludnościowy, wpływ na to mają przede wszystkim: tradycja migracji zagranicznych, w tym zarobkowych i niski przyrost naturalny. Diagnoza w zakresie trendów demograficznych znalazła potwierdzenie w wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r., danych rejestrowych służb statystyki publicznej, jak również w badaniach ewaluacyjnych w zakresie powyższej problematyki¹⁵³. W ostatnich latach województwo opolskie było najszybciej wyludniającym się regionem w Polsce, o najniższej dzietności kobiet, masowych migracjach - zwłaszcza zagranicznych oraz niewielkiego popytu na pracę zgłaszanego przez pracodawców. Z uwagi na wyjątkowość zjawisk demograficznych Opolszczyzny, nie tylko w skali krajowej, ale i europejskiej, całe województwo stanowi obszar problemowy ze względów depopulacyjnych.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że zmiany demograficzne były zróżnicowane przestrzennie – spadek liczby ludności w latach 2002-2012 wystąpił w sześciu województwach, podczas gdy w dziesięciu odnotowano wzrost. Zjawisko depopulacji miało różne natężenie w poszczególnych regionach, ale najbardziej niekorzystne było w województwie opolskim. W okresie tym liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 4,8%, podczas gdy w Polsce zwiększyła się o 0,8% (Wykres 20).

Wykres 20. Zmiana liczby ludności w Polsce wg województw w latach 2002-2012 (w %)

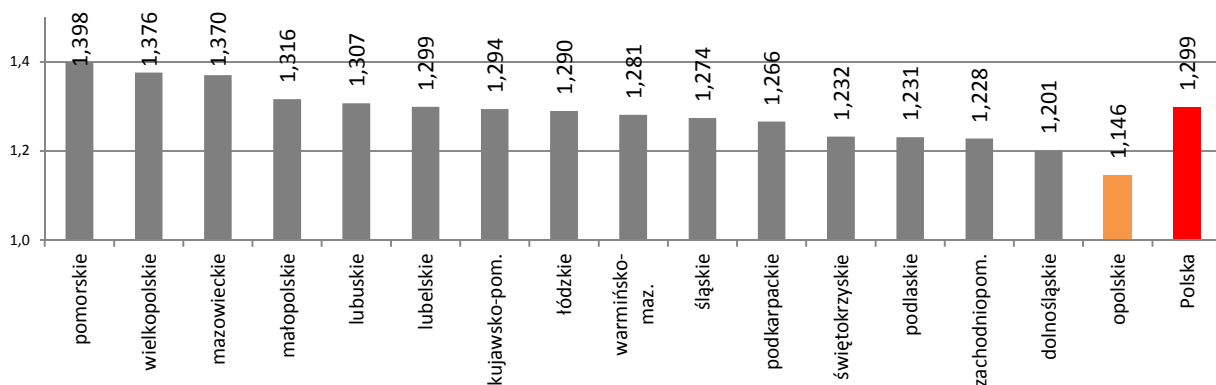
¹⁵³ Por. *Przemiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa: konsekwencje dla lokalnych rynków pracy w Polsce*, badanie ewaluacyjne zrealizowane przez EGO – Evaluation for Government Organizations S.C. na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Aktualne postawy oraz zachowania prokreacyjne, opisywane między innymi przez niskie współczynniki dzietności, czy rosnący średni wiek matek w chwili rodzenia dzieci, nie oddziałują korzystnie na obecną i przyszłą sytuację demograficzną województwa. Poziom urodzeń, mierzony współczynnikiem dzietności, wykazuje najniższą wartość w kraju i jednocześnie jest to jedna z najniższych wartości w skali całego świata. W 2012 r. dzietność kobiet w województwie opolskim była najniższa spośród wszystkich województw - 100 kobiet w ciągu całego okresu rozrodczego rodziło średnio 115 dzieci, znacznie poniżej granicy prostej zastępowalności pokoleń (Wykres 21). Utrzymanie się takiej sytuacji, nawet przy zatrzymaniu odpływów migracyjnych, skutkować będzie najsilniejszym w kraju spadkiem liczby populacji regionu i najbardziej zaawansowanym procesem starzenia się ludności.

Wykres 21. Współczynnik dzietności w Polsce wg województw w 2012 r.

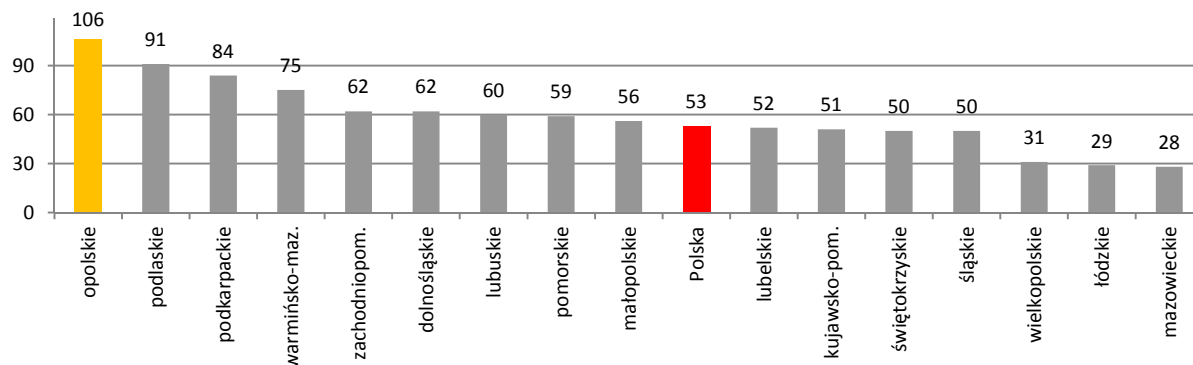
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Od ponad trzydziestu lat województwo opolskie charakteryzuje się ujemnym wskaźnikiem salda migracji, znacząco odbiegającym „in minus” od przeciętnej sytuacji w kraju. Opolskie traci ludność na każdym kierunku migracji – krajowym i zagranicznym. Według prof. K. Heffnera wyludnienie dotyczyć będzie szczególnie obszarów wiejskich, położonych peryferyjnie, słabiej wyposażonych w infrastrukturę techniczną i społeczną. Obejmie ono głównie osoby w wieku 18-35 lat, kobiety oraz osoby wysoko wykształcone¹⁵⁴. Wg danych Spisu Powszechnego (2011) w województwie opolskim na 1000 mieszkańców przypada 106 emigrantów – najwięcej spośród wszystkich województw (w 2002 r. było to 99 osób, Wykres 22). Emigracja z województwa opolskiego, wg danych GUS szacowana jest na ok. 108 tys. mieszkańców.

¹⁵⁴ K. Heffner, *Procesy przestrzenno-gospodarcze w województwie opolskim*, [w:] M. Lis, K. Szczygielski, L. Drożdż (red.), *Województwo Opolskie 1950-2010*, Stowarzyszenie Instytut Śląski, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Opole 2011, s. 141.

Najczęstszym powodem emigracji jest praca¹⁵⁵ (73,7%), w drugiej kolejności są to sprawy rodzinne (15,9%). Spośród emigrantów przebywających czasowo powyżej 3 miesięcy za granicą najwięcej emigrantów z woj. opolskiego przebywa w Niemczech (43,9 tys.), Wielkiej Brytanii (7,9) oraz Holandii (6,7 tys.).

Wykres 22. Liczba emigrantów na 1000 mieszkańców w Polsce wg województw w 2011 r. (dane NSP, wstępne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu.

Proces migracji zarobkowych mieszkańców Opolszczyzny za granicę wywołuje szereg skutków gospodarczych w wymiarze regionalnym, wśród których za najważniejsze uznać należy: zmniejszenie bezrobocia, wzrost materialnego poziomu życia, wpływ na zwiększenie popytu regionalnego, niekorzyści regionalne w bilansie fiskalnym oraz dysharmonię pomiędzy wysokimi dochodami mieszkańców i generowanym przez nie popytem a niedostatecznym rozwojem aktywności gospodarczej zwłaszcza w sferze usług¹⁵⁶. Tym samym zapobieganie i przeciwdziałanie procesom depopulacji stało się horyzontalnym wyzwaniem rozwojowym województwa uwzględnionym w *SRWO*. Także obszar depopulacji, jako problemowy uwzględniony jest w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa*. Głównym instrumentem pozwalającym podejmować działania służące rozwiązywaniu problemów demograficznych będzie opracowywany program Specjalnej Strefy Demograficznej.

Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi

Województwo opolskie należy do tych regionów w kraju, w których jednym z głównych problemów (barier) rozwojowych są cyklicznie występujące zalewy powodziowe. W celu zidentyfikowania obszarów zagrożonych i podjęcia działań ochronnych wyznacza się obszary narażone na ryzyko powodzi. Obszar narażony na niebezpieczeństwo powodzi to obszary, na których istnieje znaczące ryzyko powodziowe lub na których wystąpienie dużego ryzyka jest prawdopodobne. Obszary te wyznaczone zostały w wyniku przeprowadzonej wstępnej oceny ryzyka powodziowego (WORP). Obowiązek przeprowadzenia oceny i wyznaczenia obszarów wynika z ustaleń Dyrektywy 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (tzw. Dyrektywa Powodziowa), zaimplementowanej do Prawa Wodnego.

W województwie opolskim obszary narażenia powodziowego wyznaczone w ramach wstępnej oceny zagrożenia powodziowego obejmują Dolinę Odry oraz doliny jej dopływów: Osobłogi, Nysy Kłodzkiej, Bierawy, Kanału Gliwickiego, Małej Panwi (Mapa 15). Dla obszarów narażonych na

¹⁵⁵ Pracy posiadającej dwie zasadnicze formy: permanentnej, mającej formę długookresową bądź wahadłową (dotyczy to ok. 2/3 migrujących) oraz pracy okresowej lub sezonowej mającej formę komplementarną w stosunku do dochodów uzyskiwanych w kraju lub dotyczącej pracującej w czasie wakacji młodzieży. Por. R. Jończy, *Zagraniczne migracje zarobkowe z województwa opolskiego w latach 2008-2010 oraz ich wpływ na opolski rynek pracy i sferę fiskalną samorządów terytorialnych. Diagnoza i rekomendacje w kontekście rozwoju regionu*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2011, s. 119-120.

¹⁵⁶ *Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego*, Obserwatorium Integracji Społecznej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2012, s. 21.

niebezpieczeństwo powodzi, wskazanych we wstępnej ocenie ryzyka powodziowego zostaną wykonane do 22 grudnia 2013 r. dokładne mapy zagrożenia powodziowego i mapy ryzyka powodziowego. Obszary zagrożenia powodziowego i obszary ryzyka powodziowego stanowiąc będą podstawę do planowania przestrzennego, uwzględnianą w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, planach zagospodarowania przestrzennego województw, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzjach o warunkach zabudowy. Do grudnia 2015 r. sporządzone zostaną plany zarządzania ryzykiem powodziowym.

Mapa 15. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi w województwie opolskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Wstępna ocena ryzyka powodziowego”, KZGW, 2011 r.

3. Specjalizacje regionalne

Uwarunkowania rozwojowe takie jak: spowolnienie gospodarcze i kryzys finansowy, niekorzystna sytuacja demograficzna, konieczność zwiększenia liczby trwałych miejsc pracy i dostosowania ich do potrzeb nowoczesnej gospodarki, potrzeba zwiększenia nakładów na badania i rozwój, a także określenie nowych kierunków rozwoju Wspólnoty Europejskiej, Polski i regionu, wymusiły weryfikację oraz zmianę podejścia do innowacyjności i transferu wiedzy w województwie opolskim. Nadrzędnym zadaniem polityki regionalnej w najbliższych latach będzie skoncentrowanie wysiłków na najważniejszych obszarach rozwoju w celu optymalnego wykorzystania potencjałów wewnętrznych regionu. Swoistość potencjałów regionu najlepiej opisywana jest przez specjalizacje regionalne, w tym specjalizacje inteligentne (*smart specialisation*).

W latach 2012-2013 opracowano nową *Regionalną Strategię Innowacji Województwa Opolskiego do roku 2020* spójną z unijnymi, krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi. *RSIWO2020* stanowi uszczegółowienie SRWO 2020 w obszarze innowacji i transferu wiedzy oraz określa podejście do zidentyfikowania specjalizacji regionalnych, w tym specjalizacji inteligentnych

w województwie opolskim¹⁵⁷. Działania podjęte w zakresie identyfikacji tych specjalizacji miały charakter procesowy wskazujący na zależność pomiędzy potencjałem społeczno-gospodarczym regionu a technologiami warunkującymi kierunki jego dalszego rozwoju.

W ramach przyjętego podejścia określone zostały wyjątkowe cechy i aktywa regionu opolskiego, które mogą służyć zwiększaniu jego konkurencyjności w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim. Założono, że uzyskanie przewag konkurencyjnych wymaga skoncentrowania uwagi na niszach wykorzystujących nowe rozwiązania w tradycyjnych obszarach (gałęziach, branżach i przemysłach) kojarzonych z regionem. Jednocześnie uznano za niezbędne prowadzenie stałej obserwacji rzeczywistości gospodarczej i poszukiwanie potencjałów dla weryfikacji i rozwoju specjalizacji regionalnych, w tym specjalizacji inteligentnych, które pozwolą na uzyskanie pożądaných korzyści definiowanych w skali regionu, kraju i Europy.

Prace nad określeniem specjalizacji regionalnych podzielono na trzy etapy obejmujące: stworzenie odpowiednich baz danych zastanych i informacji, analizę ilościową i jakościową zgromadzonych danych, w tym analizy i badania empiryczne oraz identyfikację technologii występujących w regionie. Ważnym elementem tych prac było przeanalizowanie i włączenie wyników badań pochodzących z Foresightu regionalnego¹⁵⁸.

W wyniku przeprowadzonych prac pozyskano wiedzę o potencjale innowacyjnym województwa opolskiego, który stanowi podstawę do budowania pozycji konkurencyjnej regionu z uwzględnieniem specjalizacji regionalnych, w tym specjalizacji inteligentnych. W toku prac ustalono, że proces identyfikowania tych specjalizacji należy analizować poprzez regionalny transfer wiedzy i odnieść go do poszczególnych faz tego transferu, tj. wytwarzania, wykorzystania i upowszechniania rozwiązań innowacyjnych. Założono, że specjalizacje inteligentne występują wówczas, gdy określona technologia lub jej produkt są obecne w każdej z trzech faz regionalnego transferu wiedzy. Zatem specjalizacje inteligentne występują w regionie, jeżeli określone technologie i/lub ich produkty są lub stają się jednocześnie:

- obiektem badań w regionalnym sektorze B+R (zlokalizowane w regionie instytuty, laboratoria, uczelnie);
- przedmiotem pilotażowych projektów wdrożeniowych w przedsiębiorstwie zlokalizowanym w regionie;
- upowszechniane jako przedmiot transakcji kupna – sprzedaży na rynku regionalnym i ponadregionalnym.

W sytuacji, gdy technologia spełnia trzy kryteria (tzn. występuje we wszystkich fazach regionalnego transferu wiedzy) uznaje się ją za specjalizację inteligentną. W przypadku spełnienia dwóch kryteriów określa się, jako potencjalną specjalizację inteligentną. Spełnienie jednego kryterium kwalifikuje technologie do specjalizacji regionalnych (wytwarzanie lub wykorzystanie).

W przypadku, gdy przeprowadzona analiza wykaże, iż technologia dostępna w regionie nie występuje w żadnej z faz regionalnego transferu wiedzy, wówczas nie występuje specjalizacja regionalna. Proponowana metodologia identyfikacji specjalizacji inteligentnych zapewnia:

- siłę gospodarczą zidentyfikowanych aktywów regionalnych dzięki występowaniu trwałych powiązań wertykalnych;
- możliwość uzyskiwania trwałych przewag konkurencyjnych rozwoju regionu;

¹⁵⁷ Podejście do zidentyfikowania specjalizacji regionalnych, w tym specjalizacji inteligentnych w województwie opolskim ustalone zostało w toku prac Zespołu Wykonawczego ds. opracowania 'smart specialisation' w ramach aktualizacji Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Opolskiego

¹⁵⁸ K. Malik (red.), *Województwo opolskie regionem zrównoważonego rozwoju – foresight regionalny do 2020 roku. Kluczowe obszary badawcze i opisy scenariuszy*, Politechnika Opolska, Wydział Zarządzania i Inżynierii Produkcji, Opole 2008.

- obiektywizację sposobu identyfikacji obecnych i potencjalnych specjalizacji typu „smart”;
- identyfikację obszarów regionalnej działalności badawczej i ekonomicznej, które przekroczyły krytyczną wielkość koncentracji rzeczowo – finansowego oraz ludzkiego kapitału rozwoju.

Wyniki badań *desk research* zestawiono z wynikami badań ilościowych, co w efekcie pozwoliło na zidentyfikowanie kluczowych obszarów rozwoju regionu, tj. takich, dla których region uzyskuje przewagi konkurencyjne. Przeprowadzone analizy umożliwiły również określenie, które z nich uznać można za kluczowe i potencjalnie kluczowe (Tabela 9). Obszary rozwoju, znajdujące się w grupie kluczowych i potencjalnie kluczowych stanowiły podstawę do wyboru specjalizacji regionalnych województwa opolskiego.

Tabela 9. Obszary rozwoju w województwie opolskim

Skala		Obszar	
Obszary rozwoju regionu	Obszary o dużym znaczeniu dla rozwoju regionu	Kluczowe obszary rozwoju z uwzględnieniem technologii i wiedzy regionalnej	Chemiczny
			Budowlany wraz z przemysłem mineralnym i usługami budowlanymi
			Maszynowy i elektromaszynowy
			Paliwowo-energetyczny
			Rolno-spożywczy
			Drzewno-papierniczy, w tym przemysł meblarski
			Metalowy i metalurgiczny
		Potencjalne kluczowe obszary rozwoju	Usługi medyczne i rehabilitacyjne
			Usługi turystyczne
			Transport i logistyka
			Usługi edukacyjne
			Przemysł lekki
			Usługi finansowe
			Handel

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji Województwa Opolskiego 2020, projekt 10.04.2013 r.

W celu określenia dostępnych w regionie technologii, które warunkują rozwój zidentyfikowanych obszarów, a tym samym zapewnić mogą dynamiczny rozwój regionu, do kluczowych obszarów rozwoju przyporządkowano odpowiadające im zakresy działalności. Przyjęta metodologia oceny według faz procesów transferu wiedzy oraz procesu poznawczego pozwoliła na identyfikację grup technologii priorytetowych (Tabela 10).

Tabela 10. Rodzaje priorytetów, w tym innowacji społecznych typu *smart specialisation* w województwie opolskim, wskazane w projekcie Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Opolskiego do 2020 r. z dnia 10 kwietnia 2013 r. (zaktualizowane o wyniki konsultacji społecznych projektu RPO WO 2014-2020)

	GRUPY TECHNOLOGII, PRODUKTÓW I PROCESÓW W RAMACH OBSZARÓW ROZWOJU	WYSZCZEGÓLNIENIE
A. Specjalizacje inteligentne	Technologie chemiczne (zrównoważone)	Otrzymywanie i przetwórstwo materiałów polimerowych
		Technologie chemiczne organiczne
		Chemia specjalistyczna
		Produkty chemiczne na bazie surowców odnawialnych
	Zrównoważone technologie budownictwa i drewna	Technologie budownictwa niskoenergetycznego
		Technologie cementu i betonu
		Technologie drewna
	Technologie przemysłu maszynowego i metalowego	Technologie układów napędowych
		Technologie projektowania i wytwarzania maszyn i urządzeń
		Technologie metali
	Technologie przemysłu energetycznego (w tym OZE)	Technologie wytwarzania paliw
		Technologie silników
		Technologie wysokich napięć
	Technologie rolno-spożywcze	Technologie produkcji roślinnej
Technologie produkcji i przetwarzania żywności w szczególności przetwarzanie mleka		
B. Potencjalnie specjalizacje inteligentne	Procesy i produkty ochrony zdrowia i środowiska (<i>Life and environmental science</i>)	Produkty ochrony zdrowia
		Zintegrowany przestrzennie regionalny produkt turystyczny
		Proces organizacyjny systemu transportu intermodalnego przyjaznego środowisku

Źródło: Opracowanie na podstawie Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Opolskiego 2020, projekt 10.04.2013 r. oraz konsultacji społecznych projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego 2014-2020 [wersja nr 2].

Zidentyfikowane tą metodą grupy kluczowych technologii priorytetowych dla rozwoju regionu stanowią:

- A. **Grupę technologii – specjalizacji inteligentnych** (otrzymywania i przetwórstwa materiałów polimerowych, technologie chemiczne organiczne, chemii specjalistycznej, produktów chemicznych na bazie surowców odnawialnych, budownictwa niskoenergetycznego, cementu i betonu, drewna, układów napędowych, projektowania i wytwarzania maszyn i urządzeń, metali, wytwarzania paliw, silników, wysokich napięć, produkcji roślinnej, przetwarzania żywności w tym w szczególności mleka).
- B. **Grupę technologii – potencjalnych specjalizacji inteligentnych** (produkty ochrony zdrowia i fizjoterapii, przestrzennie zintegrowany regionalny produkt turystyczny, proces organizacyjny systemu transportu intermodalnego przyjaznego środowisku).

Lista specjalizacji inteligentnych nie jest zamknięta. Zmieniająca się rzeczywistość gospodarcza powoduje, że należy monitorować grupy technologii w ramach zidentyfikowanych w województwie

opolskim specjalizacji. Przyjęty podział grup technologii ma charakter umowny, dlatego też nie należy identyfikować technologii wymienionych w podgrupach tylko i wyłącznie z jedną grupą technologii. Określone technologie często integrują zakresy działalności i obszary rozwoju regionu. Tym samym wykorzystanie i upowszechnienie technologii staje się impulsem do rozwoju województwa (specjalizacje inteligentne).

Skupienie się w województwie opolskim na określonych obszarach pozwoli na uzyskanie efektu skali, a także na rozwój wyróżniających się i oryginalnych obszarów specjalizacji. Wspieranie specjalizacji regionalnych w tym specjalizacji inteligentnych pozwoli na stworzenie sprzyjającego klimatu i kultury innowacyjnej, co w konsekwencji zaowocować powinno trwałą przewagą konkurencyjną regionu w przyszłości.

4. Analiza SWOT

W ramach procesu opracowania SRWO 2020 wykorzystano analizę SWOT, za pomocą której zidentyfikowano i zhierarchizowano kluczowe czynniki mające wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy województwa opolskiego. Był to istotny etap diagnostyczny wspomagający proces formułowania wyzwań, celów strategicznych i celów operacyjnych. W ramach analizy SWOT dokonano klasyfikacji czynników w czterech wymiarach:

- wewnętrznym: mocne i słabe strony;
- zewnętrznym: szanse i zagrożenia;
- pozytywnym: mocne strony i szanse;
- negatywnym: słabe strony i zagrożenia.

Mocne i słabe strony regionu to te cechy, które go obecnie wyróżniają, natomiast szanse i zagrożenia rozwojowe to tendencje i zjawiska, które wynikają z otoczenia regionu (Tabela 11 i 12).

Przy kwalifikowaniu czynników do grup zrezygnowano z określników, ponieważ tytuł grupy nadaje im aspekt pozytywny lub negatywny, tzn. jest on mocną lub słabą stroną. Przypisanie czynnika do określonego obszaru tematycznego nie oznacza braku jego istotności w innych obszarach. Zidentyfikowane czynniki zostały przyporządkowane do następujących obszarów społeczno-gospodarczych:

- społeczeństwo, rynek pracy, warunki życia;
- gospodarka;
- dostępność komunikacyjna;
- zasoby, dziedzictwo i środowisko;
- spójność terytorialna.

Tabela 11. Analiza SWOT dla województwa opolskiego – mocne i słabe strony

OBSZARY	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Spoleczeństwo, rynek pracy, warunki życia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poziom i jakość życia mieszkańców, ▪ samoorganizacja i aktywność społeczna na obszarach wiejskich, ▪ wielokulturowość i wieloetniczność regionu z samoorganizującymi się społecznie i kulturowo grupami mieszkańców, ▪ rola mniejszości niemieckiej, ▪ sprawność instytucjonalna jednostek samorządu terytorialnego, ▪ mobilność zasobów pracy, ▪ trwałe sieci powiązań międzynarodowych, ▪ etos pracy w regionie, ▪ poziom dochodów rozporządzalnych, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyludnianie się i struktura wieku ludności, ▪ peryferyzacja obszarów wiejskich, ▪ liczba miejsc pracy dla osób z wyższym wykształceniem, ▪ postawy przedsiębiorcze mieszkańców, ▪ stabilność miejsc pracy, ▪ dostępność do mieszkań, ▪ wysoki poziom bezrobocia na części obszaru regionu ▪ niedopasowanie strukturalne pomiędzy popytem a podażą na rynku pracy wynikające ze struktury kształcenia, ▪ dysharmonia pomiędzy wysokim poziomem życia i aspiracji ludności, a jednocześnie nieadekwatnymi do tego możliwościami zatrudnienia i zarobkowania w regionie, ▪ system zabezpieczeń przeciwpowodziowych, ▪ potencjał naukowo-badawczy opolskich uczelni wyższych, ▪ dostęp do infrastruktury społecznej i technicznej,
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ powiązania gospodarki z zagranicą, zwłaszcza z gospodarką niemiecką, ▪ produktywność rolnicza, ▪ tradycja produkcji rzemieślniczej i spółdzielczej oraz kultura pracy, ▪ zróżnicowana struktura przemysłu, ▪ przemysł średnich technologii, ▪ kondycja mikro i małych przedsiębiorstw, ▪ realny popyt konsumpcyjny per capita, ▪ surowce mineralne, ▪ śródlądowa gospodarka rybacka, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inwestycje, zwłaszcza innowacyjne, ▪ tempo wzrostu gospodarczego, ▪ powiązania między gospodarką, nauką oraz instytucjami otoczenia biznesu, ▪ liczba dużych, wiodących przedsiębiorstw, ▪ [▪ innowacyjność gospodarki, przedsiębiorstw oraz sfery B+R, ▪ sektor usług, w tym usług wyższego rzędu,
Dostępność komunikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ autostrada A4, ▪ wewnętrzna dostępność komunikacyjna regionu, ▪ światłowodowa sieć szkieletowa umożliwiająca realizację usług szerokopasmowego Internetu, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak osi komunikacyjnej „północ-południe” ▪ połączenie z Warszawą ▪ stan i parametry techniczne infrastruktury drogowej i kolejowej ▪ połączenie stolicy regionu z autostradą A4 ▪ transport publiczny ▪ integracja systemów transportu ▪ infrastruktura dostępu do Internetu i cyfryzacja ▪ infrastruktura logistyczna
Zasoby, dziedzictwo i środowisko	<ul style="list-style-type: none"> ▪ walory przyrodniczo-krajobrazowe, ▪ dziedzictwo kulturowe, ▪ lokalna aktywność kulturalna, ▪ rolnicza przestrzeń produkcyjna, ▪ zasoby dla tworzenia energii ze źródeł odnawialnych, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak wyrazistych produktów turystycznych ▪ stan techniczny obiektów i zespołów dziedzictwa kulturowego ▪ jakość wód powierzchniowych, w tym dużych zbiorników o funkcji turystycznej ▪ wydarzenia kulturalne o randze międzynarodowej ▪ jakość powietrza ograniczająca inwestycje emisyjne
Spójność terytorialna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ identyfikacja mieszkańców z regionem, ▪ centralne usytuowanie stolicy, ▪ równomierne rozmieszczenie ośrodków węzłowych, ▪ zwarty charakter osadnictwa wiejskiego, ▪ policentryczność systemu osadniczego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ konkurencyjność Opola względem sąsiednich centrów regionalnych, ▪ wewnątrzregionalne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, ▪ stopień wykształcenia funkcji metropolitalnych aglomeracji opolskiej, ▪ występowanie obszarów zdegradowanych.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

Tabela 12. Analiza SWOT dla województwa opolskiego – szanse i zagrożenia

OBSZARY	SZANSE	ZAGROŻENIA
Spoleczeństwo, rynek pracy, warunki życia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ transfery dochodów, wiedzy i technologii, ▪ wzrost presji na kształcenie ustawiczne i praktyczne, ▪ remigracja i imigracja, ▪ międzynarodowa i międzyregionalna współpraca opolskiego środowiska naukowego, ▪ aktywna polityka prorodzinna, ▪ aktywność sektora organizacji pozarządowych, ▪ partnerska współpraca samorządów terytorialnych, organizacji samorządowych i środowiska biznesu, ▪ rozwój „srebrnej gospodarki”, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ odpływ ludności i kapitału intelektualnego (tzw. „brain drain” – „drenaż mózgów”), ▪ nasilenie się zjawiska wykluczenia społecznego i patologii życia społecznego, ▪ kryzys solidarności międzypokoleniowej,
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wzrost aktywności inwestycyjnej, ▪ wzrost konkurencyjności polskiej gospodarki, ▪ wzrost konkurencyjności makroregionu Polski Zachodniej, ▪ utworzenie opolskiej specjalnej strefy ekonomicznej, ▪ intensyfikacja współpracy transgranicznej, ▪ usprawnienie obsługi przedsiębiorców oraz ludności, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przewaga konkurencyjna sąsiednich ośrodków metropolitalnych, ▪ spowolnienie lub kryzys gospodarczy w Unii Europejskiej, ▪ likwidacja lub przeniesienie siedzib zarządów dużych - „strategicznych” - podmiotów gospodarczych, ▪ fiskalizm, ▪ spadek pozycji konkurencyjnej Polski w zakresie przyciągania inwestycji zagranicznych,
Dostępność komunikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wykorzystanie potencjału rzeki Odry, ▪ przebieg przez województwo III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego na sieci TEN-T, ▪ położenie przygraniczne, ▪ rozwój e-usług oraz wzrost wykorzystania i stosowania narzędzi oraz środków ICT, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ osłabienie możliwości realizacji programu inwestycyjnego w zakresie infrastruktury drogowej i kolejowej, ▪ przeciążenie szlaków komunikacji drogowej,
Zasoby, dziedzictwo i środowisko	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zainteresowanie turystów województwem opolskim, ▪ wzrost presji na wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych, ▪ rozwój przemysłów kreatywnych, ▪ zainteresowanie wykorzystaniem czasu wolnego, ▪ zaostrzenie standardów ochrony środowiska, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pogorszenie jakości środowiska, ▪ zmiany klimatyczne i pogorszenie warunków hydrologicznych, ▪ wzrost presji urbanizacyjnej i turystyki na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, ▪ pogorszenie jakości wód podziemnych,
Spójność terytorialna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwój i dywersyfikacja działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, ▪ decentralizacja finansów publicznych, ▪ nowoczesna polityka miejska. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ skoncentrowanie się w krajowych dokumentach strategicznych na dużych ośrodkach metropolitalnych, ▪ pogorszenie kondycji finansów publicznych.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

5. Wizja, wyzwania rozwojowe i cele strategiczne

SRWO 2020 została przyjęta uchwałą nr XXV/325/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego w dniu 28 grudnia 2012 r. Perspektywy i wyzwania rozwojowe, jakie rysują się w najbliższych latach przed województwem opolskim, szczególnie problematyczne w obszarze demografii, sprawiły, że najważniejszą kwestią poruszaną w SRWO 2020 r. jest człowiek i zapewnienie odpowiednich warunków do godnego i satysfakcjonującego życia w regionie. Znalazła ona swoje odzwierciedlenie we wszystkich przyjętych w Strategii poziomach planowania strategicznego, tj. zarówno w wizji, wyzwaniach rozwojowych, jak również celach strategicznych i operacyjnych.

W województwie opolskim przyjęto hierarchiczny układ pięciu poziomów planowania, obejmujący: wizję, wyzwania, cele strategiczne, cele operacyjne i działania (Schemat 1). Hierarchiczność realizacji działań przypisanych do celów operacyjnych warunkuje osiągnięcie celów strategicznych, co z kolei umożliwi zmierzenie się z wyzwaniami rozwojowymi. Uzyskanie określonego, zdefiniowanego w ramach wizji, stanu regionu uzależnione będzie od skuteczności i sprawności osiągania niższych poziomów planowania strategicznego.

Schemat 1. Hierarchiczny układ pięciu poziomów planowania strategicznego, przyjęty w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

WIZJA ROZWOJU REGIONU

Wizja regionu w 2020 roku zakłada uzyskanie określonego stanu rozwoju województwa opolskiego, w którym najważniejszą wartością są jego mieszkańcy – wykształceni, otwarci na zmianę, wiedzę i innowacje. Społeczność regionalna jest aktywna na rynku pracy i poza nim. Opolska gospodarka jest konkurencyjna i innowacyjna, zarówno w przestrzeni krajowej, jak i europejskiej.

Brzmienie wizji rozwoju województwa opolskiego w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r. ustalono w sposób następujący:

**Województwo opolskie to wielokulturowy region,
wykształconych, otwartych i aktywnych mieszkańców,
z konkurencyjną i innowacyjną gospodarką
oraz z przyjaznym środowiskiem życia**

WYZWANIA ROZWOJOWE REGIONU

Kondycja społeczno-gospodarcza województwa opolskiego i dynamika zmian zachodzących w przestrzeni krajowej i europejskiej warunkują wyzwania rozwojowe, jakie stoją przed województwem opolskim w perspektywie do 2020 roku (Schemat 2).

Najważniejszym, horyzontalnym wyzwaniem rozwojowym jest *Zapobieganie i przeciwdziałanie procesom depopulacji*.

Zmierzenie się z wyzwaniem horyzontalnym będzie możliwe poprzez realizację kompleksowych i komplementarnych działań w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego, w odpowiedzi na zdefiniowane tematyczne wyzwania rozwojowe:

- przygotowane do rynku pracy aktywne społeczeństwo;
- konkurencyjna gospodarka oparta na innowacyjności i współpracy z nauką;
- atrakcyjne obszary do zamieszkania, inwestowania i wypoczynku;
- zrównoważony rozwój aglomeracji opolskiej, miast i obszarów wiejskich regionu.

Schemat 2. Wyzwania rozwojowe określone w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

Realizacja działań w ramach SRWO 2020 r. ma doprowadzić do zwiększenia konkurencyjności i innowacyjności opolskiej gospodarki, poprawy sytuacji na rynku pracy, zwiększenia atrakcyjności do zamieszkania i inwestowania, a także poprawy w zakresie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu.

HORYZONTALNE WYZWANIE ROZWOJOWE –

Zapobieganie i przeciwdziałanie procesom depopulacji

Zmiany demograficzne, jakich doświadcza województwo opolskie, są zasadnicze dla przyszłego rozwoju regionu. W ostatnich latach zaobserwowano ujemny przyrost naturalny, gwałtowny spadek dzietności, wzrost liczby separacji i rozwodów, osłabienie więzi międzypokoleniowych, a w konsekwencji pogorszenie się kondycji rodzin.

Niekorzystne trendy w zakresie ruchu migracyjnego ludności oraz projekcje demograficzne wymagają traktowania tych problemów w sposób szczególnie istotny.

Podejmowane działania powinny sprzyjać rozwiązywaniu problemów demograficznych oraz wykorzystywać szanse, jakie zmiana ta stwarza. Zapobieganie i przeciwdziałanie procesom depopulacji jest horyzontalnym wyzwaniem rozwojowym województwa.

TEMATYCZNE WYZWANIE ROZWOJOWE –

Przygotowane do rynku pracy aktywne społeczeństwo

Sytuacja na rynku pracy wpływa bezpośrednio na warunki i jakość życia w regionie. Opolski rynek pracy cechuje niewystarczający poziom konkurencyjności, wpływa na to wiele problemów. Do najważniejszych z nich należą: niedostosowanie jakości i kierunków kształcenia, w tym zawodowego, do potrzeb rynku pracy, niski poziom zatrudnienia i przedsiębiorczości na tle kraju, niewystarczająca podaż miejsc pracy, w tym miejsc pracy o wysokiej jakości, a także niezadowalający udział mieszkańców w kształceniu ustawicznym.

W obliczu zachodzących zmian demograficznych konkurencyjny i stabilny rynek pracy jest jednym z kluczowych czynników pozycjonujących region w przestrzeni krajowej i europejskiej.

TEMATYCZNE WYZWANIE ROZWOJOWE –

Konkurencyjna gospodarka oparta na innowacyjności i współpracy z nauką

Konkurencyjna, oparta na wiedzy i innowacyjności nowoczesna gospodarka jest istotnym czynnikiem warunkującym rozwój regionu. Obecnie województwo opolskie boryka się z trudnościami w adaptacji skutecznych mechanizmów sprzyjających wdrażaniu innowacyjnych rozwiązań wśród przedsiębiorstw.

W strukturze przedsiębiorstw niewielki jest udział dużych firm, o znaczącym potencjale, w tym kadrowym do wprowadzania określonych zmian i innowacji w zakresie stosowanych dotychczas technologii i systemów. Brakuje znaczących centrów technologicznych, ośrodków badawczych i instytucji naukowych o przemyślanej i powiązanej z gospodarką regionu naukowej specjalizacji. Powoduje to, że w rywalizacji z innymi regionami, województwo opolskie często przegrywa jako miejsce atrakcyjne do inwestowania i prowadzenia szeroko rozumianej działalności gospodarczej.

Sprostanie wymagającym realiom rynkowym, sprawia, że koniecznością a zarazem wyzwaniem dla regionu, jest budowanie konkurencyjnej gospodarki opartej na innowacyjności i współpracy z nauką.

TEMATYCZNE WYZWANIE ROZWOJOWE –

Atrakcyjne obszary do zamieszkania, inwestowania i wypoczynku

W obliczu zmian demograficznych, jakich doświadcza województwo opolskie, należy tworzyć możliwie najlepsze warunki do zamieszkania, inwestowania oraz wypoczynku, zarówno dla mieszkańców regionu, jak i turystów – z kraju i zagranicy.

Warunki życia w województwie opolskim oceniane są jako relatywnie wysokie, jednak w regionie występują również obszary niedoboru, do których zaliczyć należy: niewystarczającą dostępność do usług ochrony zdrowia, opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych, dostępność do mieszkań, a także niedobory infrastrukturalne, m.in. w zakresie powiązań transportowych, utrudniające przede wszystkim dostępność do rynków pracy, dóbr i usług.

Poprawa warunków do zamieszkania, inwestowania i wypoczynku stanowi wyzwanie dla województwa opolskiego i decydować będzie o jego konkurencyjnej pozycji w przyszłości.

TEMATYCZNE WYZWANIE ROZWOJOWE –

Zrównoważony rozwój aglomeracji opolskiej, miast i obszarów wiejskich regionu

Z punktu widzenia zdiagnozowanych zmian demograficznych w województwie opolskim istotnym wyzwaniem dla regionu jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju wszystkich jego obszarów, tj. aglomeracji opolskiej, miast i obszarów wiejskich.

Obszary te, dysponując zróżnicowanym potencjałem endogenicznym, wymagają odmiennych działań ukierunkowanych na jak najlepsze wykorzystanie ich zasobów. W tej sytuacji konieczne będzie skoordynowanie i zrównoważenie atutów tych obszarów, tak by poprawa konkurencyjności i dobrobytu nie ograniczała się tylko do niektórych części województwa.

Konieczne jest zwiększenie skuteczności prowadzonej polityki rozwoju i skoncentrowanie jest na wybranych obszarach tematycznych i geograficznych. Jednocześnie podejmowane powinny być działania na rzecz wzmocnienia i optymalnego wykorzystania wewnętrznych potencjałów różnych terytoriów regionu.

CELE STRATEGICZNE

SRWO 2020 określa najważniejsze kierunki rozwoju regionu, będące odpowiedzią na zdefiniowane wyzwania rozwojowe, w tym wyzwanie horyzontalne dotyczące zapobiegania i przeciwdziałania procesom depopulacji. Rozwój województwa opolskiego do 2020 roku ukierunkowany został na: konkurencyjny i stabilny rynek pracy, aktywną społeczność regionalną, innowacyjną i konkurencyjną gospodarkę, dynamiczne przedsiębiorstwa, nowoczesne usługi i atrakcyjną ofertę turystyczno-kulturalną, dobrą dostępność do rynków pracy, dóbr i usług, wysoką jakość środowiska, konkurencyjną aglomerację opolską, ośrodki miejskie i obszary wiejskie.

Zdefiniowanych zostało 10 celów strategicznych. Cele strategiczne 1-7 mają wymiar horyzontalny co oznacza, że zagadnienia w nich poruszane odnoszą się do całego terytorium województwa, natomiast cele 8-10 są wyraźnie ukierunkowane terytorialnie (Tabela 13).

Tabela 13. Wyzwania rozwojowe, cele strategiczne i cele operacyjne

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE
WYZWANIE 1. PRZYGOTOWANE DO RYNKU PRACY AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO	
CEL STRATEGICZNY 1. Konkurencyjny i stabilny rynek pracy	1.1. Poprawa jakości kształcenia oraz dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy 1.2. Wspieranie kształcenia ustawicznego 1.3. Wspieranie zatrudnienia i samozatrudnienia 1.4. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ubóstwu 1.5. Rozwój usług opiekuńczych i wychowawczych
CEL STRATEGICZNY 2. Aktywna społeczność regionalna	2.1. Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego 2.2. Wzbogacanie wielokulturowego dziedzictwa i tożsamości regionalnej 2.3. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE
WYZWANIE 2. KONKURENCYJNA GOSPODARKA OPARTA NA INNOWACYJNOŚCI I WSPÓŁPRACY Z NAUKĄ	
CEL STRATEGICZNY 3. Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka	3.1. Rozwój potencjału badawczo-rozwojowego na rzecz regionalnej gospodarki 3.2. Wzmocnienie powiązań pomiędzy gospodarką, nauką oraz regionalnymi instytucjami otoczenia biznesu 3.3. Wspieranie powiązań kooperacyjnych w gospodarce 3.4. Wzmocnienie regionalnego systemu przyciągania i lokowania inwestycji
CEL STRATEGICZNY 4. Dynamiczne przedsiębiorstwa	4.1. Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw i nowoczesnego rzemiosła 4.2. Rozwój sektora usług rynkowych 4.3. Wspieranie współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw
WYZWANIE 3. ATRAKCYJNE OBSZARY DO ZAMIESZKANIA, INWESTOWANIA I WYPOCZYNKU	
CEL STRATEGICZNY 5. Nowoczesne usługi oraz atrakcyjna oferta turystyczno-kulturalna	5.1. Poprawa jakości i dostępności do usług zdrowotnych, opiekuńczych i edukacyjnych 5.2. Rozwój społeczeństwa informacyjnego 5.3. Rozwój usług turystyki, kultury i sportu oraz ich infrastruktury
CEL STRATEGICZNY 6. Dobra dostępność rynków pracy, dóbr i usług	6.1. Rozwój powiązań transportowych 6.2. Poprawa dostępności do aglomeracji opolskiej 6.3. Integracja systemu transportu zbiorowego 6.4. Poprawa bezpieczeństwa na szlakach komunikacyjnych
CEL STRATEGICZNY 7. Wysoka jakość środowiska	7.1. Poprawa stanu środowiska poprzez rozwój infrastruktury technicznej 7.2. Wspieranie niskoemisyjnej gospodarki 7.3. Kształtowanie systemu przyrodniczego, ochrona krajobrazu i bioróżnorodności 7.4. Racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych 7.5. Przeciwdziałanie i usuwanie skutków zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych
WYZWANIE 4. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ AGLOMERACJI OPOLSKIEJ, MIAST I OBSZARÓW WIEJSKICH REGIONU	
CEL STRATEGICZNY 8. Konkurencyjna aglomeracja opolska	8.1. Rozwój i wzmocnianie funkcji metropolitalnych 8.2. Rozwój przestrzeni aglomeracji wraz ze wzmocnieniem powiązań instytucjonalnych i społecznych 8.3. Kreowanie pozytywnego wizerunku aglomeracji i rozwój współpracy z ośrodkami regionalnymi
CEL STRATEGICZNY 9. Ośrodki miejskie biegunami wzrostu	9.1. Wspieranie potencjału gospodarczego i społecznego miast 9.2. Poprawa ładu przestrzennego i rewitalizacja na obszarach miejskich
CEL STRATEGICZNY 10. Wielofunkcyjne obszary wiejskie	10.1. Wspieranie pozarolniczej aktywności gospodarczej i inicjatyw lokalnych 10.2. Rozwój wielofunkcyjnego rolnictwa i rybactwo 10.3. Rozwój sektora rolno-spożywczego 10.4. Racjonalne gospodarowanie przestrzenią

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.

Jednym z najważniejszych instrumentów realizacji SRWO 2020 r. jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2014-2020. Działania zdefiniowane na poziomie Programu wynikają ze SRWO 2020 i są możliwe do sfinansowania w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.